

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

No 473

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická

Svazek č. 473

DNY PRÁVA 2013 – DAYS OF LAW 2013

Část V. Právo na výživné v. vyživovací povinnost

Eds.: Zdeňka Králíčková,
Martin Kornel,
Jiří Valdhans

Recenzenti:

JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.

JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.

Stanislav Bruncko Účel a podstata výživného.....	6
Jozef Caban Určenie výživného pri striedavej osobnej starostlivosti rodičov	29
Svetlana Ficová Je úrok z omeškania pri platení výživného prednostnou pohľadávkou pri exekúcii zrážkou zo mzdy?	40
Milana Hrušáková Trestněprávní aspekty zanedbání povinné výživy	50
Jitka Jordánová Schopnost dítěte se samo žít jako kritérium zániku vyživovací povinnosti	57
Veronika Kozlová Vyživovací povinnost ve vazbě na předběžné opatření podle 76b OSŘ	67
Zdeňka Králíčková Právo na výživné versus vyživovací povinnost: úvaha nad kolizí hodnot.....	74
Jana Michaličková Výška výživného a nejlepší záujmy dítěte.....	85
Romana Rogalewiczová Trvání vyživovací povinnosti z hlediska dobrých mravů.....	100
Monika Schön Rodičovská zodpovědnost a rodičovská vyživovací povinnost	111
Nikola Slívová Vyživovací povinnost z hlediska insolvenčního řízení	120
Ondřej Šmíd Pojem výživné a vyživovací povinnost - teoretická východiska a koncepce	126
Veronika Urbanová Exekuce pozastavením řídičského oprávnění	136
Jana Volková Výživné a náhrada škody z pohledu žalob wrongful birth a wrongful life	145
Jiří Zrůst Několik poznámek k aktuální právní úpravě určování výživného v České republice	154

ÚČEL A PODSTATA VÝŽIVNÉHO

STANISLAV BRUNCKO

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá pojmem, účelem a podstatou právního institutu výživného. To vše rozebírá nejen z pohledu obou právních úprav (zákona o rodině a nového občanského zákoníku), ale i z dlouhodobého pohledu. Příspěvek analyzuje jádro institutu, tzv. vyživovací vztah. Ukazuje jeho podstatné znaky a provádí jejich analýzu. Zjišťuje účel výživného a soustředí se na kontext tohoto účelu v právním řádu.

Key words in original language

Výživné; účel práva; podstata; výživa; potřeby; druhy výživného.

Abstract

The paper deals with the concept of "maintenance" and the purpose and nature of the legal institution of maintenance. All analyzes not only from the perspective of the Family Code and the new Civil Code, but also in the long term. The paper analyzes the the core of the institution, the maintenance relationship. It shows the essential features and performs their analysis. Detects the purpose of maintenance and focuses on the context of the purpose of in the legislation.

Key words

Maintenance; the purpose of law; principles of maintenance; the needs, the types of maintenance.

ÚVOD

Tento příspěvek se zabývá výživným, a to z obecného hlediska. Popisuje podstatu tohoto právního institutu a rovněž podrobně rozebírá účel tohoto institutu. Účel a podstata jsou pojmy z oblasti filosofie – aby však mohlo být přistoupeno k jejich rozboru, je třeba nejprve objasnit jistý matoucí prvek – a sice užívání pojmu „výživné“ ve dvou odlišných významech. V první části proto bude v příspěvku přistoupeno k vymezení pojmu „výživné“ a teprve následně bude přistoupeno k analýze podstaty a účelu.

Podstata (někdy též substance) je pojmem, který je užíván pro esenci věci, pro to, co je neměnnou složkou zkoumané věci, o její základ.

Podstata práva (a přeneseně právního institutu) je obvykle popisována za pomoci historického vývoje a z plnění funkcí.¹ Zabývá-li se tento příspěvek podstatou výživného, bude se však především snažit popsat základní (tj. podstatné) charakteristiky zkoumaného právního institutu, které jsou pro daný institut charakteristikami určujícími.

Účel je dle Aristotela to, k čemu něco jest, něco se podniká, nebo něco se děje.² Dle R. von Jheringa je účel stvořitelem celého práva a neexistuje právní věta, jež za svůj původ nevděčí nějakému účelu, tj. nějakému praktickému motivu.³ Tento příspěvek se proto pokusí podrobně analyzovat všechny možné účely výživného jako institutu – tedy odpovédět na otázku, k čemu výživné je.

POJEM VÝŽIVNÉ

Samotný pojem „výživné“ není v současném zákoně o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, dále též jen „ZOR“), v zákoně o registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb., dále též jen „ZRP“) ani v NOZ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále též jen „NOZ“) výslovně definován a v podstatě ani být definován nemůže, neboť není používán v jediném smyslu. Z praxe i právní úpravy je zřejmé, že pojmu výživného bývá v právních předpisech a právní praxi užíváno ve dvojitým smyslu, širším a užším.⁴

O širší smysl se jedná, pokud pojmem „výživné“ je myšlen jeden ze základních institutů rodinného práva (v zákoně o rodině například nadpis části třetí, nebo § 86 odst. 3 ZOR). O tom, že se skutečně jedná o jeden ze základních institutů, svědčí např. skutečnost, že je mu věnována v ZOR celá část třetí (příčemž zákon má části pouze čtyři)⁵ a z praktického hlediska je možné také poukázat na to, že spory o výživné tvoří významnou část agendy soudů. Pokud bychom se odkázali na názory, které se často objevují v sociologii, a sice že

¹ Večeřa, M.: Základy teorie práva: multimediální učební text, Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 8.

² Störig, H. J.: Malé dějiny filosofie, Praha: ZVON, 1993, s. 136.

³ Holländer, P.: Filosofie práva, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 76.

⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 6.

⁵ NOZ se pokusil systematizovat výživné jiným způsobem. Výsledkem je, že výživné mezi manželi je zařazeno do dílu nazvaného „Povinnosti a práva manželů“ a výživné mezi rozvedenými manželi do oddílu nazvaného „Následky zániku manželství“, zatímco ostatní druhy výživného (mezi potomky a předky a výživné neprovdané matky) se nachází v oddílu, který je nazýván „Rodiče a dítě“.

rodinné vztahy jsou základem všech společenských vztahů,⁶ pak bychom nepochybně mohli dovodit rovněž to, že výživné je nejen významným institutem v rámci rodinného práva, ale že hraje významnou úlohu i v celkovém životě společnosti.

O užší smysl užitého pojmu se pak jedná tam, kde pojmem „výživné“ myslíme vlastní předmět plnění u jedné ze součástí tohoto institutu, vyživovací povinnosti, ať už jde o plnění peněžité či jiné (v zákoně o rodině například § 86 odst. 1, § 88 odst. 2, § 94 odst. 1 a 2 a jiné, v NOZ například § 913 odst. 1, § 921, § 922, § 923 a jiné).

Odborná literatura často tento rozdíl nerespektuje a o obou pojmech pojednává současně. Ze souvislosti, v níž je pojmu použito, však většinou lze dovodit, v jakém smyslu je pojmu použito.

PODSTATA VÝŽIVNÉHO

1. O INSTITUTU OBECNĚ

Zákon o rodině ani nový občanský zákoník neobsahují legální definici institutu – oba tyto zákony se zabývají pouze dílčími právy, které různě zakotvují. Po analýze těchto dílčích práv však lze snadno zjistit, že za podstatu institutu lze označit jeden základní právní vztah, okolo něhož v konkrétních případech existuje soubor dalších, vzájemně provázaných právních vztahů. Tímto základním vztahem je vyživovací vztah⁷ mezi dvěma subjekty, z nichž na jedné straně je jednomu subjektu uložena povinnost poskytovat výživu (dále též jen „vyživovací povinnost“) a druhý subjekt je nadán právem výživu požadovat (dále též jen „právo na výživné“).⁸ Pro tyto subjekty se užívá i v zákoně označení „povinný“ na jedné straně a „oprávněný“ na straně druhé (viz např. v ZOR § 85a odst. 2, § 90 nebo § 96 odst. 1, v NOZ § 911, § 913 odst. 1 nebo § 914).

Samotná výživa je nepřímým předmětem tohoto základního právního vztahu – předmětem přímým je povinnost ji poskytovat.

⁶ Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 8.

⁷ Termín přejat z Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 214.

⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 6.

2. VYŽIVOVACÍ VZTAH A JEHO CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY

V rámci vyživovacího vztahu, jak již bylo uvedeno výše, vznikají jak vyživovací povinnost ze strany povinného, tak i právo na výživu ze strany oprávněného. Vzhledem k tomu, že se jedná o dvě složky téhož, pak to, co bude řečeno o jedné z těchto složek, bude samozřejmě obráceně platit i pro druhou z nich.

Právo na výživu, je úzce spojeno se zachováním existence člověka a proto nejde jen o majetkový poměr, ale i o člověka samotného jakožto mravní a fyziologickou jednotku. Právo na výživné je proto na hranici práv osobních a majetkových.⁹ U práva na výživu tedy jde o osobní právo oprávněného vůči povinnému, které vyplývá z rodinněprávních vztahů, avšak plnění, kterým se toto právo realizuje, má majetkovou povahu.¹⁰

Právo na výživu vzniká ze zákona, pokud jsou k tomu splněny zákonem stanovené podmínky jejího vzniku. Ke vzniku práva přitom postačí, aby zde existovaly tyto podmínky, aniž by k tomu musely přistoupit jakékoliv další právní skutečnosti (např. dohoda účastníků, či rozhodnutí státního orgánu).¹¹ Jedině tak může být zajištěna ochrana slabší strany skutečně důkladně, protože pokud by nárok na výživné byl vázán na příliš mnoho dalších podmínek, stalo by se jeho uplatňování pro oprávněnou osobu příliš obtížným a nemohl by tak plnit svůj účel.

Zákon uvádí

- a. skutečnosti, které musí být splněny, aby právo na výživu vzniklo (pozitivní podmínky vzniku práva na výživu), a
- b. skutečnosti vylučující možnost vzniku práva na výživu, a to i pro případ, že nastanou pozitivní podmínky (negativní podmínky vzniku práva na výživu).¹²

Základní podmínkou, kterou zákon vznik práva na výživu podmiňuje, je existence určitého rodinněprávního vztahu mezi subjekty či alespoň

⁹ Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, s. 11.

¹⁰ Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 215.

¹¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 13. Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 215.

¹² Uvedeno dle Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, 1985 s. 219.

bývalého rodinněprávního vztahu.¹³ Existenci takového vztahu je nutno posuzovat podle rodinněprávních předpisů a v případě dodatečného zjištění jejich neexistence zde vzniká povinnost vrátit přijatá plnění (v ZOR upraveno v § 101 jako specifický rodinněprávní nárok, v NOZ pravděpodobně dle úpravy bezdůvodného obohacení).¹⁴ U vzájemné vyživovací povinnosti manželů, registrovaných partnerů a u výživného neprovdané matky již žádná další podmínka přiznání nároku dle ZOR stanovena nebyla, dle NOZ však taková obecná podmínka je stanovena v § 911, a sice taková, že výživné lze přiznat, jen pokud oprávněný není schopen sám se živit (je tedy otázkou, zda tato změna nebude příčinou zamítní nároků potřebných manželů či neprovdaných matek, protože podmínka v § 911 je jednoznačně podmínkou obecnou, která předchází bližší specifikaci u těchto jednotlivých nároků).

U ostatních druhů výživného v ZOR jsou dalšími podmínkami pro přiznání nároku

- u výživného rozvedeného manžela to, že potřebný manžel se není schopen sám živit,
- u výživného ostatních předků vůči potomkům (a naopak) to, že výživu oprávněný nezbytně potřebuje,
- u vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem to, že se dítě není samo schopno živit,
- u vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům to, že dítě je schopno se samo živit a současně rodiče výživu potřebují.

NOZ stanoví zvláštní podmínku (resp. kombinaci podmínek) pro přiznání nároku pouze u výživného rozvedeného manžela v § 760 odst. 1 NOZ, a sice, že rozvedený manžel není schopen sám se živit a tato neschopnost má původ v manželství nebo v souvislosti s ním a dále že nárok lze po povinném spravedlivě požadovat zejména s ohledem na věk nebo zdravotní stav rozvedeného manžela v době rozvodu, nebo skončení péče o společné dítě rozvedených manželů.

Negativní podmínkou vzniku práva na výživu pak je, aby nárok nebyl v rozporu s dobrými mravy (§ 96 odst. 2 ZOR, v NOZ pak v obecných ustanoveních § 3 odst. 2). I v případě, že by byly splněny všechny

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 219. Je otázkou, zda lze v NOZ najít něco, co by odpovídalo § 101 ZOR. Podle mého názoru závěr, že takový nárok zmizel a plnění zaplaceného za jiného nebude možno požadovat, neobstojí a je možno požadovat plnění podle ustanovení o bezdůvodném obohacení. Jedná se o obdobný případ jako u smluv, podle kterých se plní, následně je od nich odstoupeno a vzniká zde povinnost stran navzájem si poskytnutá plnění.

pozitivní podmínky vzniku nároku, v případě rozporu s dobrými mravy není možno výživné přiznat.¹⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že v latentní podobě právo na výživné zásadně trvá po celou dobu trvání rodinněprávního vztahu, tedy obvykle po celý život obou subjektů, povinného i oprávněného.

Zajímavá je otázka použitelnosti obecných ustanovení občanského zákoníku. Starší literatura dokonce jen se zdráháním připouští užití ustanovení o právních úkonech, která jsou zakotvena v § 34 až 42 občanského zákoníku, u obecných ustanovení týkajících se závazků pak poukazuje na jejich pouze omezenou aplikovatelnost, a to z důvodu zvláštní povahy výživného jako práva založeného na rodinných vztazích, byť tyto vztahy mají majetkovou povahu.¹⁶ Dle mého názoru je však tento názor již třeba překonat. Vzhledem k tomu, že právo na výživné má majetkovou povahu, v průběhu trvání vyživovacího vztahu lze tam, kde je to možné, aplikovat subsidiárně z občanského zákoníku část osmou, hlavu první, která obsahuje obecná ustanovení o závazcích, a to bez ohledu na absenci výslovného zákonného ustanovení o takovém postupu (např. ustanovení § 559 o splnění dluhu či ustanovení § 567 o místu plnění dluhu), protože určitá pravidla by pouze ze zákona o rodině nebylo možno bez podpůrného užití občanského zákoníku dovodit. V novém občanském zákoníku je již takové pravidlo o přiměřeném použití těchto ustanovení výslovně obsaženo v § 11 NOZ.

Dalším znakem práva na výživu je, že je zásadně vyloučena jakákoliv dispozice s hmotně právním nárokem na výživné. Je vyloučeno, aby s právem na výživu disponoval oprávněný v rozporu s jeho účelem, zejména aby je převedl na třetí osobu. Z povahy výživného jako institutu, který je založený na rodinných vztazích mezi oprávněným a povinným, vyplývá, že přesné určení těchto subjektů na základě vztahů mezi nimi je přímo pojmovým znakem výživného.¹⁷

Prvorepubliková literatura příznačně konstatovala, že zcizování práva na výživu není možné, neboť „jde o právo osobní, které není stejného druhu jako právo majetkové...“ a kdo by takové právo zcizoval „vzdával by se části svojí osoby“, což bylo vyloučeno.¹⁸

¹⁵ Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 220.

¹⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 22.

¹⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 14.

¹⁸ Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, s. 15.

Oprávněný a povinný tak mají vůči sobě v důsledku velmi podobné postavení, jaké mají vůči sobě smluvní strany u smlouvy o důchodu (§ 842 a násl. občanského zákoníku), kde také jde o opakující se peněžité plnění a kde právo má osobní charakter a je nepřevoditelné na jinou osobu,¹⁹ dá se v podstatě říci, že smlouva o důchodu je jakousi nápodobou vztahů v rodině.

Při určování rozsahu výživného je nutno přihlížet jednak k obecným kritériím, které jsou stanoveny zákonem v § 96 odst. 1 ZOR (odůvodněné potřeby oprávněného a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného), resp. v § 913 odst. 1 NOZ (kde k nim přistupují ještě majetkové poměry oprávněného), a jednak ke zvláštním podmínkám platným pro určitý druh vyživovací povinnosti.²⁰ U jednotlivých druhů výživného se tak můžeme setkat v ZOR a ZRP se zásadami

- stejné životní úrovně u výživného manželů, registrovaných partnerů a u výživného na děti (§ 91 odst. 2 ZOR, § 10 odst. 2 ZRP), výjimečně i u výživného rozvedených manželů a u bývalých registrovaných partnerů v případech tzv. sankčního výživného (§ 93 odst. 1 ZOR, § 11 odst. 2 ZRP),
- přiměřené výživy u rozvedeného manžela a u neprovdané matky; rovněž u bývalého registrovaného partnera (§ 92 odst. 1 ZOR, § 95 odst. 1 ZOR, § 11 odst. 1 ZRP),
- slušné výživy u nároku rodičů vůči dětem (§ 87 ZOR),
- nutné výživy u výživného mezi ostatními předky a potomky (zákonná formulace v § 90 ZOR přímo o rozsahu nehovoří, nicméně lze takto vyložit).²¹

V NOZ je rozsah u jednotlivých druhů stanoven podobně, avšak ne úplně stejně. Jsou stanoveny zásady

stejně hmotné a kulturní úrovně u výživného manželů (§ 697 NOZ), což lze interpretovat jako zásadu stejné životní úrovně, kterou NOZ zná i v případech tzv. sankčního výživného dle § 762 odst. 1 NOZ; dále zná NOZ zásadu shodnosti životní úrovně u výživného na dítě (§ 915 odst. 1 NOZ),

přiměřeného rozsahu vyživovací povinnosti u rozvedených manželů (§ 760 odst. 1 NOZ),

¹⁹ Knapp, V. et al: Občanské právo hmotné. Svazek II, Praha: Codex, 1995, s. 269.

²⁰ Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 222.

²¹ Tamtéž s. 222.

slušné výživy u nároku rodičů vůči dětem (§ 915 odst. 2 NOZ).

U výživného mezi potomky a předky ani u výživného na neprovdanou matku NOZ rozsah poskytovaného výživného nestanoví.

Při nuceném stanovení vyživovací povinnosti soudem se stanovuje rozsah vyživovací povinnosti podle poměrů v době vyhlášení rozsudku (viz § 154 odst. 1 občanského soudního řádu), pokud je rozhodováno i o výživném za minulé období, určuje se rozsah podle poměrů v době, kdy se mělo plnit.²²

V průběhu vyživovacího vztahu samozřejmě také dochází ke změnám, kritéria pro stanovení rozsahu jsou totiž pružná.²³ V případě dobrovolného plnění se jedná v podstatě o neustálé změny podle potřeb oprávněného a podle možností povinného, u povinnosti stanovené a vynucované soudem však k takovým změnám dochází jen v případě podstatné změny poměrů (§ 99 odst. 1 ZOR ve spojení s § 163 odst. 1 občanského soudního řádu).²⁴ Dle znění § 923 odst. 1 NOZ (ve srovnání s § 99 ZOR, zvláště pak s ohledem na absenci ustanovení obdobného § 99 odst. 2 ZOR v NOZ) by taková změna byla možná jen u výživného na nezletilé dítě a u jiných druhů výživného by to nebylo možné (takový výklad by dokonce ještě zostřovalo ust. § 1764 NOZ o smlouvách, které stanoví přetrvávání povinnosti strany splnit dluh, byť by nastalou změnou okolností se pro jednu ze stran smlouvy stalo plnění obtížnější). Takový výklad je však dle mého názoru absurdní a způsoboval by výrazný nepoměr mezi vyživovacími vztahy plněnými dobrovolně a mezi vyživovacími vztahy stanovenými soudem, které by tak byly petrifikovány bez možnosti změny.

Každé určení výživného soudem proto není v zásadě definitivní s překážkou *res iudicata* do budoucna, ale s výhradou *rebus sic stantibus*.²⁵

Právo na výživu zaniká tehdy, odpadnou-li předpoklady pro jeho přiznání. Rodinněprávní vztahy zanikají nejčastěji smrtí (zde jak povinného, tak oprávněného, neboť jde o plnění, které je oboustranně vázáno na určité osoby),²⁶ případně mezi manžely či partnery

²² Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 223.

²³ Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, s. 11.

²⁴ Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 223.

²⁵ Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, s. 13.

²⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 25.

rozvodem či zrušením registrovaného partnerství. Zaniká samozřejmě i tehdy, odpadnou-li pozitivní podmínky nezbytné pro jeho přiznání, případně nastane-li podmínka negativní. Navíc jsou pro jednotlivé druhy výživného stanoveny některé zvláštní právní skutečnosti či události, které způsobí zánik nároku. U nároku na výživné neprovdané matky zanikne i uplynutím času (§ 95 odst. 1 ZOR a § 920 odst. 1 NOZ), u nároku na výživné rozvedeného manžela tento nárok zaniká, uzavře-li oprávněný manžel nové manželství (§ 94 odst. 1 a § 763 NOZ, který již počítá i s uzavřením registrovaného partnerství).

3. SUBJEKTY VÝŽIVNÉHO A JEJICH VYUŽITÍ JAKO DIFERENCIAČNÍ KRITÉRIUM PRO ROZLIŠENÍ DRUHŮ VÝŽIVNÉHO

Pro výživné je charakteristické, že osobami navzájem oprávněnými i povinnými jsou osoby v určitém příbuzenském poměru, přičemž stanovení těchto osob a jejich vzájemných pozic vychází z obecného a mravního vnímání rolí jednotlivých osob v rodině v různých fázích jejich života a ekonomické aktivity.²⁷ Rovněž rozsah osob, kterým právo přiděluje vyživovací povinnost či právo na výživné, určuje společnost na základě obecných mravních kritérií, které se společnost od společnosti liší.

Obecně je u výživného je subjektem práva na výživu (jakož i subjektem vyživovací povinnosti) ten, kdo je odkázán na výživu, a dále ten, který odkázanému má výživu poskytovat. Jedním z pojmových znaků u prvního subjektu je tak jeho stav odkázanosti na výživu. Bez tohoto stavu odkázanosti by nebylo žádného výživného. Tento stav odkázanosti může být různě intenzivní a tato intenzita se může lišit jak v závislosti na druhu výživného (např. u výživného mezi rozvedenými manželi bude pravděpodobně mnohem nižší než u výživného dítěte), tak na konkrétních okolnostech v rámci jednoho druhu výživného (např. zletilé dítě bude na výživu odkázáno méně než dítě v raném věku).

Viktor Knapp ve své Učebnici občanského a rodinného práva z roku 1955 hovoří o „naléhavosti zájmu na uplatnění nároků na úhradu osobních potřeb“ a uvádí, že tato naléhavost je odstupňována, přičemž je slabší tam, kde jde o nároky mezi manžely, nebo o nároky zletilých příbuzných a silnější je tam, kde jde o nároky nezletilých dětí. Současně poznamenává, že tato diferenciací se odráží též v tom, jakým způsobem soud zahajuje řízení.²⁸

²⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 11.

²⁸ Knapp, V. et al: Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III. Dědické právo – rodinné právo, Praha: Orbis, 1955, s. 179.

Příbuzenské postavení jednotlivých osob je přitom možno využít jako kritérium pro vnitřní diferenciaci institutu – a zákon také tak činí. Povaha osobního poměru mezi oprávněným a povinným (která lze nazvat druhem příbuzenství),²⁹ nám tak umožňuje rozlišovat druhy výživného (v širším smyslu), přičemž při srovnání právní úpravy v ZOR a NOZ je možno nalézt některé odlišnosti. Všechny druhy výživného však mají některé společné rysy, které tvoří jednotu právního institutu výživného a které současně umožňují, aby určité skutečnosti byly upraveny společně pro všechny druhy výživného. Tato ustanovení platí zásadně pro všechny druhy vyživovací povinnosti, ale některé z nich se uplatňují diferencovaně podle toho, o jaký druh výživného jde.³⁰

Český právní řád v současnosti zná následující druhy výživného (pro srozumitelnost je zde označuji jako vyživovací povinnosti), které vycházejí z rodinněprávního statusu:

- vyživovací povinnost rodičů k dětem (§§ 85 – 86 ZOR; §§ 910, 915 – 919 NOZ),
- vyživovací povinnost dětí k rodičům (§ 87 ZOR; §§ 910, 915 – 919 NOZ),
- vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými - potomky a předky (§§ 88 – 90 ZOR; § 910 NOZ),
- vyživovací povinnost mezi manžely (§ 91 ZOR; § 697 NOZ),
- vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely (§§ 92 – 94 ZOR, obecné a tzv. sankční výživné; §§ 760 – 763 NOZ)
- vyživovací povinnost otce k matce jeho dítěte (§ 95/1 ZOR; § 920 NOZ)
- vyživovací povinnost mezi partnery (§ 10 ZRP),
- vyživovací povinnost mezi bývalými partnery (§§ 11 ZRP, obecné a tzv. sankční výživné).

Naopak český právní řád nezná například výživné mezi sourozenci, zatímco některé evropské právní řády jej znají.

²⁹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 7.

³⁰ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 7.

Zákon o rodině u jednotlivých druhů výživného přitom používal různá označení, a sice buď „vyživovací povinnost“ (např. rodičů vůči dětem nebo mezi manžely), nebo „příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů“ (u neprovdané matky) či „výživné“ (rozvedeného manžela), přičemž rozbor podstaty a funkce ukazují, že rozdíly mezi nimi jsou pouze sekundárního rázu a je proto tyto vše třeba považovat za různé druhy výživného. Rozhodně se na všechny vztahují v zákoně o rodině společná ustanovení o výživném v §§ 96 až 103 (R 2/66), v NOZ pak §§ 921 až 923.³¹

Pojem „vyživovací povinnost“ však lze v přesném významu používat jen jako označení jedné ze součástí institutu výživného v širším smyslu a musí jí k úplnosti vztahu odpovídat ještě i příslušné právo na výživu. Zákon o rodině sice označuje příslušné druhy výživného v širším smyslu pojmem „vyživovací povinnost“, ale přitom pod konkrétními druhy hovoří i o odpovídajících právech. Například pod uvozujičím pojmem „vzájemná vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi“ v části třetí, hlavě první, se hovoří jak o povinnosti („Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů.“ - § 85 odst. 2 věta první), tak i o právu („Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.“ - § 85 odst. 2 věta druhá).

Podobně je to s využívaným pojmem „příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů“, který zákon využívá u nároků neprovdané matky v § 95 zákona o rodině a který v sobě obsahuje jak úpravu práva na výživu oprávněného (§ 95 odst. 3 ZOR), tak úpravu vyživovací povinnosti povinného (§ 95 odst. 2 ZOR).

Zmatené označení však pravděpodobně není dost dobře řešitelné, neboť některé pojmy užívané zákonem jsou přes svou zmatenost a nesprávnost vžitě. Nový občanský zákoník odstraňuje pojem „příspěvek na výživu“ u neprovdané matky, avšak nadále označuje institut obecně jako „vyživovací povinnost“ (např. § 760 odst. 1, § 910 NOZ), případně mluví o „poskytování výživného“ či „zajištění výživy“ (např. § 915 odst. 2, § 920 odst. 1 NOZ).

4. NEPŘÍMÝ PŘEDMĚT ZÁKLADNÍHO PRÁVNÍHO VZTAHU – VÝŽIVA, JEJÍ CHARAKTERISTIKY A JEJÍ POSKYTOVÁNÍ

Samotnou výživu (neboli výživné v užším smyslu) dnešní zákonná úprava nevymezuje blíže, takto tomu však nebylo vždy. Obecný zákoník občanský z roku 1811 (dále jen OZO) definici výživy znal, a to ve svém § 672, kde byl vymezen odkaz zaopatření v rámci ustanovení o dědickém právu, avšak soudobé komentáře i aplikační praxe této definice využívaly i pro výživné mezi rodinnými příslušníky. Výživným tak byla strava, ošacení, byt a ostatní potřeby

³¹ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 8.

životní, například náklady lékařského ošetření či pohřbu.³² Tehdejší definice byla zaměřena na nejobvyklejší způsob poskytování výživného – tedy naturálním plněním. Toto naturální plnění však není reliktem minulosti, ale je obvyklé za přirozeného běhu věcí i v dnešní rodině. V řádně fungující rodině je výživa totiž skutečně i dnes poskytována prostřednictvím stravy, ošacení, bytu a ostatních potřeb životních, například nákladů lékařského ošetření a je typické dobrovolné plnění této povinnosti. Jen doplňkově je výživa pokryta peněžitými částkami. Pokud bychom chtěli výčet rozličných plnění zobecnit, pak se dá shrnout, že výživným je to, co slouží k uspokojování životních potřeb člověka.

Tam, kde došlo k rozpadu původní rodiny anebo k jiným dysfunkčním projevům, je pravidlem, že vyživovací povinnost je plněna stanovenými peněžitými částkami a naturální plnění jsou pouze doplňky stanovené vyživovací povinnosti.³³ Zákon se přitom snaží zajistit i pro poruchové případy plnění výživného pravidelně a v rozsahu, který odpovídá jeho funkci v rodině,³⁴ tedy teprve v případě, kdy takové vyživovací vztahy přestanou dobrovolně fungovat, či pokud fungují nedostatečně, přichází na řadu soudní úprava, kde již z důvodu praktičnosti je určen ekvivalent potřeb v konkrétní peněžité částce (viz níže).

Je však nutné se vrátit k otázce, zda za výživné v užším smyslu se má považovat jen hmotná plnění, jako je strava, ošacení, byt a ostatní potřeby životní, například náklady lékařského ošetření, nebo též nepeněžité nehmotná plnění (například určité služby, např. úkony osobní péče o malé dítě). V soudní praxi se lze často setkat s konstatováním, že rodič „si plní svou vyživovací povinnost úkony osobní péče“.

U nepeněžitých nehmotných plnění je otázkou, zda

- a. je lze zařadit mezi druhy výživného v užším smyslu, či
- b. jde o jiný ze způsobů splnění vyživovací povinnosti.

Pokud bychom se přiklonili ke druhému názoru, pak bychom museli uvažovat o dvou možnostech, jak lze plnit obecnou vyživovací povinnost, a to buď poskytováním výživného (v užším smyslu), nebo

³² Rouček, F., Sedláček, J., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I. Reprint původního vydání, Praha: ASPI publishing, 2002, s. 465. Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právník, 1934, s. 10.

³³ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 11.

³⁴ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 12.

jinými způsoby, např. poskytováním nepeněžitých nehmotných plnění. Zdá se však, že bychom pak museli pokračovat v rozlišování dále a odlišit od sebe i hmotná peněžitá a hmotná nepeněžitá plnění, která by byla poskytována oprávněnému, což by vedlo k dalšímu tříštění.

Nesmíme rovněž zapomenout na skutečnost, že jakékoliv podobné členění je z povahy věci umělé a dochází k němu jen tam, kde se objevují poruchy v rodinném soužití, protože bez těchto poruch by nebylo zapotřebí jednotlivé druhy plnění od sebe rozlišovat. Výživné v širším smyslu je z tohoto pohledu pouze institutem, který má podpořit řádné fungování normální rodiny, u které pozorovatel může konstatovat pohledem zvenčí fakt, že osoby povinné poskytují různé druhy plnění a osoby oprávněné tato plnění přijímají.

Z tohoto důvodu se kloním k názoru, že vyživovací povinnost je vždy plněna poskytováním výživného (v užším smyslu) a toto výživné může být plněním různého druhu, ať už jde o poskytování peněžitě částky, či nepeněžitým plněním, nebo dokonce o osobní úkony péče o osobu oprávněnou či úplně jinými formami, které zákon vůbec nemusí znát (například poskytováním psychické podpory či emočního zázemí dítěti) nebo jej nemusí znát u konkrétního druhu výživného (např. osobní péče dětí o staré rodiče, kde však takové plnění uznává i starší literatura),³⁵ je však nutné, aby to bylo plnění sloužící k uspokojení potřeb člověka. Je však zásadně nutné, aby toto plnění bylo poskytováno pravidelně, jen tak může být předmětem práva na výživu a vyživovací povinnosti, protože u žádného člověka nelze jeho potřeby uspokojit jednorázově (o potřebách člověka viz část o účelu).

Peněžitě plnění přitom má oproti ostatním výhodu, že může ostatní do jisté míry nahradit, neboť za peníze lze jiná plnění pořídit (ať už hmotná – například stravu – či nehmotná – například osobní péči v mateřské školce).

Osobní péčí, která je v zákoně zmíněna pouze u výživného dětí (§ 85 odst. 3 ZOR, § 913 odst. 2 NOZ), přitom nelze rozumět jen výkon péče o vyživovanou osobu, ale provádění všech prací a výkonů, jichž je třeba k tomu, aby bylo zajištěno plynulé a soustavné uhrazování osobních potřeb oprávněného, patří sem i činnosti, které jsou spojeny s výchovou. Míra potřeby osobní péče bude záviset na věku oprávněného dítěte, na jeho zdravotním stavu, na podmínkách života rodiny, na způsobu přípravy na budoucí povolání apod. Specifikem péče o společnou domácnost je to, že přichází v úvahu jen tehdy, pokud rodiče žijí spolu.³⁶

³⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 130. Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, 1985. s. 243.

³⁶ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 65.

Zákon by samozřejmě mohl vymezit, které ze způsobů plnění výživného bude vynucovat. Je zřejmé, že nejlépe lze samozřejmě vynucovat hmotné peněžité plnění. Tedy v případech, kdy vyživovací povinnost musí být stanovena soudem, připadá v úvahu jen plnění výživného v penězích.³⁷ Není však řídký případ, kdy soudy určují, jakým způsobem má být s poskytovanými prostředky naloženo – například stanovují, že určitá částka má být měsíčně placena na stavební spoření dítěte.

Výživné stanovené soudem je rovněž zásadně plněno v pravidelných opětvujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu (§ 97 odst. 1 ZOR), NOZ však již výslovně zmiňuje možnost, že se oprávněný s povinným dohodne jinak (§ 921 NOZ). I ze znění NOZ však nadále vyplývá jistá preference pravidelných plnění, což navazuje na povahu výživného jako institutu. Zajištění pravidelnosti plnění v přiměřených časových úsecích (měsících) má za cíl, aby výživné bylo užíváno na průběžně nabíhající, přítomné potřeby. Rozložení výživného do měsíčních plnění umožňuje lépe a pružněji reagovat na změny v kritériích, které jsou rozhodující pro stanovení jeho výše, protože tímto způsobem by ideálně nemělo docházet k přeplatkům či nedoplatkům, které jsou s jakoukoliv změnou výživného spojeno.³⁸ Jiný způsob plnění výživného, než je v pravidelných opětvujících se částkách, byl v ZOR přímo stanoven zákonem (§ 94 odst. 2, § 95 odst. 2, § 97 odst. 2 ZOR, v NOZ § 761 odst. 1), z čehož vyplývalo, že byl odůvodněn pouze ve výjimečných případech, v NOZ je sice tento způsob častější (může jej dle § 921 stanovit soud, nebo jej může založit dohoda oprávněného s povinným), ale rovněž se jedná o výjimku z pravidla.

Nárok na jednotlivá konkrétní plnění podléhá promlčení oproti obecnému nároku plynoucího z výživného v širším smyslu, které promlčení nepodléhá (§ 98 odst. 1 ZOR, § 613 NOZ).

ÚČEL VÝŽIVNÉHO

Jak bylo uvedeno již v úvodu, filosofická kategorie účelu se používá k vymezení, k čemu daný jev či předmět je, tedy, jaký má praktický motiv. Dle R. von Jheringa je na nejobecnější úrovni účelem práva zajištění životních podmínek společnosti.³⁹ Účelem práva je zajistit vnitřní mír v určitém lidském společenství a umožnit tak jeho zachování, jakož i zachování členů, z nichž se skládá.⁴⁰ V právu však

³⁷ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 65.

³⁸ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 23.

³⁹ Holländer, P.: Filosofie práva, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 76.

⁴⁰ Holländer, P.: Filosofie práva, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 81.

můžeme nalézt jednotlivé dílčí účely a tyto můžeme následně strukturovat. G. Radbruch zná tři základní účely – obecné blaho, spravedlnost a právní jistotu – a dle jeho názoru může docházet mezi jednotlivými účely ke konfliktu.⁴¹

Svůj účel má i institut výživného, byť o něm zákon o rodině, ani NOZ nikde nehovoří. Nebylo tomu tak vždy – zákon o rodině č. 94/1963 Sb. měl původně ve svých obecných zásadách, které tvořily preambuli zákona a které byly později zrušeny, v čl. VI. zakotvenou povinnost všech členů rodiny vzájemně si pomáhat a podle svých schopností a možností zabezpečovat zvyšování hmotné a kulturní úrovně rodiny – institut výživného pak byl jedním z projevů této zásady. I dnes je však zřejmé, že na výživné nejen bezezbytku pasují obecné účely práva, ale že má i své vlastní účely, resp. účel, což lze zjistit z toho, jak je tento institut v zákonném textu upraven a rovněž je známé jeho fungování ve společnosti ve společnosti.

Základním obecným účelem institutu výživného je zajistit, aby určitá skupina povinných byla povinna včas poskytovat výživné určité skupině oprávněných.⁴² Výživné přitom slouží k uspokojení potřeb člověka (srov. § 913 odst. 1 NOZ a § 96 odst. 1 ZOR) a samotné právo na výživu úzce souvisí se samotným zachováním existence člověka jakožto fyziologické a mravní jednotky, tedy jakožto osobnosti.⁴³ U institutu výživného je přitom důležité, že se tak děje v prostředí rodiny jako základní společenské jednotky (o tom viz níže). Poskytování výživného je projevem jedné ze tří základních funkcí rodiny – funkce ekonomické (vedle funkce výchovně-socializační a vedle funkce vztahové podpory).⁴⁴

5. POTŘEBY ČLOVĚKA A JEJICH VYMEZENÍ:

Vzhledem k tomu, že potřeby jsou pro institut výživného klíčovým pojmem, zastavíme se u nich podrobněji.

Samotné potřeby můžeme vymezit různým způsobem. Odborná literatura z oboru rodinného práva vytvořila různé výčty potřeb. Dle autorky H. Nové a O. Těžké mezi typické osobní potřeby, k jejichž úhradě je obvykle výživné určeno, patří potřeba stravy, potřeba obuvi a ošacení, potřeba zajistit bydlení, případně náklady na toto bydlení,

⁴¹ Holländer, P.: *Filosofie práva*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 81.

⁴² Srov. Nová, H., Těžká, O.: *Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory*, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 11.

⁴³ Sedláček, J., *Rodinné právo*, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnický, 1934, s. 11.

⁴⁴ Matoušek, O., Pazlarová H.: *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování sociální péče*, Praha: Portál, 2010, s. 14.

náklady na hygienické a domácí potřeby, potřeba vzdělání, kulturního a sportovního vyžití apod., přičemž vzhledem k tomu, že výživné nemá pouze spotřební charakter může sloužit i k zajišťování rezerv pro budoucí studium, pro zajištění bydlení atd.⁴⁵ Dle Z. Česky do odůvodněných potřeb je třeba zahrnout nejen vlastní výživu, ale i ošacení, bydlení, kulturní a sportovní potřeby, přičemž se připomíná, že potřeby se liší dle věku, zdraví a vlastních výdělečných a majetkových možností.⁴⁶

Je možno tyto výčty potřeb nějak zobecnit? Vzhledem k tomu, že právo reaguje na sociální realitu a právní vztahy mají svůj odraz v sociální realitě a v důsledku toho právní věda nemůže být izolovaným oborem, užitečné poznatky zde může právní věda převzít od jiných věd, které se lidskými potřebami zabývají. Na prvním místě je to psychologie, která potřeby člověka zkoumá a jejich výčty sestavuje. V psychologii je nejznámějším znázorněním lidských potřeb Maslowova pyramida, v jejíž základně jsou umístěny potřeby biologické, ve středním patře pyramidy jsou potřeby psychosociální a v nejvyšším patře jsou potřeby spirituální.⁴⁷

Z tohoto seřazení vyplývá také to, že pokud máme splněny nižší potřeby, tak se nám lépe plní potřeby vyšší – současně nelze říci, že pokud nejsou uspokojeny nižší potřeby, tak je znemožněno uspokojení potřeby vyšší (viz osobní příklad psychologa Frankla, který sám pobýval v koncentračním táboře a byť neměl uspokojení nižších potřeb, tak dokázal uspokojovat potřebu altruismu). Dle odborné psychologické literatury je potřeba stav osobnosti odrážející rozpor mezi tím, co je dáno, a tím, co je nutné (nebo se jeví jako nutné) pro přežití a rozvoj, stav podněcující osobnost k činnostem, zaměřeným na odstranění tohoto rozporu.⁴⁸

Nižší potřeby jsou nezbytné pro zachování lidského života a jsou zajišťovány instinktivním chováním. Patří sem potřeba vody, potřeba potravy, potřeba smyslových podnětů, potřeba spánku, potřeba tišení bolesti, hygieny, zdraví a lze najít i další, lze je označovat též jako tzv. existenční potřeby.⁴⁹ Potřeby psychologické se vyvíjejí na vrozeném základě, který zčásti souvisí s potřebami nižšími, fyziologickými. Specifickou vlastností potřeb pak je to, že při uspokojení jedné člověk začne pociťovat nedostatek jiné, takže pak je nutno hledat míru, v jaké

⁴⁵ Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 16 a 17.

⁴⁶ Česka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, s. 221.

⁴⁷ Ondrušová, J.: Stáří a smysl života, Praha: Karolinum, 2011, s. 42-44.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Houbová, D. et al: Psychologie pro právníky, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 143.

je nutné jednotlivé potřeby uspokojovat. Tyto potřeby uvedené výše pociťuje každý člověk.

Současně je z uvedeného výčtu zřejmé, že poskytování výživného může být prostředkem k uspokojení některých potřeb, zejména těch tzv. existenčních – tedy hlavně potřeby vody a potravy a nepřímo i některých dalších (potřeby spánku, zdraví, hygieny – především prostřednictvím zajištění prostředků k uspokojování těchto potřeb).⁵⁰

Z výše uvedeného je zřejmé, že psychologie může i pro právní vědu přinést užitečné poznatky, neboť dokáže lidské potřeby (ony tzv. odůvodněné potřeby oprávněného) specifikovat a hierarchizovat.⁵¹

6. ÚČEL Z HLEDISKA OPRAVNĚNÉHO - USPOKOJENÍ POTŘEB ČLOVĚKA

Z hlediska tématu příspěvku je rovněž nutné předestřít, že byt každý člověk pociťuje ony primární nižší potřeby, tak ne pro každého člověka je zajištěno uspokojení těchto potřeb prostřednictvím institutu výživného. V právu existují i různé jiné instituty, které zajišťují, aby člověk mohl uspokojit své potřeby.

Za tyto instituty lze v nejširším smyslu považovat zejména ty, které umožňují získání prostředků k uspokojení potřeb především vlastními silami každého jednotlivce – mezi takové můžeme zařadit např. právo na práci (doprovázené právem na mzdu za vykonanou práci) nebo práva plynoucí z vlastnického práva (právo brát užitky z věci – úroky, plody, výnosy). V rodinném právu je pro možnost využívání těchto institutů zaužívána terminologická zkratka „schopnost se sám žít“. Do stejné skupiny lze svou povahou zařadit i instituty, které kompenzují ztracené příležitosti k uspokojování potřeb vlastními silami, pokud je tato ztráta způsobena zaviněním třetích osob (např. náhrada škody, vyplácená třeba prostřednictvím opakující se renty).

U těch jedinců, kteří nemohou z různých důvodů požívat beneficia výše uvedených práv, případně nedokáží prostřednictvím těchto práv zajistit své potřeby v dostatečné výši, pak společnost konstruuje subsidiární instituty, které umožňují uspokojení potřeb. Takovými instituty mohou být výživné, různé sociální dávky aj. (viz níže). Rozsah tohoto uspokojení, které společnost prostřednictvím těchto institutů zajišťuje, se liší případ od případu a je již závislý na různých podmínkách – obecně lze říci, že je nejvíce závislý na obecném přesvědčení společnosti o tom, do jaké míry je spravedlivé tyto potřeby zajišťovat. Např. u osoby, která si sama zmařila možnost

⁵⁰ Ondrušová, J.: Stáří a smysl života, Praha: Karolinum, 2011, s. 42-44.

⁵¹ Viz též Houbová, D. et al: Psychologie pro právníky, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 143.

pracovat vlastní vinou (např. tím, že spáchala trestný čin a dnes proto obtížně shání zaměstnání), je takové přesvědčení o nutnosti kompenzovat potřeby nižší, než u osoby, která pracovat nemůže vinou svého mentálního postižení.

Výše uvedené sice odpovídá na otázku, jak právo zajišťuje uspokojování lidských potřeb, ale neposkytuje odpověď na otázku, proč právo vlastně takové uspokojování potřeb zprostředkovává. Zde se lze domnívat, že odpovědi předchází vědomost, že každá společnost nějakým způsobem musí zajistit uspokojování potřeb svých členů, protože by jinak vyhynula a zanikla. Pokud se opět vrátíme k obecným účelům v právu dle G. Radbrucha (obecné blaho, spravedlnost, právní jistota), zjistíme, že společnost zajišťuje uspokojování potřeb také z těchto obecných důvodů, přičemž se snaží o zajištění těchto „statků“ pro každého jednotlivce. Již prvorepubliková literatura konstatuje, že naše společnost je ovládána zásadou, že není možno nechat žádného člověka bez pomoci a proto tyto potřeby zajišťuje.⁵²

Obdobný účel jako výživné, tedy zajišťovat uspokojení potřeb jednotlivce, který není schopen se sám živit, mají i jiné právní instituty, které se ve svém celku navzájem ovlivňují, případně doplňují. Jedná se zejména o různé dávky z veřejných rozpočtů, poskytované např. na základě pojistných plnění z různých povinných systémů (důchody), nebo o různé příspěvky v hmotné nouzi apod. I tyto instituty mají svou vzájemnou hierarchii a své vztahy subsidiarity a tyto instituty se pak navzájem doplňují. Dle mého názoru mezi tyto instituty je nutno počítat nejen ty, které mohou spočívat v poskytování plnění (sociální dávky, důchody, výživné), ale též ty, jejichž podstatou je úleva od povinností, které by za jiných okolností byly obvyklé (například umožnění prominutí části dluhů u řešení úpadku při povolení oddlužení).

Ideálním stavem, ke kterému se snaží tyto instituty směřovat, je uspokojení potřeb každého jednotlivce. Tento ideální stav však má své meze – každá společnost má zejména omezené a nerovnoměrně rozložené zdroje, ze kterých může čerpat při uspokojování potřeb svých členů a sama ani není ochotna uspokojovat potřeby svých členů na přílišný úkor jiných a v míře vyšší, než se jí jeví jako spravedlivé. Rozsah zdrojů a míra ochoty uspokojovat potřeby jsou však proměnlivé a liší se jak mezi jednotlivými společnostmi navzájem, tak i v čase v rámci vývoje jedné společnosti. Posledním omezujícím a ovlivňujícím faktorem pak je právo každého člena společnosti toto uspokojování svých potřeb odmítnout, neboť k němu nemůže být nucen.

S ohledem na toto směřování k ideálnímu stavu a současně s ohledem na výše uvedená omezení jsou pak společností konstruovány

⁵² Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, s. 13.

konkrétní právní instituty, jejichž účelem je uspokojení potřeb jednotlivců, kteří se nemohou sami žít. Institut výživného, jeho účel, podstata ani fungování proto nemohou být nazírány izolovaně bez současné znalosti fungování oněch ostatních institutů.

Vzhledem k tomu, že ve společnosti existuje více institutů plnících podobný účel, je nutné vytvoření určité hierarchie mezi nimi navzájem.

Samotné výživné přitom zajišťuje uspokojování potřeb jednotlivců v rámci rodinných vztahů, případně takových vztahů, které jsou rodinným vztahům postaveny naroveň. Obvykle je v současnosti považováno za primární způsob, jakým je zajištěno uspokojení potřeb jednotlivce, zejména z toho důvodu, že rodina je základním prvkem společnosti. Vzhledem k tomu, že rodina hospodář společně a dochází v ní k přirozenému zajišťování a přerozdělování prostředků na principu vzájemné solidárnosti a dobrovolnosti, včetně společného zajišťování výživy, je plnění, ke kterému dochází v rodině, u potřebného jedince nejdříve. Rozsah tohoto společného zajišťování je přitom pro každého člena rodiny dán především jeho možnostmi.⁵³

Nelze však tvrdit, že podpora z veřejných zdrojů přijde až tehdy, není-li možné uspokojení potřeb skrze výživné (neplatí to např. u důchodů, podpory v nezaměstnanosti apod.). Ostatní instituty směřující k uspokojení potřeb jednotlivce však s výživným počítají a reagují na něj (dokladem je např. existence sirotčího či vdovského důchodu, příspěvku v hmotné nouzi apod.), dokonce existují kombinované instituty, které vtahují do vztahu oprávněný-povinný prostředky z veřejných zdrojů (např. zálohování výživného či náhradní výživné).

7. ÚČEL Z HLEDISKA POVINNÉHO – POTŘEBA ALTRUIZMU ČI POTŘEBA SPRAVEDLNOSTI

Dle mého názoru však lze zjistit, že i z hlediska povinného má existence výživného svůj specifický účel. Vyživovací povinnost z hlediska povinného nalézá svůj účel v tom, že povinný plněním vyživovací povinnosti dostojí potřebě spravedlnosti (což je jeden z obecných účelů práva dle G. Radbrucha), např. živí svého syna, své rodiče apod. Tuto potřebu spravedlnosti danou morálkou rodinných vztahů jen těžko splní jinak, než právě plněním vyživovací povinnosti.⁵⁴ I povinný tak zde plní svou potřebu, a to potřebu

⁵³ Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 11. Rovněž Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, s. 11.

⁵⁴ Je však otázkou, zda by zde existovala u povinných potřeba plnit, pokud by potřeby oprávněných zcela plnil někdo jiný, např. stát. Domnívám se, že zde by pořád taková potřeba plnit existovala a souvisí s potřebou altruismu (která je známá v psychologii – viz výše).

altruismu. Je otázkou, zda takový samostatný účel z hlediska povinného není jen umělým konstruktem a nedal by se takto vytvořit u každého vztahu, kde je někdo povinen k nějakému plnění. Jenže ne u každé povinnosti něco plnit je tato povinnost současně tak silně morální povinností jako je tomu v případě rodinněprávních vztahů. Nelze však přímo říci, že výživné má dva rovnocenné účely, a to uspokojit fyziologické potřeby oprávněného a psychologické potřeby povinného, protože zatímco oprávněný zde má na uspokojení své potřeby právo, povinný zde takové právo (na to, aby oprávněný jeho plnění přijímal) nemá. Spíše by se dalo říci, že institut výživného plní jeden hlavní účel a současně přitom mimoděk dochází k plnění i dalšího účelu, který však jako samostatný neobstojí.

S tím souvisí otázka, zda jsou subjekty na obou stranách nahraditelné. Pro oprávněného je povinný subjekt nahraditelný – vyživovat jej mohou i jiné subjekty (stát, obec, církev...). Pro povinného oprávněný subjekt nahraditelný není – u vyživovacích vztahů, jejichž původ je v rodinněprávním vztahu, je oprávněný nezastupitelný – plnění výživného vůči jinému subjektu nenaplní (neuspokojí) požadavek spravedlnosti a morálního závazku.

ZÁVĚR

Tento příspěvek se pokusil teoreticky vymezit, co je podstatou a co je účelem institutu výživného, přičemž se přitom nevyhnul ani klíčovému vymezení samotného pojmu výživné.

Pojem výživné zákon (ať už ZOR, ZRP nebo NOZ) užívá ve dvojitým významu, přičemž jednou má na mysli jeden ze základních institutů rodinného práva (jedná se o výživné v širším smyslu) a v jiných případech pak pojmem míní pouze předmět vyživovacího vztahu – samotné plnění (výživné v užším smyslu). Odborná literatura často tento rozdíl nerespektuje a o obou pojmech pojednává současně.

Podstatou výživného v širším smyslu je základní právní vztah mezi dvěma subjekty, tzv. vyživovací vztah, přičemž na jedné straně je jednomu subjektu uložena povinnost poskytovat výživu (dále též jen „vyživovací povinnost“) a druhý subjekt je nadán právem výživu požadovat (dále též jen „právo na výživné“).

Ke vzniku práva přitom postačí, aby zde existovaly zákonem stanovené podmínky (tzv. pozitivní a negativní podmínky vzniku), aniž by k tomu musely přistoupit jakékoliv další právní skutečnosti (např. dohoda účastníků, či rozhodnutí státního orgánu). Jedině tak může být zajištěna ochrana slabší strany skutečně důkladně, protože pokud by nárok na výživné byl vázán na příliš mnoho dalších podmínek, stalo by se jeho uplatňování pro oprávněnou osobu příliš obtížným a institut by tak nemohl plnit svůj účel.

Při určování rozsahu výživného je nutno přihlížet jednak k obecným kritériím, které jsou stanoveny zákonem a jednak ke zvláštním podmínkám platným pro určitý druh výživného.

Kritériem pro kategorizaci výživného na jednotlivé druhy přitom je příbuzenské postavení jednotlivých osob, zákon přitom zná vyživovací povinnost rodičů k dětem, vyživovací povinnost dětí k rodičům, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými - potomky a předky, vyživovací povinnost mezi manžely, vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely, vyživovací povinnost otce k matce jeho dítěte, vyživovací povinnost mezi partnery a vyživovací povinnost mezi bývalými partnery. Rozsah osob, kterým právo přiděluje vyživovací povinnost či právo na výživné, přitom určuje každá společnost na základě obecných mravních kritérií, což se společnost od společnosti liší.

Konkrétní vymezení práv a povinností u jednotlivých druhů výživného přitom vychází i z míry naléhavosti zájmu na uplatnění nároků na úhradu osobních potřeb.

Samotnou výživu (neboli výživné v užším smyslu) dnešní zákonná úprava nevymezuje blíže, oproti dřívějším dobám (obecný zákoník občanský z roku 1811 definici výživy znal, a to ve svém § 672). Avšak pokud bychom dnes chtěli výčet rozličných plnění zobecnit, pak se dá shrnout, že výživným je to, co slouží k uspokojování potřeb člověka.

Vyživovací povinnost je přitom vždy plněna poskytováním výživného (v užším smyslu), avšak toto výživné nemusí být plněno jen poskytováním peněžité částky, ale může být plněním různého druhu, ať už jde o finanční plnění, či o nepeněžité plnění, nebo dokonce o osobní úkony péče o osobu oprávněnou či úplně jinými formami, které zákon vůbec nemusí znát, je však nutné, aby to bylo plnění sloužící k uspokojení potřeb člověka.

Toto je totiž obecným účelem celého institutu, a sice zajistit, aby určitá skupina povinných byla povinna včas poskytovat výživné určité skupině oprávněných. Samotné potřeby přitom můžeme vymezit různým způsobem. Odborná literatura z oboru rodinného práva vytvořila různé výčty potřeb, avšak vzhledem k tomu, že právo reaguje na sociální realitu a právní vztahy mají svůj odraz v sociální realitě, užitečné poznatky zde může právní věda převzít od psychologie která se lidskými potřebami zabývá a sestavuje jejich výčty. Při zjišťování potřeb oprávněného se tak lze orientovat i podle tzv. Maslowovy pyramidy lidských potřeb.

Ne pro každého člověka je však zajištěno uspokojení těchto potřeb prostřednictvím institutu výživného. V právu existují i různé jiné instituty, které zajišťují, aby člověk mohl uspokojit své potřeby. Za tyto instituty lze v nejširším smyslu považovat zejména ty, které umožňují získání prostředků k uspokojení potřeb především vlastními silami každého jednotlivce (právo na práci, právo brát užítky z majetku apod.). Teprve těch jedinců, kteří nemohou z různých důvodů

požívat beneficia těchto uvedených práv, případně nedokáží prostřednictvím těchto práv zajistit své potřeby v dostatečné výši, pak společnost konstruuje subsidiární instituty, které umožňují uspokojení potřeb.

Obdobný účel jako výživné, tedy zajišťovat uspokojení potřeb jednotlivce, který není schopen se sám živit, mají i jiné právní instituty, které se ve svém celku navzájem ovlivňují, případně doplňují. Jedná se zejména o různé dávky z veřejných rozpočtů, poskytované např. na základě pojistných plnění z různých povinných systémů (důchody), nebo o různé příspěvky v hmotné nouzi apod. Institut výživného, jeho účel, podstata ani fungování proto nemohou být nazírány izolovaně bez současné znalosti fungování oněch ostatních institutů.

Samotné výživné přitom zajišťuje uspokojování potřeb jednotlivců v rámci rodinných vztahů, případně takových vztahů, které jsou rodinným vztahům postaveny naroveň.

Lze zjistit, že i z hlediska povinného má existence výživného svůj specifický účel. Vyživovací povinnost z hlediska povinného nalézá svůj účel v tom, že povinný plněním vyživovací povinnosti dostojí potřebě spravedlnosti (což je jeden z obecných účelů práva dle G. Radbruch), např. živí svého syna, své rodiče apod. Nelze však přímo říci, že výživné má dva rovnocenné účely, a to uspokojit nižší, zejména existenční potřeby oprávněného a psychologické potřeby povinného. Spíše by se dalo říci, že institut výživného plní jeden hlavní účel a současně přitom mimoděk dochází k plnění i dalšího účelu.

Literature:

- Češka, Z. et al: Československé rodinné právo, Praha: Panorama, 1985, 307 s. ISBN neuvedeno.
- Holländer, P.: Filosofie práva, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 303 s. ISBN 80-86898-96-2
- Houbová, D. et al: Psychologie pro právníky, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 279 s. ISBN 9178-80-780-100-7.
- Knapp, V. et al: Občanské právo hmotné. Svazek II, Praha: Codex, 1995, 459 s. ISBN 80-85963019.
- Knapp, V. et al: Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III. Dědické právo – rodinné právo, Praha: Orbis, 1955, 204 s. ISBN neuvedeno.
- Matoušek, O., Pazlarová H.: Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování sociální péče, Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 97-88073677398.
- Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 124 s. ISBN 8090142478.

- Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory, Praha: Linde, a.s., 1995, 226 s. ISBN 80-8564-784-2.
- Ondrušová, J.: Stáří a smysl života, Praha: Karolinum, 2011, 169 s. ISBN 978-80-246-1997-2.
- Rouček, F., Sedláček, J., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I. Reprint původního vydání, Praha: ASPI publishing, 2002, 1192 s. ISBN 80-85963612.
- Sedláček, J., Rodinné právo, Brno: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, 221 s. ISBN neuvedeno.
- Störig, H. J.: Malé dějiny filosofie, Praha: ZVON, 1993, 560 s. ISBN 80-7113-058-3.
- Večeřa, M.: Základy teorie práva: multimediální učební text, Brno: Masarykova univerzita, 2008, 106 s. ISBN 9788021046832.

Contact – email

s.bruncko@gmail.com

URČENIE VÝŽIVNÉHO PRI STRIEDAVEJ OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI RODIČOV

JOZEF CABAN

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Slovenská republika

Abstrakt

Striedavá osobná starostlivosť rodičov je relatívne novým inštitútom v slovenskom rodinnom práve a len postupne sa dostáva do povedomia rodičov, a nachádza si svoje miesto v súdnej praxi. So striedavou osobnou starostlivosťou rodičov je nepochybne spätá otázka určenia výživného na maloleté dieťa. Motívom predkladaného príspevku je preto analýza praxe slovenských súdov pri určení výživného so zameraním sa na najlepší záujem dieťaťa a na právo rodičov rozhodovať o výchove svojich detí.

Kľúčové slová

Striedavá osobná starostlivosť, výživné, najlepší záujem dieťaťa, rodičovská zodpovednosť

Abstract

Shared custody is a relatively new institute in Slovak family law and only gradually gets to the awareness of parents, and finds its place in judicial practice. The question of the amount of maintenance is undoubtedly linked to the shared custody. The motive of the paper is therefore to analyze the practice of Slovak courts in determining maintenance with a focus on the best interests of the child and the right of parents to decide on the raise of their children.

Key words

Shared custody, maintenance, best interests of the child, parental responsibility

VŠEOBECNE O STRIEDAVEJ OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI RODIČOV.

Striedavá osobná starostlivosť rodičov (ďalej aj ako „striedavá starostlivosť“) bola do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedená zákonom č. 217/2010 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý nadobudol účinnosť od 1. júla 2010. Od tohto momentu je v Slovenskej republike legislatívne vyriešená možnosť zverenia maloletého dieťaťa do striedavej osobnej starostlivosti rodičov na čas po rozvode manželov. Zverenie dieťaťa do striedavej starostlivosti znamená zveriť dieťa do starostlivosti striedavo jednému a druhému rodičovi na presne

stanovené časové obdobie. Účelom zverenia dieťaťa do striedavej starostlivosti je zabezpečenie pravidelného kontaktu dieťaťa s rodičmi a tým prispieť k zachovaniu vzťahu dieťaťa s rodičmi po rozvode, k zníženiu porozvodových negatívnych následkov pre dieťa a k rovnocennému postaveniu rodičov v procese výchovy dieťaťa. Súd pri rozhodovaní o zverení dieťaťa do striedavej starostlivosti prihliada na najlepší záujem dieťaťa, pričom súdu táto povinnosť explicitne vyplýva z § 24 ods. 2 zák. č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o rodine“), podľa ktorého „súd môže zveriť dieťa do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov, ak je to v záujme dieťaťa a ak budú takto lepšie zaistené potreby dieťaťa.“ V súdnom rozhodnutí, ktorým súd rozhodne o zverení dieťaťa do striedavej osobnej starostlivosti rodičov, musí súd súčasne rozhodnúť aj o výživnom na maloleté dieťa.

VŠEOBECNE O OTÁZKE VÝŽIVNÉHO PRI STRIEDAVEJ OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI RODIČOV.

Podľa § 62 ods. 1 zákona o rodine „plnenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je ich zákonná povinnosť, ktorá trvá do času, kým deti nie sú schopné samé sa živiť.“ Poskytovanie výživného zo strany rodičov ich deťom je jednou zo základných rodičovských povinností. Výživné má zabezpečiť uspokojenie potrieb dieťaťa, a tým aj zdravý psychický a fyzický vývoj dieťaťa. Pokiaľ je dieťa zverené do striedavej starostlivosti, súd sa pri určení výživného riadi ustanovením § 62 ods. 2 zákona o rodine, podľa ktorého „ak je maloleté dieťa zverené do striedavej osobnej starostlivosti rodičov, súd pri určení výživného prihliadne na dĺžku striedavej osobnej starostlivosti každého rodiča alebo súd môže rozhodnúť aj tak, že počas trvania striedavej osobnej starostlivosti rodičov výživné neurčuje.“ Konkrétna forma striedavej starostlivosti môže byť rôzna. Najtypickejšou formou striedavej starostlivosti je striedanie starostlivosti medzi rodičmi v časovom úseku jedného týždňa. Prakticky to napríklad funguje tak, že dieťa je každý párny týždeň zverené matke a každý nepárny týždeň zverené otcovi. Súdna prax tiež pozná striedanie starostlivosti medzi rodičmi na dlhšie časové obdobia, napríklad na dvojtýždenné alebo trojtýždenné časové úseky. Rovnaká dĺžka časových úsekov pre oboch rodičov však nie je podmienkou striedavej starostlivosti a dieťa môže byť zverené rodičom aj do nerovnomerných časových úsekov. Ako príklad môžem uviesť striedavú starostlivosť vo forme tzv. krátkeho a dlhého týždňa. Počas krátkeho týždňa by mohlo byť dieťa zverené matke na dni streda a štvrtok, a počas dlhého týždňa by bolo dieťa zverené matke na dni pondelok, utorok, piatok, sobota a nedeľa. Ostatné dni počas týchto rozhodných dvoch týždňoch by bolo dieťa zverené otcovi. Výnimkou nie je ani zverenie dieťaťa rodičom v časových úsekoch v pomere tri ku štyrom dňom v týždni. Rôzna dĺžka časových úsekov sa musí zohľadniť pri rozhodovaní súdu o výživnom.

Súd pri určení výživného môže aplikovať aj druhú časť ustanovenia § 62 ods. 2 zákona o rodine a rozhodnúť tak, že výživné neurčuje. Zákonodarca v tomto prípade predpokladal situáciu, keď je dieťa zverené rodičom do striedavej starostlivosti na porovnateľné

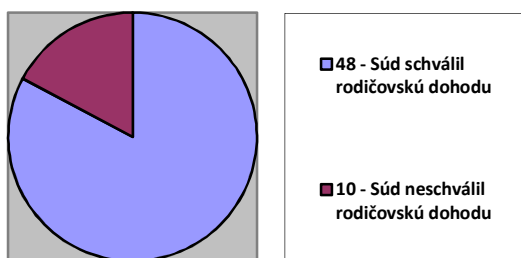
časové úseky a tak isto aj majetkové pomery rodičov sú porovnateľné. Existujú však názory, že takáto možnosť určenia výživného nie je úplne vhodná a výživné by malo byť stanovené za každých okolností, a teda aj za situácie, kedy by si boli rodičia povinní uhrádzať navzájom výživné v rovnakej výške, pretože výživné je určené na uspokojenie potrieb dieťaťa a nie rodiča. Takúto prax možno pozorovať na súdoch v Českej republike. Takto určené výživné na maloleté dieťa by si rodičia v Slovenskej republike museli navzájom poskytovať v plnej výške, pretože podľa § 76 ods. 2 zákona o rodine „ak ide o výživné na maloleté deti, započítanie nie je možné.“ Mohla by nastať paradoxná situácia, kedy by jeden z rodičov neplatil výživné a druhému rodičovi by stále trvala táto súdom uložená povinnosť, ktorú ak by plnil, zostal by bez finančných prostriedkov aj svojich, aj od druhého rodiča, a tým by bolo maloleté dieťa vystavené nebezpečenstvu ujmy. Osobne si myslím, že pokiaľ súd nemá za preukázanú schopnosť rodiča uspokojovať potreby dieťaťa kvôli jeho majetkovým pomerom, nie sú splnené podmienky pre zverenie dieťaťa do striedavej starostlivosti podľa § 24 ods. 2 zákona o rodine, konkrétne obidvaja rodičia by v tomto prípade neboli spôsobilí dieťa vychovávať. V opačnom prípade by platil predpoklad, že ak súd rozhodne o zverení dieťaťa do striedavej starostlivosti, rodičia sú spôsobilí dieťa vychovávať, tým uspokojovať jeho potreby a preto nie je nutné, aby si navzájom poskytovali výživné.

PRAX SLOVENSKÝCH SÚDOV PRI ROZHODOVANÍ O VÝŽIVNOM PRI STRIEDAVEJ OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI RODIČOV.

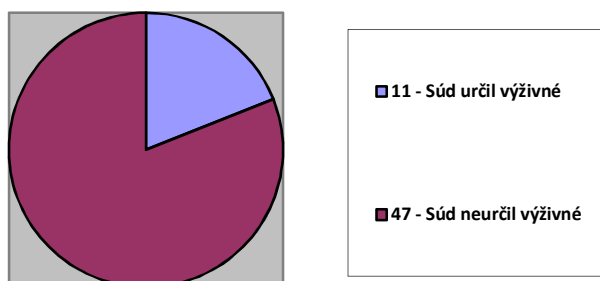
Ustanovenie § 62 ods. 2 zákona o rodine ponúka súdu široký priestor pre jeho výklad a aplikáciu. Aká je prax slovenských súdov pri aplikácii § 62 ods. 2 zákona o rodine, som sa snažil zistiť analýzou¹ päťdesiatich ôsmich súdnych rozhodnutí slovenských súdov, ktoré boli vydané v čase od 05. augusta 2013 do 29. októbra 2013. Z vykonanej analýzy som zistil nasledovné:

¹ *Súdne rozhodnutia boli získané zo stránky <http://www.rozhodnutia.sk>. Vybraté boli na základe vyhľadávania podľa oblasti právnej úpravy Rodinné právo - starostlivosť o maloletých, pričom na účely analýzy boli vzaté do úvahy len rozhodnutia týkajúce sa striedavej osobnej starostlivosti rodičov.*

Analýza súdnych rozhodnutí so zameraním na prax súdov pri schvaľovaní rodičovskej dohody:

Analýza súdnych rozhodnutí so zameraním na prax súdov pri určení výživného:

Zo všetkých súdnych rozhodnutí (10), v ktorých súdy neschválili rodičovskú dohodu a autoritatívne rozhodli, len v troch z nich súd rozhodol o určení výživného, vo zvyšných siedmich výživné neurčil. Zo všetkých súdnych rozhodnutí (48), v ktorých súdy schválili rodičovskú dohodu, v ôsmich z nich súd určil výživné, vo zvyšných štyridsiatich súd výživné neurčil. Zo všetkých súdnych rozhodnutí, v ktorých súd určil výživné (11), tak v ôsmich z nich určil výživné v rozmedzí od 15,00 € (410,00 CZK) do 60,00 € (1 650,00 CZK), a vo zvyšných troch súdnych rozhodnutiach určil výživné vo výške od 156,00 € (4 290,00 CZK) do 250,00 € (6 870,00 CZK).

Z vykonanej analýzy súdnych rozhodnutí vyplýva záver, že v takmer 70 % súdnych rozhodnutí súd schválil rodičovskú dohodu a neurčil výživné na maloleté dieťa. Dovolím si vysloviť pochybnosť, že v toľkých prípadoch by boli majetkové pomery obidvoch rodičov porovnateľné.

Pri hodnotení tejto analýzy, príčin jej výstupov a možných dôsledkov, je potrebné nasledovné tvrdenia vnímať s možnou čiastočnou odchýlkou, zapríčinenou § 157 ods. 3 zák. č. 99/1963 Zb. Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších predpisov, podľa ktorého „ak je na pojednávaní vyhlásený rozsudok za prítomnosti všetkých účastníkov alebo ich zástupcov, ktorí sa vzdajú odvolania, uvedie súd v odôvodnení rozsudku iba predmet konania a ustanovenia zákona, podľa ktorých rozhodol.“ Výrazná väčšina skúmaných

súdnych rozhodnutí má svoje odôvodnenie formulované len stručne, odkazujúc na relevantné ustanovenia právnych predpisov, preto nie je možné zistiť, koľko pojednávanií sa v predmetnej veci uskutočnilo, aké boli argumenty procesných strán, a hlavne aké boli majetkové pomery rodičov, z ktorých súd vychádzal pri rozhodovaní o výživnom.

Vykonaná analýza súdnych rozhodnutí a jej výstup podľa môjho názoru odhaľuje prax slovenských súdov, ktorá nekorešponduje s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Prezentovanú prax som rovnako vnímal na niektorých pojednávaniach, ktorých som sa osobne zúčastnil ako verejnosť. Negatívum tejto praxe vnímam v tom, že súd pri svojej rozhodovacej činnosti akoby opomína sledovať najlepší záujem dieťaťa a obmedzí sa len na arbitrárne rozhodnutie súdneho konania, na ktoré má dokonca zákonnú oporu v § 62 ods. 2 zákona o rodine. Analyzované súdne rozhodnutia navodzujú dojem, že pokiaľ sa rodičia vedia dohodnúť na forme zverenia dieťaťa a úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností, konkrétne na striedavej starostlivosti, a na určení výživného, súd bez ďalšieho dokazovania rodičovskú dohodu schváli a tým skončí súdne konanie. Motivácia k takémuto postupu súdu môže byť rôzna. Súd môže svoje konanie chápať ako napĺňanie zásady hospodárnosti, rýchlosti a efektívnosti konania, pretože k spokojnosti oboch rodičov rozhodne spravidla už na prvom pojednávaní, nebude vykonávať náročné dokazovanie a tým aj ušetrí náklady na právne zastupovanie. Súd však vie za tieto zásady skryť aj svoju neochotu vykonávať náročné dokazovanie. Súd môže k takémuto postupu motivovať aj veľký nápad vecí, kvôli ktorému sa rozhodne vec čím skôr ukončiť a tým aj ovplyvní svoje štatistické údaje v pozitívnom zmysle. Účastníci konania môžu takýto postup súdu kvitovať z nasledovných dôvod. Ak sa dohodli na znení rodičovskej dohody, potom je ich predpokladaný záujem, aby súd rodičovskú dohodu bez ďalšieho schválil, a rodičia si ťažko vedia predstaviť, že proti ich vôli a dohode súd koná ďalej a rodičovskú dohodu neschváli vôbec, prípadne bude vykonávať dokazovanie pred rozhodnutím o jej schválení. Pre niektorých rodičov môže byť súdne konanie stresujúce, vyvolávajúce negatívne pocity, preto môžu mať záujem ukončiť súdne konanie v čo najkratšom čase. Aj keď sa prezentované motivácie účastníkov konania a súdu zdajú byť rozumné a odôvodnené, v žiadnom prípade nie je možné opomenúť a prekryť najlepší záujem dieťaťa.

KONCEPT NAJLEPŠIEHO ZÁUJMU DIEŤAŤA.

Koncept najlepšieho záujmu dieťaťa je v súčasnej dobe dostatočne rozvinutý a obsiahnutý v právnych predpisoch a dokumentoch rôznej právnej sily. Počiatky konceptu najlepšieho záujmu dieťaťa môžeme nájsť v Deklarácii práv dieťaťa, ktorá bola prijatá 20. novembra 1959. Podľa druhého princípu deklarácie „dieťaťu sa má dostať zvláštnej ochrany a treba mu zákonmi a inými prostriedkami zabezpečiť, aby sa v slobodných a dôstojných podmienkach zdravým a normálnym spôsobom vyvíjalo telesne, duševne, mravne, duchovne a sociálne. Pri prijímaní zákonov hlavným hľadiskom majú byť najvlastnejšie záujmy dieťaťa.“ Z tohto

princípu bol následne odvodený článok 3 Dohovoru o právach dieťaťa z 20. novembra 1989, podľa ktorého „záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akýchkoľvek postupoch týkajúcich sa detí, či už vykonávaných súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi." V súčasnosti najčerstvejším prírastkom do súboru právnych predpisov a dokumentov, ktoré upravujú najlepší záujem dieťaťa, je Charta základných práv Európskej únie, právne záväzná od 1. decembra 2009, v ktorej podľa čl. 24 ods. 2 „pri všetkých opatreniach prijatých orgánmi verejnej moci alebo súkromnými inštitúciami, ktoré sa týkajú detí, sa musia v prvom rade brať do úvahy najlepšie záujmy dieťaťa."

Koncept najlepšieho záujmu dieťaťa možno na účely témy príspevku vykladať ako povinnosť súdov, aby pri svojej rozhodovacej činnosti konali tak, aby bolo zabezpečené právo dieťaťa na zabezpečenie životnej úrovne, primeranej jeho telesnému, duševnému, duchovnému, morálnemu a sociálnemu rozvoju, a aby sa v týchto oblastiach vyvíjalo. Konkrétna podoba najlepšieho záujmu dieťaťa bude však v každom prípade individuálna, v závislosti od mnohých faktorov, ako napríklad vek dieťaťa, jeho záujmy, psychický a fyzický stav, schopnosť rodičov dieťa vychovávať, ich majetkové pomery, prostredie, v ktorom sa dieťa nachádza a v ktorom ho rodičia vychovávajú a iné.

DÔSLEDKY SÚDNEJ PRAXE.

Opomenutie prihliadania na najlepší záujem dieťaťa v súdnej praxi týkajúcej sa otázky výživného pri striedavej starostlivosti vidím v tom, že súd nemá riadne a dostatočne preukázané majetkové pomery rodičov, a tým nemôže riadne vyhodnotiť najlepší záujem dieťaťa v konkrétnom individuálnom prípade.

Prax slovenských súdov nevyklučuje situáciu, kedy jeden z rodičov má niekoľkonásobne vyšší príjem ako druhý z rodičov, avšak navonok tak rodič nepôsobí, z dôvodu narušených medziľudských vzťahov zapríčinených rozvodom ani o svojom príjme neinformuje druhého rodiča, a tak druhý rodič nemá o výške príjmu rodiča vedomosť. Rodič s takýmto príjmom následne predloží druhému rodičovi návrh rodičovskej dohody, kde výživné určené nebude, prípadne pôjde o nižšiu sumu vzhľadom na reálny stav, a druhý rodič na základe obmedzenej znalosti pomerov bude s takouto dohodou súhlasiť. Súd rodičovskú dohodu schváli, bez skúmania majetkových pomerov rodičov, pretože vzhľadom na prezentované, nepreukázané tvrdenia oboch rodičov nevyvstane takáto potreba ani zo strany súdu, ani zo strany druhého rodiča. Reálny dôsledok rodičovskej dohody môže byť ten, že pokiaľ bude dieťa u jedného rodiča, budú hradené jeho potreby v rozsahu strava, oblečenie, bývanie, škola, prípadne vreckové. Naopak druhý rodič bude schopný poskytnúť dieťaťu pravidelný kultúrny program, návštevu kina, divadla, návštevu rôznych záujmových krúžkov, športových podujatí, kúpiť mu drahšie hračky a podobne. Môže nastať prípad, kedy jeden rodič má predpoklad o majetkových pomeroch druhého rodiča, avšak v deň pojednávania emočne nezvládne súdne konanie a priamo ovplyvnený

vypätou situáciou bude súhlasiť s rodičovskou dohodou. Netreba zabúdať ani na fakt, že nie každý rodič si môže dovoliť právne zastupovanie, prostredníctvom ktorého získa právnu pomoc, ako zastupovať záujem dieťaťa. Takisto môže nastať aj situácia, kedy si je rodič vedomý majetkových pomerov druhého rodiča, avšak vzhľadom na svoje presvedčenie chce zvoliť výchovu dieťaťa v skromnejších podmienkach, viesť ho ku skromnosti, pokore, k tomu, aby si vážil veci.

Ilustrovaním vyššie uvedených príkladov som chcel poukázať na situácie, ktoré môžu byť reálne dôsledkom praxe súdov, ktorá vyplynula z analýzy súdnych rozhodnutí. Namiesto je preto otázka, ako ďaleko má súd zájsť pri zohľadňovaní a presadzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa.

SPRÁVNY POSTUP SÚDU (?).

Súdu vyplýva povinnosť rešpektovať právo maloletého dieťaťa na zachovanie jeho vzťahu k obidvom rodičom a vždy prihliadnúť na záujem maloletého dieťaťa jednak z konceptu najlepšieho záujmu dieťaťa, a jednak aj výslovne z ustanovenia § 24 ods. 4 zákona o rodine, ktorý zahŕňa tak rozhodovanie o výkone rodičovských práv a povinností, ako aj rozhodovanie o schvaľovaní rodičovskej dohody. Podľa môjho názoru má súd v rámci konceptu najlepšieho záujmu dieťaťa rešpektovať aj právo dieťaťa podieľať sa na životnej úrovni rodičov podľa § 62 ods. 2 zákona o rodine.

Akú ma mať reálnu podobu prihliadanie na najlepší záujem dieťaťa pri rozhodovaní súdu o výživnom pri striedavej starostlivosti, či už požadovanej jedným z rodičov alebo ako výsledkom rodičovskej dohody?

Ak súd rozhoduje o návrhu na zverenie dieťaťa do striedavej starostlivosti, skúma podľa § 24 ods. 2 zákona o rodine spôsobilosť oboch rodičov dieťa vychovávať, záujem oboch rodičov o osobnú starostlivosť, záujem maloletého dieťaťa a zistí, či takto budú lepšie zaistené potreby maloletého dieťaťa. Myslím si, že majetkové pomery rodičov je možné zahrnúť už do hodnotenia toho, či budú v striedavej starostlivosti lepšie zaistené potreby maloletého dieťaťa. Pokiaľ súd v tomto štádiu neskúma majetkové pomery rodičov, mal by ich skúmať v štádiu, v ktorom rozhoduje o výživnom podľa § 24 ods. 1 v spojení s § 62 zákona o rodine. Súď podľa môjho názoru nemôže riadne rozhodnúť o výživnom, ak mu nie sú známe majetkové pomery rodičov a nemá ich riadne preukázané. Rozhodnúť v tom zmysle, že rozhodne spor medzi rodičmi, ktorí sa nevedia dohodnúť na výške výživného, a rovnako aj rozhodnúť, či schváli alebo neschváli rodičovskú dohodu, v ktorej sa rodičia dohodli na výške výživného alebo sa dohodli, že nechcú, aby súd určil výživné.

Majetkové pomery rodičov je možné zistiť len tým spôsobom, že každý z rodičov preukáže výšku svojho príjmu, tj. zabezpečí potvrdenie o výške príjmu od zamestnávateľa minimálne za posledných 12 mesiacov, predloží súdu daňové priznanie pre daň z

príjmu, predloží súdu výpis z katastra nehnuteľností, súpis majetku vyššej hodnoty a iné. Rovnako je nutné zistiť výdavky rodičov, napríklad výdavky na bývanie, stravu, oblečenie, dopravu, finančné záväzky, iné vyživovacie povinnosti a iné. Nakoniec je potrebné vyčíslieť potreby maloletého dieťaťa. Nepredpokladám, že by rodičia mali všetky uvedené listiny k dispozícii na, prípadne pred, prvým pojednávaním. Kým by súd získal všetky relevantné podklady pre rozhodnutie v zmysle vyššie uvedené, spravidla by musel vytýčiť aspoň tri pojednávania vo veci. V časovom ponímaní tri pojednávania znamená minimálne časové obdobie šiestich mesiacov, pričom do tohto obdobia nie je zahrnutý čas medzi podaním návrhu a uskutočnením prvého pojednávania.

Do kontrastu sa dostávajú dva prístupy, ktoré som uviedol v texte príspevku, pričom každý z nich má prezentované výhody a nevýhody. Kde je hranica, kam až môže súd zájsť pri prihlíadaní na najlepší záujem dieťaťa, pokiaľ nenarazí na právo rodičov rozhodovať o výchove svojich detí?

Pre určenie tejto hranice nám môže pomôcť judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva.

Vo veci Elsholz proti Nemecku súd pripomenul, že musí byť určená spravodlivá rovnováha medzi záujmami dieťaťa a záujmami rodičov (pozri, napríklad, Olsson proti Švédsku, rozsudok (č. 2), dňa 27. novembra 1992, séria A, č. 250, s 35-36, § 90), a pri jej určení musí byť daný osobitný význam najlepšiemu záujmu dieťaťa, v závislosti od jeho povahy a vážnosti, a tento môže potlačiť záujem rodičov. V konkrétnom prípade sa rodič nemôže odvolávať na čl. 8 Dohovoru, a domáhať sa opatrení, ktoré by poškodili zdravie a vývoj dieťaťa.

Na túto judikatúru Európsky súd pre ľudské práva nadviazal aj v rozsudku Neulinger a Shuruk proti Švajčiarsku, v ktorom uviedol: Súd konštatuje, že v súčasnej dobe je široká zhoda - vrátane medzinárodného práva - na podporu myšlienky, že všetky rozhodnutia týkajúce sa detí, musia byť v ich najlepšom záujme a toto hľadisko musí byť prvoradé.

Z uvedených rozhodnutí vyplýva záver, že najlepší záujem dieťaťa môže prevýšiť nad záujmom rodičov. Stále je však veľmi individuálne a komplikované určiť, kde sa nachádza hranica v prípadoch, kedy záujem rodiča nie je jasne a bez pochyb v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa.

Pre bližšie určenie tejto hranice si môžeme pomôcť tiež rozsudkom Krajského súdu v Žiline, podľa ktorého „výživné dieťaťa zahŕňa sumu potrebnú na výživu vo vlastnom zmysle slova, sumu na uspokojenie hmotných potrieb, akými sú šatstvo, obuv, hygienické pomôcky, prostriedky dôležité pre úspešný vývoj dieťaťa, na rozširovanie a prehlbovanie jeho vzdelania, rozvoj záujmov, záľub, na prípravu na budúce povolanie, úhradu kultúrnych, športových a rekreačných potrieb, pričom miera týchto potrieb je odstupňovaná.

Predovšetkým závisí od veku dieťaťa a jeho zdravotného stavu s tým, že potreby dieťaťa útleho veku sú porovnateľne nižšie ako potreby dieťaťa navštevujúceho školské zariadenie a zase potreby tohto dieťaťa sú nižšie než potreby dospelujúceho dieťaťa pripravujúceho sa na budúce povolanie. Taktiež potreby zdravého dieťaťa sú nižšie ako potreby dieťaťa, ktorého zdravotný stav si vyžaduje zvýšenú lekársku starostlivosť, je často hospitalizované, odkázané na drahé lieky, hodnotenejšiu, nákladnejšiu stavu, zvýšenú potrebu zotavenia prostredníctvom rôznych rehabilitačných sústredují a podobne. Aj odôvodnené potreby dieťaťa majú svoju konkrétnu hranicu danú jeho spotrebným charakterom, a preto treba dbať aj o to, aby výživné nad túto hranicu nepriamo neuspokojovalo sčasti aj potreby iných osôb.“

Po zosumarizovaní judikovaných právnych princípov a konceptov, a po vyhodnotení analýzy súdnych rozsudkov spolu s vyhodnotením záujmov, práv, povinností a legitímnych očakávaní jednotlivých účastníkov konania a súdu pri otázke určenia výživného pri striedavej osobnej starostlivosti rodičov, sa pokúsim prezentovať návrh, ktorý by mohol byť pomyselným vodítkom pri určení výživného.

Pokiaľ v súdnom konaní rodičia maloletého dieťaťa predložili súdu na schválenie rodičovskú dohodu, tento ju musí preskúmať, či spĺňa požiadavky podľa § 24 ods. 4 zákona o rodine. Súd skúma, či dohoda rodičov rešpektuje právo maloletého dieťaťa na zachovanie jeho vzťahu k obidvom rodičom a vždy prihliadne na záujem maloletého dieťaťa, ktorý je čiastočne charakterizovaný v predmetnom ustanovení. V rámci prihliadania na najlepší záujem dieťaťa súd časť rodičovskej dohody týkajúcu sa výživného, nielen podľa § 62 ods. 6 zákona o rodine, ale podľa zmyslu a účelu § 62 zákona o rodine ako celku. Súd by mal vyhodnocovať jednotlivé ustanovenia § 62 zákona o rodine jednotlivo ako aj vo vzájomnej súvislosti, a aplikovať ich na predmetný skutkový stav. Ďalej by mal súd za súčinnosti rodičov zistiť, aké sú záujmy, potreby a výdavky maloletého dieťaťa a stanoviť si pomyselnú hranicu výživného, ktorá uspokojí v rozumnej a primeranej miere potreby maloletého dieťaťa. Súd by mal potreby dieťaťa spolu s prezentovanými tvrdeniami rodičov hodnotiť aj v zmysle citovaného rozhodnutia krajského súdu, a teda vziať do úvahy obvyklé potreby dieťaťa vzhľadom na jeho vek, vzdelanie, zdravotný stav a iné uvedené faktory. Súčinnosť rodičov nemusí byť dôkazne podložená, stačilo by, keby tvrdenia rodičov neboli vzájomné rozporné a kedy by jeden rodič nenamietal tvrdenia druhého rodiča. Následne by rodičia prezentovali svoj odhad príjmov a výdavkov. Súd by potom vyhodnotil, či výsledný príjem každého rodiča stačí na pokrytie potrieb maloletého dieťaťa v primeranom rozsahu, ktorý si stanoví predchádzajúcim postupom. Ak by jednému z rodičov zostávala značná časť finančných prostriedkov, súd by mohol rodičom navrhnúť, eventuálne autoritatívne rozhodnúť, aby sa z tejto zvyšnej časti vyrovnal rozdiel poskytovaného výživného druhým rodičom a tým by sa zabezpečil stav, aby sa maloleté dieťa podieľalo na životnej úrovni rodičov. Alternatívne by súd zvyšnú časť nepremietol do výživného, ale uložil by tomuto rodičovi povinnosť prispievať maloletému dieťaťu na tvorbu úspor. Pokiaľ by druhá fáza

týkajúca sa rodičov nezapríčinila vznik sporu medzi rodičmi a rodičia by si vzájomne nenamietali prednesené tvrdenia, súd by sa mohol uspokojiť s takýmto výsledkom aj bez vykonania dokazovania.

Uvedený postup by na jednej strane zohľadňoval najlepší záujem dieťaťa, a na druhej strane by rešpektoval právo rodičov rozhodnúť sa o výchove svojich detí, ktoré môže byť realizované vo forme návrhu na schválenie rodičovskej dohody adresovanému súdu. Na záver opätovne zdôrazňujem, že každé jedno súdne konanie je individuálne a súd by mal hore uvedený postup aplikovať s prihliadnutím na individuálne skutkové okolnosti každého súdneho konania.

Literature:

- Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších právnych predpisov
- Zákon č. 217/2010 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších právnych predpisov
- Dohovor o právach dieťaťa, dostupné online: <http://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/dohovor_o_pravach_dietata.pdf>
- Deklarácia práv dieťaťa, dostupné online: <<http://www.un.org/cyberschoolbus/humanrights/resources/child.asp>>
- Charta základných práv Európskej únie, dostupné online: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sk:PDF>>
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, dostupné online: <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf>
- Rozsudok ESLP vo veci ELSHOLZ proti NEMECKU zo dňa 13. júla 2000, dostupné online: <<http://hudoc.echr.coe.int>>
- Rozsudok ESLP vo veci NEULINGER A SHURUK proti ŠVAJČIARSKU zo dňa 06. júla 2010, dostupné online: <<http://hudoc.echr.coe.int>>
- Rozsudky: KS ZA z 18.07.2008, spis. zn.: 9CoP/36/2008, OS TT z 05.08.2013, spis. zn.: 20P/83/2013, OS BA V z 06.08.2013, spis. zn.: 20P/381/2012, OS TT z 07.08.2013, spis. zn.: 20P/36/2013, OS LC z 14.08.2013, spis. zn.: 9P/72/2013, OS KE III z 14.08.2013, spis. zn.: 19P/73/2013, OS BB z 15.08.2013, spis. zn.: 32P/172/2013, OS PP z 19.08.2013 spis. zn.: 11P/22/2013, OS PD z 19.08.2013, spis. zn.: 11P/22/2013, OS PN z 20.08.2013, spis. zn.: 8P/33/2013, OS NZ z 20.08.2013, spis. zn.: 12P/87/2013, OS PK z 28.08.2013, spis. zn.: 11P/11/2013, OS MT z 03.09.2013, spis. zn.: 20P/182/2013, OS RS z 03.09.2013, spis. zn.:

7P/110/2013, OS LM z 04.09.2013, spis. zn.: 8P/46/2013, OS LM z 05.09.2013, spis. zn.: 10P/42/2013, OS PP z 06.09.2013, spis. zn.: 14P/212/2011, OS LM z 06.09.2013, spis. zn.: 7P/49/2013, OS SN z 10.09.2013, spis. zn.: 15P/91/2013, OS KN z 11.09.2013, spis. zn.: 9P/176/2013. OS TT z 16.09.2013, spis. zn.: 31P/10/2013, OS NZ z 17.09.2013, spis. zn.: 11P/201/2013, OS TN z 17.09.2013, spis. zn.: 31P/10/2013, OS BA II z 17.09.2013, spis. zn.: 28P/122/2013, OS RS z 18.09.2013, spis. zn.: 2P/174/2013, OS HE z 18.09.2013, spis. zn.: 10P/451/2012, OS GA z 19.09.2013, spis. zn.: 12P/132/2013, OS NR z 19.09.2013, spis. zn.: 13P/250/2013, OS GA z 19.09.2013, spis. zn.: 12P/130/2013, OS GA z 19.09.2013, spis. zn.: 17P/95/2013, OS SL z 23.09.2013, spis. zn.: 2P/59/2013, OS BN z 24.09.2013, spis. zn.: 3P/45/2013, OS MT z 24.09.2013, spis. zn.: 21P/55/2013, OS PK z 24.09.2013, spis. zn.: 12P/102/2012, OS BA IV z 24.09.2013, spis. zn.: 13P/192/2013, OS BA V z 24.09.2013, spis. zn.: 22P/77/2013, OS MT z 24.09.2013, spis. zn.: 20P/26/2013, OS PP z 25.09.2013, spis. zn.: 15P/126/2013, OS ZV z 25.09.2013, spis. zn.: 10P/7/2013, OS PB z 25.09.2013, spis. zn.: 11P/109/2013, OS DK z 26.09.2013, spis. zn.: 4P/44/2012, OS MT z 26.09.2013, spis. zn.: 10P/1/2013, OS BB z 27.09.2013, spis. zn.: 31P/127/2013, OS SE z 30.09.2013, spis. zn.: 5P/58/2013, OS LM z 01.10.2013, spis. zn.: 7P/172/2012, OS PB z 02.10.2013, spis. zn.: 10P/58/2013, OS PK z 02.10.2013, spis. zn.: 9P/223/2012, OS BB z 03.10.2013, spis. zn.: 32P/224/2013, OS GA z 03.10.2013, spis. zn.: 13P/105/2013, OS PK z 04.10.2013, spis. zn.: 9P/7/2013, OS RS z 07.10.2013, spis. zn.: 1P/233/2013, OS RS z 07.10.2013, spis. zn.: 1P/129/2013, OS MT z 08.10.2013, spis. zn.: 20P/71/2013, OS PD z 10.10.2013, spis. zn.: 11P/62/2013, OS BB z 11.10.2013, spis. zn.: 31P/260/2013, OS RS z 16.10.2013, spis. zn.: 2P/226/2013, OS TT z 16.10.2013, spis. zn.: 2P/226/2013, OS NZ z 29.10.2013, spis. zn.: 7P/306/2013, dostupné online: <<http://www.rozhodnutia.sk>>

Contact – email

caban.jozef.mail@gmail.com

JE ÚROK Z OMEŠKANIA PRI PLATENÍ VÝŽIVNÉHO PREDNOSTNOU POHLĎÁVKOU PRI EXEKÚCII ZRÁŽKOU ZO MZDY?

SVETLANA FICOVÁ

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Slovenská
republika

Abstract in original language:

Novela zákona o rodine, ktorá bola vykonaná zákonom č. 125/2013 Z. z., zakotvila s účinnosťou od 15. júna 2013 v ust. § 76 ods. 3 právo oprávneného požadovať úroky z omeškania z nezaplatenej sumy v prípade omeškania povinného s plnením výživného určeného rozhodnutím súdu. Predmetná novela sa však nijako nedotkla procesných ustanovení upravujúcich exekúciu zrážkou zo mzdy vedenú na vymoženie pohľadávky výživného. Dá sa preto očakávať, že v dôsledku toho už čoskoro vznikne výkladový problém spočívajúci v tom, či má úrok z omeškania pri platení výživného povahu prednostnej pohľadávky, ktorú zákon inak priznáva bežnému výživnému aj nedoplatkom na výživnom a tiež, aké má mať pohľadávka zodpovedajúca úroku z omeškania poradie pri uspokojovaní. Autorka sa pri hľadaní odpovede opiera o argumenty tak z hmotnoprávnej, ako aj z procesnoprávnej úpravy.

Key words in original language:

Úrok z omeškania, výživné, zrážky zo mzdy, prednostná pohľadávka

Abstract:

Amendment of the Family Act, which was conducted by act no. 125/2013 Coll. established in its § 76 section 3, with the effect from June 15, 2013 legitimate right to claim interests on late payments of alimony in case the obliged person delays to pay alimony as stated in the court decision.

The amendment did not however modify the procedural provisions regulating the execution by the deductions from wage that are executed to enforce the alimony claims.

In consequence of that, one may expect the interpretation problem concerning the question whether the interest on late payment has the nature of preferential claim in execution like principal alimony and arrears of alimony and what position should have the interests on late payment of alimony when satisfying the claim in execution.

When searching the answers, the author relies on arguments from both, substantive as well as procedural legislation.

Key words:

Interest on late payment, alimony, deductions from wage, preferential claim

8. VYMEDZENIE PROBLÉMU

Ustanovenie § 71 ods. 2 písm. a) Ex. por. (zákon č. 233/1995 Z. z. v znení účinnom ku dňu konania konferencie) zaraďuje medzi prednostné¹ pohľadávky okrem iného pohľadávky výživného bez ich ďalšieho bližšieho určenia. Naň nadväzuje ust. § 72 ods. 2 Ex. por., ktoré upravuje poradie, v akom sa uspokojujú prednostné pohľadávky z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy. V zmysle neho sa z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy, bez ohľadu na to, aké majú poradie, uspokojujú najskôr pohľadávky výživného a až potom (podľa poradia) ostatné prednostné pohľadávky. Ak ale suma v druhej tretine nestačí na uspokojenie všetkých pohľadávok výživného, uspokojí sa najprv bežné výživné všetkých oprávnených a až potom nedoplatky za skorší čas. Toľko znenie zákona, ktoré výraznejšie výkladové problémy doteraz nespôsovalo.

Výkladový problém predmetných ustanovení sa vynoril v dôsledku novely zákona o rodine, ktorá bola vykonaná zákonom č. 125/2013 Z. z. s účinnosťou od 15. júna 2013. Tá vo svojom ust. § 76 ods. 3 zakotvila právo oprávneného požadovať úroky z omeškania z nezaplatenej sumy v prípade omeškania povinného s plnením výživného určeného rozhodnutím súdu. Predmetná novela sa nijako nedotkla procesných ustanovení upravujúcich exekúciu zrážkou zo mzdy vedenú na vymożenie pohľadávky výživného.

Viac svetla do tohto problému nepriniesla ani novela Exekučného poriadku vykonaná zákonom č. 299/2013 Z. z., účinná od 1. novembra 2013. Tá vo svojom ust. § 46 ods. 4 (v rámci exekučného konania, nie pri zrážkach zo mzdy ako konkrétnom spôsobe exekúcie) zakotvila poradie, v akom sa má plnenie prijaté alebo vymožené od povinného, použiť na úhradu vymáhanej pohľadávky. V zmysle neho sa má z tohto plnenia použiť najviac 24% na úhradu trov exekútora, ktoré sa uhrádzajú ako prvé a zvyšných 76% sa má použiť na úhradu istiny, následne príslušenstva pohľadávky priznanej exekučným titulom a na poslednom mieste na úhradu trov oprávneného. Toto poradie neplatí len ak sa vedie exekúcia na vymożenie pohľadávky výživného. V takom prípade sa musí prijaté plnenie použiť vždy najprv na úhradu bežného výživného (odsek 6 toho istého paragrafu), teda pred trovami exekútora.

¹ V zmysle § 71 ods. 1 Ex. por. sú prednostné pohľadávky oproti ostatným (bežným) pohľadávkam zvýhodnené tým, že sa na ich uspokojenie môžu použiť až dve tretiny zvyšku čistej mzdy, pričom najprv sa uspokojujú z druhej tretiny a až vtedy, ak táto tretina na ich úhradu nestačí, uspokojujú sa spolu s ostatnými pohľadávkami z prvej tretiny.

Toľko znenie novely, ktorá možnú interpretáciu dotknutých zákonných ustanovení ešte viac zauzlila. Prečo? Pretože v zmysle ust. § 46 ods. 4 Ex. por. by mohol byť úrok z omeškania prednostnou pohľadávkou, keďže ho zákon považuje za jednu zo zložiek pohľadávky, teda aj pohľadávky výživného. V zmysle doslovného znenia ust. § 72 ods. 2 druhá veta Ex. por. by však postavenie prednostnej pohľadávky nemal mať, pretože zákon upravuje len poradie uspokojovania bežného výživného a nedoplatkov na výživnom z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy.

Ak Exekučný poriadok na jednej strane v ust. § 46 ods. 4 subsumuje pod pojem pohľadávka aj úrok z omeškania, no na druhej strane v ust. § 72 ods. 2 druhá veta upravuje len poradie uspokojenia bežného výživného a nedoplatkov na výživnom, právom si možno položiť dve otázky.

a) Je úrok z omeškania s plnením výživného tiež prednostnou pohľadávkou alebo je len bežnou pohľadávkou?

b) V akom poradí sa bude uspokojovať pohľadávka zodpovedajúca úroku z omeškania s plnením výživného?

Áké argumenty nám ponúka účinná právna úprava?

9. RIEŠENIE PROBLÉMU

Ad a) Je úrok z omeškania s plnením výživného tiež prednostnou pohľadávkou alebo je len bežnou pohľadávkou?

Exekučný poriadok hovorí v súvislosti s prednostnými pohľadávkami len o pohľadávke výživného. Nehovorí o príslušenstve pohľadávky, ale ani výlučne len o istine. Treba preto pri hľadaní odpovede na otázku, či je úrok z omeškania prednostnou pohľadávkou, najprv vychádzať z výkladu slova pohľadávka.

Oprávňuje k tomu skutočnosť, že Občiansky zákonník vymedzuje dva samostatné pojmy - pojem pohľadávka, aj pojem príslušenstvo pohľadávky.

Na úvod výkladu mi nedá nespomenúť jedno rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, v ktorom vyslovil názor, že výživné je vzťah vyplývajúci z rodinného práva, teda to nie je záväzok podľa Občianskeho zákonníka. Záväzok podľa Občianskeho zákonníka je právny vzťah, z ktorého jednému účastníkovi vzniká povinnosť poskytnúť druhému účastníkovi určité plnenie a druhému účastníkovi právo toto plnenie od neho požadovať. Záväzky vznikajú z právnych úkonov (najmä zo zmlúv), z protiprávnych úkonov (napr. zo spôsobenej škody), alebo z iných v zákone uvedených skutočností, ktoré môžu mať rôznu povahu. Obsahom záväzku je určité plnenie, ktoré znamená na jednej strane povinnosť niečo dať, niečo vykonať, niečoho sa zdržať, poprípade niečo strpieť, a na druhej strane právo takéto plnenie požadovať. Táto

povinnosť dlžníka sa nazýva tiež dlhom a veriteľovo právo na plnenie pohľadávkou. Z tohto dôvodu preto dovolací súd dospel k záveru, že výživné nie je občianskoprávny záväzok v zmysle obligačných ustanovení o záväzkoch podľa Občianskeho zákonníka.

Ak by sme striktnie zotrvali na tomto stanovisku Najvyššieho súdu SR, potom by ust. § 71 ods. 2 písm. a) Ex. por. muselo ostať obsolétne, keďže by pohľadávka výživného nemala existovať ako pohľadávka. Takýto záver nemožno akceptovať.

Je pravdou, že Občiansky zákonník (konkrétne ust. § 488) definuje pohľadávku len v záväzkovom právnom vzťahu, a to ako právo veriteľa na plnenie od dlžníka, ktorému korešponduje povinnosť dlžníka splniť záväzok. Názov „pohľadávka“ spája v jednom slove a pojme pohľadávku veriteľa a dlh dlžníka.²

Právna teória³ však pojem „pohľadávka“ vymedzuje širšie. V zmysle nej je pohľadávka právo, ktoré vzniká jednému účastníkovi právneho (teda nielen záväzkovoprávneho) vzťahu (veriteľovi) požadovať určité plnenie od druhého účastníka (dlžníka), a to z určitého právneho dôvodu. Možno preto konštatovať, že pohľadávka je všeobecný pojem používaný v rôznych právnych odvetviach, ktorý znamená nárok oprávneného na plnenie voči povinnému, a to bez ohľadu na právny dôvod vzniku tohto nároku, t. j. bez ohľadu na to, či ide o nárok vyplývajúci zo zákona, zo záväzkovoprávneho vzťahu, z porušenia práva, príp. z iných skutočností.

Dá sa predpokladať, že z takto širšie chápaného pojmu pohľadávky vychádzal aj zákonodarca, keď použil výraz „pohľadávka výživného“, pretože samostatnú definíciu pohľadávky Exekučný poriadok neobsahuje, len tento pojem používa. Podobne, ani zákon o rodine definíciu pohľadávky neobsahuje, ale tiež tento pojem používa, dokonca aj v súvislosti s výživným (napr. v súvislosti so započítaním v § 76 ods. 2 ZR). Preto pri vymedzení, čo to je pohľadávka, treba vychádzať analogicky z definície obsiahnutej v Občianskom zákonníku.

V zmysle uvedeného možno právo oprávneného na platenie výživného voči povinnému jednoznačne považovať za pohľadávku. Tvorí obsah právneho (vyživovacieho) vzťahu (ako povinnosť niečo dať - dare), aj keď tento vzťah vzniká a trvá len medzi niektorými členmi rodiny, vyplýva priamo zo zákona o rodine a nejde o vzťah záväzkový.

Ďalej je potrebné sa zaoberať aj obsahom pojmu pohľadávka. Tvorí ho len istina, alebo aj príslušenstvo pohľadávky? Príslušenstvo

² Svoboda, J. a kolektív: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. V. vydanie. Bratislava: Eurounion 2005, s. 452, ISBN 80-88984-64-5.

³ Porovnaj napr. Svoboda, J., Ficová, S.: Slovník rodinného práva. Bratislava: Prosperity 1999, s. 64, ISBN 80-968-219-0-3.

pohľadávky je totiž v ust. § 121 ods. 3 OZ vymedzené osobitne, a to ako úroky, úroky z omeškania, poplatok z omeškania a náklady spojené s uplatnením pohľadávky. Avšak ani zákon, ani teória neobmedzujú pojem pohľadávka len na istinu, teda len na základné plnenie. Ak vo všeobecnosti pohľadávka znamená právo oprávneného požadovať plnenie od povinného, potom možno konštatovať, že v pojme pohľadávka je inkorporované aj právo na sankčné plnenie. Preto pohľadávka je voči príslušenstvu pohľadávky pojem širší a pojem príslušenstvo tvorí len časť všeobecnejšieho pojmu pohľadávka. V zmysle toho by pohľadávku mala tvoriť istina aj príslušenstvo pohľadávky.

Takémuto širšiemu výkladu pojmu pohľadávka zodpovedá aj novoprijaté ust. § 46 ods. 4 Ex. por. V ňom sú vymenované jednotlivé čiastočné nároky, ktoré zákonodarca pre účely exekúcie subsumoval pod pojem pohľadávka. Pohľadávku tak tvorí nielen istina, ale aj príslušenstvo pohľadávky, ktoré bolo priznané exekučným titulom, a tiež aj trovy exekútora a trovy oprávneného.

Argumentovať možno aj zákonom o rodine. Jeho tretia časť má názov Výživné. Nie je v nej upravené len bežné výživné a nedoplatky na výživnom, ale aj úrok z omeškania z nezaplateného výživného (§ 76 ods. 3 ZR). Úrok z omeškania nie je upravený samostatne, preto by bol ťažko udržateľný záver, že nepatrí do pohľadávky výživného.

Ďalej, v zmysle § 76 ods. 2 ZR je proti pohľadávkam na výživné prípustné započítanie len dohodou. Zákon používa všeobecný výraz pohľadávka na výživné, bez bližšej špecifikácie na bežné výživné, nedoplatky alebo úrok z omeškania. Aj ak ide o maloleté dieťa, v súvislosti s nemožnosťou započítania opäť používa len všeobecne pojem výživné. Znamená to, že nemožnosť započítania, ak ide o výživné na maloleté dieťa, resp. možnosť započítania len dohodou, ak ide o ostatné druhy vyživovacej povinnosti, sa nevzťahuje len na bežné výživné, resp. nedoplatky na výživnom, ale aj na úrok z omeškania. Iný režim započítania pohľadávky, ktorú by predstavovali len úroky z omeškania, by bol neudržateľný.

Po tretie, v ust. § 76 ods. 4 ZR je zakotvené, že plnenie výživného povinným sa započítava najprv na istinu (bežné výživné a nedoplatky) a až po uhradení celej istiny sa započítava na úroky z omeškania. I keď je v predmetnom ustanovení kladený dôraz na riešenie poradia, v akom sa plnenie povinného započítava, je možné pomocou gramatického výkladu vyvodiť, že úroky z omeškania sú zahrnuté do pojmu výživné (resp. do pojmu pohľadávka výživného), ak ho zákon používa ako všeobecný pojem.

Na základe uvedeného možno vysloviť záver, že pohľadávka výživného, tak ako je tento výraz obsiahnutý v ust. § 71 ods. 2 písm. a) Ex. por., zahŕňa všetky druhy výživného⁴ podľa zákona o rodine

⁴ Porovnaj napr. Števček, M., Ficová, S. a kol. Exekučný poriadok. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 193, ISBN 978-80-7400-

(zákon č. 36/2005 Z. z.), to znamená pohľadávku dieťaťa na výživné voči rodičovi (§ 62 – 65 ZR), pohľadávku rodiča na výživné voči dieťaťu (§ 66 – 67 ZR), pohľadávku na výživné medzi ostatnými príbuznými (§ 68 – 70 ZR), pohľadávku rozvedeného manžela na príspevok na výživu voči bývalému manželovi (§ 72 - 73 ZR) a pohľadávku nevydatej matky na príspevok na výživu a úhradu niektorých nákladov voči otcovi dieťaťa, za ktorého matka nie je vydatá (§ 74 ZR), a to bez ohľadu na to, či ide o:

- bežné výživné,
- nedoplatky na výživnom alebo
- úrok z omeškania z nezaplatenej sumy v prípade omeškania povinného s plnením výživného určeného rozhodnutím súdu (ďalej len úrok z omeškania).

Znamená to, že pohľadávky bežného výživného, pohľadávky nedoplatkov na výživnom aj pohľadávky úroku z omeškania, budú mať postavenie prednostnej pohľadávky. Pri zotrvaní na opačnom stanovisku, t. j. že úrok z omeškania nie je pohľadávkou výživného, by mohla mať pohľadávka zodpovedajúca úroku z omeškania len postavenie bežnej pohľadávky.

Ešte ostáva zodpovedať na druhú otázku položenú v úvode príspevku.

Ad b) V akom poradí sa bude uspokojovať pohľadávka zodpovedajúca úroku z omeškania s plnením výživného?

Vzhľadom na predchádzajúci záver, že aj pohľadávka úroku z omeškania bude mať postavenie prednostnej pohľadávky, platí všeobecné zákonné pravidlo zakotvené pre uspokojovanie všetkých prednostných pohľadávok, v zmysle ktorého sa aj táto pohľadávka bude uspokojovať najprv z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy a až keď suma v nej obsiahnutá nebude stačiť na úplné uspokojenie, bude sa uspokojovať z prvej tretiny spolu s ostatnými bežnými pohľadávkami. Možno vysloviť názor, že poradie, v akom sa budú uspokojovať jednotlivé zložky pohľadávky výživného, bude iné pri uspokojovaní z druhej tretiny a iné pri uspokojovaní z prvej tretiny zvyšku čistej mzdy.

Poradie, v akom sa uspokojujú prednostné pohľadávky z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy, upravuje ust. § 72 ods. 2 Ex. por. V zmysle neho sa, bez ohľadu na to, aké majú poradie, uspokojujú z druhej tretiny

335-6; Handl, V., Rubeš, J. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha : Panorama, 1985, s. 327 – 328; Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád II. § 201 až 376. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2307, ISBN 978-80-7400-107-9.

zvyšku čistej mzdy najskôr pohľadávky výživného a až potom (podľa poradia) ostatné prednostné pohľadávky⁵. Ak ale suma v druhej tretine nestačí na uspokojenie všetkých pohľadávok výživného, uspokojí sa najprv bežné výživné všetkých oprávnených a až potom nedoplatky za skorší čas.

Prvá veta zákonného ustanovenia je zrejmä. V zmysle nej platí, že pohľadávka úroku z omeškania, bude mať, ako pohľadávka výživného, tiež absolútnu prednosť. To znamená, že bez ohľadu na svoje poradie, sa z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy bude uspokojovať pred ostatnými prednostnými pohľadávkami.

Druhá veta zákonného ustanovenia však už taká jednoznačná nie je. Dôvodom je skutočnosť, že zákon určuje len poradie uspokojovania bežného výživného a nedoplatkov na výživnom.

Je pravda, že úrok z omeškania s plnením výživného sa nutne viaže na nedoplatky na výživnom. Najprv totiž musí vzniknúť nedoplatok na výživnom, aby sa následne práve z neho mohol počítať úrok z omeškania. Tieto pojmy však nemožno ani pre potreby exekúcie zrážkou zo mzdy zlúčiť.

Nedoplatok na výživnom totiž možno charakterizovať ako výšku súdom priznaného bežného výživného alebo jeho časť, ktoré nebolo zaplatené v lehote splatnosti. Úrok z omeškania je zase sankciou za omeškanie povinnej osoby, o ktorú sa mesačná splátka bežného výživného určeného rozhodnutím súdu zvýši v závislosti od dĺžky omeškania a výšky úroku⁶. Z toho vyplýva, že pre úrok z omeškania pri platení výživného, zákon poradie úhrady pri zrážkach zo mzdy výslovne (osobitne) neupravuje, keďže ho nemožno subsumovať pod pojem nedoplatok na výživnom. Treba preto aplikovať ust. § 46 ods. 4 v spojení s ods. 6 Ex. por., v zmysle ktorého sa úrok z omeškania bude

⁵ V zmysle ust. § 71 ods. 2 Ex. por. sú prednostnými pohľadávkami:

- a) pohľadávky výživného,
- b) pohľadávky náhrady škody spôsobenej poškodenému ublížením na zdraví,
- c) pohľadávky náhrady škody spôsobenej úmyselnými trestnými činmi,
- d) pohľadávky daní, poplatkov a ciel, pohľadávky na poistnom voči osobám, ktoré sú povinné platiť poistné na zdravotné poistenie a sociálne poistenie, pohľadávky na príspevkoch na starobné dôchodkové sporenie voči osobám, ktoré sú povinné platiť príspevky na starobné dôchodkové sporenie, pohľadávky na preplatkoch na náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca, dávkach sociálneho poistenia, dôchodkoch starobného dôchodkového sporenia, prídavku na dieťa, pohľadávky náhrady za príspevok na výživu dieťaťa a príspevok na úhradu potrieb dieťaťa zvereneného do pestúnskej starostlivosti, pohľadávky úhrady za sociálne služby poskytované podľa osobitného predpisu.

⁶ V zmysle § 76 ods. 3 ZR sa výška úroku z omeškania z nezaplatenej sumy určuje podľa predpisov občianskeho práva, konkrétne podľa § 3 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z., v zmysle ktorého je výška úrokov z omeškania o päť percentuálnych bodov vyššia ako základná úroková sadzba Európskej centrálnkej banky platná k prvému dňu omeškania s plnením peňažného dlhu.

z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy uspokojovať až po uhradení bežného výživného a nedoplatkov na výživnom (ako istine pohľadávky). Súčasne by sa mal uspokojovať až po úplnej, príp. čiastočnej úhrade trov exekútora. Záujem na úhrade trov exekútora z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy však zrejme nie je.

Vzhľadom na skutočnosť, že Exekučný poriadok nezakotvuje pomerné uspokojovanie viacerých pohľadávok úroku z omeškania, mali by sa tieto pohľadávky uspokojovať podľa svojho vzájomného poradia (teda už nie pomerne, ako to zákon upravuje pri bežnom výživnom alebo pri nedoplatkoch na výživnom), vždy však pred ostatnými prednostnými pohľadávkami, pretože ako pohľadávky výživného si stále zachovávajú absolútnu prednosť. V zmysle nastaveného režimu pomerného uspokojovania tak bežného výživného ako aj nedoplatkov na výživnom pri nedostatku finančných prostriedkov v druhej tretine zvyšku čistej mzdy by sa však ako spravodlivejšie javilo pomerné uspokojovanie aj úrokov z omeškania.

Ak druhá tretina zvyšku čistej mzdy nestačí na uspokojenie celej pohľadávky výživného, uspokojuje sa z prvej tretiny zvyšku čistej mzdy. Z nej sa uspokojuje spolu s ostatnými (bežnými) pohľadávkami podľa svojho poradia. Ako sa uspokojujú z prvej tretiny zvyšku čistej mzdy jednotlivé zložky výživného, upravuje ust. § 46 v ods. 4 a 6 Ex. por. V zmysle neho sa má ako prvé uspokojovať:

- najprv bežné výživné,
- potom trovy exekútora,
- nasledujú nedoplatky na výživnom,
- ako ďalšie je príslušenstvo pohľadávky priznané exekučným titulom
- a ako posledné sú trovy oprávneného,

všetko ako zložky jednej pohľadávky výživného, ktorej poradie uspokojovania je určené dňom doručenia príkazu na začatie exekúcie platiteľovi mzdy.

Rozdiel medzi poradím uspokojovania jednotlivých zložiek pohľadávky výživného z prvej a z druhej tretiny zvyšku čistej mzdy je teda len v tom, že z prvej tretiny sa majú uspokojovať trovy exekútora pred nedoplatkami na výživnom (už nezachádzam do detailov o možnosti použitia maximálne 24% z prijatého plnenia na úhradu trov exekútora) a z druhej tretiny sa zase nedoplatky uspokojujú pred trovami exekútora. Poradie úrokov z omeškania ostáva nezmenené.

No a napokon považujem za potrebné upozorniť ešte na jednu skutočnosť. Pod príslušenstvom pohľadávky sa v zmysle § 121 ods. 3 OZ nerozumie len úrok z omeškania, ale aj náklady spojené s uplatnením práva, t. j. aj trovy základného konania. Ust. § 46 ods. 4

EP však hovorí o príslušenstve pohľadávky, ktoré bolo priznané exekučným titulom, ako o zložke pohľadávky tvoriacej jeden celok, bez akéhokoľvek členenia tejto zložky na jednotlivé nároky. Znamená to, že by sa pri uspokojovaní všetkých nárokov spadajúcich pod pojem príslušenstvo pohľadávky, mal uplatňovať princíp proporcionality. Z toho vyplýva, že by sa úrok z omeškania a trovy základného konania týkajúce sa rovnakej pohľadávky výživného, mali uspokojovať pomerne. Vo vzťahu k príslušenstvu inej pohľadávky výživného by sa mali uspokojovať podľa poradia.

10. ZÁVER:

Nedá sa predpokladať, či mal zákonodarca úmysel zaradiť pohľadávku zodpovedajúcu úrokom z omeškania pri platení výživného medzi bežné alebo medzi prednostné pohľadávky. S najväčšou pravdepodobnosťou však zákonodarca na tento dôsledok vôbec nemyslel.

V príspevku som sa nezaoberala úvahou o tom či má mať alebo nemá mať príslušenstvo pohľadávky výživného charakter prednostnej pohľadávky. Zamerala som sa len na možnú interpretáciu účinnej právnej úpravy. Ustanovenia zákona o rodine spomínané v príspevku, ale hlavne novoprijaté ust. § 46 ods. 4 Ex. por. však zrejme neumožňujú inú interpretáciu ako tú, ku ktorej som dospela v rámci vyslovených záverov. Ak má preto zákonodarca opačný názor, mal by to vyjadriť normatívnym spôsobom buď pozitívne alebo negatívne. Pozitívne napr. tak, že z pohľadávky výživného je prednostnou pohľadávkou len bežné výživné a nedoplatky na výživnom a negatívne napr. tak, že príslušenstvo pohľadávky výživného nie je prednostnou pohľadávkou.

Úplne na záver možno uviesť, že ak niekto celkom alebo sčasti splnil za iného vyživovaciú povinnosť, má voči nemu nárok na úhradu tohto plnenia (§ 79 ZR). Aj keď mu bol tento nárok priznaný exekučným titulom, nemá povahu výživného, a preto ani nie je prednostnou pohľadávkou⁷.

Literature:

- Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád II. § 201 až 376. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2307, ISBN 978-80-7400-107-9.
- Handl, V., Rubeš, J. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha : Panorama, 1985, s. 327 – 328.

⁷ Porovnaj napr. Handl, V., Rubeš, J. a kolektív: Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha : Panorama 1985, s. 328.

- Svoboda, J. a kolektív: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. V. vydanie. Bratislava: Eurounion 2005, s. 452, ISBN 80-88984-64-5.
- Svoboda, J., Ficová, S.: Slovník rodinného práva. Bratislava: Prosperity 1999, s. 64, ISBN 80-968-219-0-3.
- Števček, M., Ficová, S. a kol. Exekučný poriadok. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 193, ISBN 978-80-7400-335-6.

Contact – email:

svetlana.ficova@flaw.uniba.sk

TRESTNĚPRÁVNÍ ASPEKTY ZANEDBÁNÍ POVINNÉ VÝŽIVY

MILANA HRUŠÁKOVÁ

Masarykova universita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá trestněprávními aspekty zanedbání povinné výživy, tedy jaké jsou podmínky stíhání pachatele za trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196TZ, včetně dalších trestněprávních postupů, aby pachatel tohoto trestného činu svou zákonnou povinnost splnil, a to i dodatečně (institut účinné lítosti či přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel).

Key words in original language

zanedbání povinné výživy, trestní stíhání, účinná lítost, přiměřené omezení zdržení se řízení motorových vozidel

Abstract

The contribution deals with the reaction of the state to malpractice nutrition. Analyzes conditions for criminal prosecuting of that crime and also solve other criminal institution that get the offender to pay their duty.

Key words

Malpractice nutrition, Criminal prosecution, effective regret, restriction to not driving a motor vehicle

Právní zájem na řádném hrazení zákonné vyživovací povinnosti je natolik zásadním, že jeho ochranu zákonodárce upravil v hlavě IV. zvláštní části trestního zákoníku (zák. č. 40/2010 Sb., dále jen TZ) v hlavě věnované trestným činům proti rodině a dětem. Trestní zákoník postihuje neplacení výživného trestným činem uvedeným v ust. § 196 Zanedbání povinné výživy. Objektem tohoto trestného činu je nárok na výživu vyplývající ze zvláštního zákona o rodině (zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, resp. zák. č. 89/2012, části druhé, nového občanského zákoníku, dále jen „NOZ“). Rodinné právo obsahuje několik povinností vyživovat nebo zaopatřovat jiného (vzájemná vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi, předky a potomky, mezi příbuznými v pokolení přímém, mezi manžely, mezi rozvedenými manžely, příspěvek na výživné neprovdané matky), nejčastěji se však v praxi postihuje podle tohoto ustanovení neplnění vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem. Neplnění povinnosti výživy založené smlouvou či rozhodnutím soudu např. z hlediska náhrady škody není postižitelné dle tohoto ustanovení.

Povinnost vyživovat jiného vyplývá přímo ze zákona, není proto nutné speciální rozhodnutí soudu o této povinnosti ani stanovení přesné výše výživného. Otázku, jak vysoké výživné měl a mohl obviněný v době činu platit, jakož i otázka, zda vůbec měl povinnost výživné platit, řeší orgány činné v trestním řízení samostatně, jako předběžnou otázku podle § 9 odst. 1 tr. řádu, třebaže o výši výživného, které je obviněný povinen platit, tu je pravomocné rozhodnutí vydané v občanskoprávním řízení (srov. č. 11/1984 a č. 32/1979 Sb. rozh. tr.). Případně občanskoprávní soudní rozhodnutí v této věci posuzuje trestní soud pouze jako listinný důkaz, daným občanskoprávním rozhodnutím není nikterak vázán. Není tedy vyloučeno, že výše výživného určená v trestním řízení se bude lišit od výše stanovené občanskoprávním rozsudkem, obvykle se liší, kdy bývá nižší (a to i vzhledem k tomu, že trestní řízení je prostředkem ultima ratio a primárně k vymáhání vyživovací povinnosti by mělo být přistupováno civilní soudní cestou), a obvykle více reflektuje změnu v možnostech hradit výživné na straně povinného. Soud v trestním řízení je však vázán občanskoprávním soudním rozhodnutím, jímž bylo například určeno, že obviněný je otcem dítěte, neboť jde o otázku osobního stavu – srov. § 9 odst. 2 tr. řádu.¹

Stejně tak musí trestní soud nezávisle na občanskoprávním rozhodnutí řešit otázku, zda vyživovací povinnost nezanikla v důsledku toho, že oprávněná osoba je schopna se sama žít. Pokud je obviněný bez zaměstnání a pobírá pouze sociální dávky ve výši životního minima, trestní soud musí z hlediska § 96 odst. 1 zák. o rodině, resp. § 913 odst. 2 NOZ, vzít v úvahu také okolnost, zda se obviněný bez vážného důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání nebo nějakého majetkového prospěchu (č. 22/1992 Sb. rozh. tr.).

Trestný čin zanedbání povinné výživy tvoří dvě základní skutkové podstaty (§ 196 odst. 1 a odst. 2 TZ) a k nim je připojena společná kvalifikovaná skutková podstata.

Objektivní stránka obsahuje dvě samostatná odlišná jednání ve dvou základních skutkových podstatách a spočívá v tom, že pachatel:

- neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného (§ 196 odst. 1) nebo
- úmyslně se vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného (§196 odst. 2).

Zásadní význam má pojem vyživovací povinnost, který však není v trestním zákoníku nikde definován a vychází z předpisů občanskoprávních. Jejím obsahem je tedy i zde nejen vlastní výživa, ale i ošacení, zajištění bydlení, zajištění přípravky k budoucímu povolání, péče o zdraví a čistotu dítěte i opatrování dalších prostředků

¹ k tomu viz blíže také Jelínek a kol. Trestní právo hmotné. 3.vydání.Praha.Leges, 2013, str. 618 a násl.

potřebných pro všestranný vývoj dítěte apod. Výživné tedy může být poskytováno částečně i v naturální formě. Za výživné ve smyslu § 196 však praxe nepovažuje příležitostná plnění v době styku rodiče (který nemá děti ve výchově) s nimi, jež mají povahu dáreků či jiných podobných plnění, nesměřujících k uspokojení odůvodněných potřeb nezletilých dětí (č. 17/1997 Sb. rozh. tr.).

Neplněním vyživovací povinnosti (§ 196 odst. 1) se rozumí stav, kdy oprávněná osoba nedostane všechno, co je obsahem vyživovací povinnosti. O neplnění vyživovací povinnosti půjde tedy i tehdy, když se neplní v povinném rozsahu, tj. povinný odvádí například nižší peněžité částky výživného, než které byly stanoveny nebo jsou přiměřené, anebo když neplní jednotlivé dávky. Neplnění vyživovací povinnosti musí trvat dobu delší než čtyři měsíce.

Přesné trvání neplnění vyživovací povinnosti je v zákoně zakotveno nově, dřívější právní úprava přesné určení doby neobsahovala, požadovala pouze aby bylo soustavné a trvalo delší dobu, za kterou judikatura považovala šest měsíců, případně podle okolností dobu kratší, která se však šesti měsícům měla blížit (srov. č. 49/1992 Sb. rozh. tr.).

Odpovědnost za trestný čin podle § 196 TZ není vyloučena samotnou okolností, že obviněný nevěděl, kde se nachází osoba, které měl platit výživné, jestliže se nesnažil místo jejího pobytu dostupnými prostředky zjistit. Plnění zákonné vyživovací povinnosti totiž nespočívá jen v samotném neplacení výživného, ale i v tom, že osoba, která je povinna výživné platit, si v takovém případě z vlastní iniciativy zjistí, kde se zdržuje osoba, které má být výživné placeno, pokud je vzhledem k okolnostem toto zjištění pro povinnou osobu dostupné (č. 16/1996 Sb. rozh. tr.).

Dlužné výživné nelze ztotožňovat s dluhem ze škody způsobené trestným činem. Proto také není možné je uplatňovat jako nárok na náhradu škody v adhezním řízení a není ani možno jeho uhrazení uložit jako podmínku podle § 82 odst. 2 věta za středníkem TZ ve formě povinnosti nahradit podle sil odsouzeného způsobenou škodu.²

V případě, že pachatel má vyživovací povinnost vůči více dětem, které pocházejí od různých matek, anebo jsou vychovávány v různém prostředí (u různých osob, v různých ústavech), je třeba neplnění vyživovací povinnosti u každého dítěte posuzovat jako samostatný trestný čin. Souběh více trestných činů pak může být přitěžující okolností.

O vyhýbání se plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného (§ 196 odst. 2 TZ) půjde tehdy, když pachatel svoji povinnost nejen nesplní, ale navíc usiluje o to, aby se své povinnosti zbavil, resp.

² viz též Šámal P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha. C.H.Beck, 2012, str. 1919

aby zmařil nebo alespoň podstatně oddálil možnost vymáhat nárok na výživu (bez vážného důvodu mění zaměstnání, záměrně se vyhýbá práci, zbavuje se majetku apod.).

ZVLÁŠTNÍ USTANOVENÍ O ÚČINNÉ LÍTOSTI (§ 197 TZ)

Zájem společnosti na plnění vyživovací povinnosti a na odstranění následků, které neplnění vyvolalo, je tak intenzivní, že se promítl do zvláštního ustanovení o účinné lítosti, které za splnění podmínek v zákoně uvedených zaručuje beztrestnost pachatele.

Trestnost zanedbání povinné výživy proto zaniká, jestliže:

- čin neměl trvale nepříznivých následků a
- pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

Obě podmínky musí být splněny společně.

Pojem dodatečné splnění vyživovací povinnosti je třeba vykládat tak, že o účinnou lítost půjde nejen tehdy, když pachatel sám dlužné výživné uhradí, ale i tehdy, když jiným způsobem zařídí, aby za něho dlužné výživné uhradila jiná osoba (srov. č. 44/1972 Sb. rozh. tr.). Pachatel musí dobrovolně dodatečně splnit svou vyživovací povinnost v celém rozsahu. K beztrestnosti nestačí splnění částečné nebo pouhá dohoda s oprávněnou osobou o splácení dluhu, resp. odpuštění dlužného výživného ze strany oprávněné osoby. Obviněný je povinen uhradit výživné za období, pro které je stíhán, jež je ukončeno zahájením trestního stíhání. Pokud ani po zahájení trestního stíhání nadále výživné nehradí, jedná se o další nové období – nový skutek.

Částka, kterou má obviněný doplatit, aby mohl využít ustanovení o účinné lítosti je stanovena, jakožto předběžná otázka (viz § 9 TŘ) orgány činnými v trestním řízení, a je vyčíslena v usnesení o zahájení trestního stíhání. Jak již bylo uvedeno, případným občanskoprávním rozhodnutím o výši výživného nejsou orgány činné v trestním řízení vázány, byť je-li aktuální bývá v praxi výrazným zdrojem inspirace při jejich rozhodování. Pokud trestní soud dospěje k závěru, že se pachatel dopustil trestného činu podle § 196 TZ v rozsahu odpovídajícím jiné výši výživného, než jaká byla stanovena rozsudkem v občanskoprávním soudním řízení, je z hlediska použití ustanovení o účinné lítosti podle § 197 TZ rozhodné, zda dodatečně splnil vyživovací povinnost v rozsahu odpovídajícím této výši, odlišné od výše výživného stanovené občanskoprávním soudem. Případný rozdíl, je-li občanskoprávním rozhodnutím stanoveno výživné vyšší, je možno vymáhat nadále civilní cestou výkonu rozhodnutí či exekuce.

Ustanovení § 197 TZ je možné použít i tehdy, jestliže došlo ke splnění vyživovací povinnosti až po vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudu prvního stupně, který odvolací soud zrušil, a věc se vrátila soudu

prvého stupně. Dodatečné splnění vyživovací povinnosti je přípustné i v novém hlavním líčení do doby, než soud počne vyhlašovat rozsudek (srov. č. 54/1971 Sb. rozh. tr.).

Skutečnost, že trestný čin měl trvale nepříznivých následků znamená, že se jedná o takové následky, které už není možné napravit nebo odstranit dodatečným splněním vyživovací povinnosti, například následky na fyzickém nebo psychickém zdraví oprávněné osoby, znemožnění přípravy na povolání nebo zaměstnání apod. (č. 26/1990 – I. Sb. rozh. tr.). Typickým příkladem může být situace, že dítě je nuceno přestat navštěvovat výběrovou školu, kde sehradí školné, nebo je nuceno se přestat věnovat vrcholové sportovní činnosti, která je spojena s hrazením vyšších finančních částek.

Okolnosti, se kterými ustanovení § 197 TZ spojuje beztrestnost, nastávají až po spáchání trestného činu. To znamená, že o tom, zda trestnost zanedbání povinné výživy zanikla pro účinnou lítost, lze uvažovat teprve tehdy, když z výsledků dokazování spolehlivě vyplynulo, že se pachatel tohoto trestného činu opravdu dopustil (č. 56/1977 a č. 25/1981 Sb. rozh. tr.).

Podmínky účinné lítosti podle § 197 TZ pachatel ale nesplní pokud dojde k uhrazení dlužného výživného, bez jakékoli jeho aktivní součinnosti, např. dojde-li u uhrazení jinou osobou bez vědomí pachatele, nebo dojde-li k úhradě exekucí vedenou na jeho příjem. V tomto případě není podstatné, že k úhradě došlo z vlastních prostředků pachatele.³

Smyslem ustanovení § 197 TZ je to, aby pachatel uhradil dlužné výživné za celé období, pro které je stíhán a pro něž rovněž soud zjišťuje jeho trestní odpovědnost. Ke splnění podmínek účinné lítosti ve smyslu § 197 TZ není nutné, aby pachatel uhradil výživné i za období předcházející (za které nebyl postaven před soud, příp. byl již za ně i odsouzen, apod.), ani za období následující, tedy období po zahájení trestního stíhání, když takové období je nutno považovat již za další skutek s ohledem na ustanovení § 12 odst. 11 tr. řádu (č. 21/2003 Sb. rozh. tr.).

Ve snaze přimět neplatiče ke splnění své povinnosti, a to i dodatečně po odsouzení, zavedl zákonodárce novelou č. 390/2012 Sb. s účinností od 1.10. 2012 přiměřené omezení⁴, aby se pachatel zdržel činnosti spočívající v řízení motorových vozidel. Toto přiměřené omezení soud uloží zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována.

³ Vantuch, P.: K trestným činům proti rodině a dětem v novém trestním zákoníku, Praktická příručka, Právní rádce 2/2011

⁴ K přiměřeným omezením a přiměřeným povinnostem viz § 48 odst. 4 TZ

Nejedná se o zákaz činnosti, jako známe ve výčtu druhu trestů (v § 52 TZ), byť se mu podobá. Na rozdíl od trestu zákazu činnosti, však toto omezení nemá žádnou souvislost s páchanou trestnou činností. Slovenská republika zavedla toto omezení již dříve, a prý se v praxi velmi osvědčuje. U nás budeme muset na zhodnocení jeho efektivity ještě počkat.

Na ust. § 196a TZ navazuje procesní ustanovení § 359 TR (upuštění od přiměřeného omezení spočívajícího ve zdržení se řízení motorových vozidel). Dle něj na žádost odsouzeného soud rozhodne ve veřejném zasedání o upuštění od tohoto přiměřeného omezení, pokud odsouzený uhradil dlužné výživné. Délku trvání tohoto omezení si tak nepřímou stanoví pachatel, kterému toto přiměřené omezení bylo uloženo. Čím dříve uhradí dlužné výživné, tím dříve bude moci opětovně řídit motorové vozidlo.⁵

Trend sankčního pozastavování řídičských oprávnění se v naší právní úpravě objevuje v poslední době častěji, kdy mimo trestní řízení získali oprávnění pozastavovat řídičská oprávnění u neplatičů výživného též exekutoři (§ 59 odst. 1 písm. g) a § 71a zák. č. 120/2001 Sb. exekučního řádu), a to díky novele zákona o silničním provozu, obsažené v zákoně č. 396/2012 Sb., s účinností od 1. ledna 2013. Exekuční příkaz, kterým pozastaví řídičské oprávnění může exekutor vydat jen vůči neplatiči výživného k nezletilému dítěti (tedy pouze k jedné ze zákonných vyživovacích povinností). K tomuto navíc může přistoupit pouze na základě civilního exekučního titulu. Exekutor zruší příkaz o pozastavení řídičského oprávnění pokud povinný prokáže, že řídičské oprávnění potřebuje k uspokojování základních životních potřeb svých a osob, ke kterým má vyživovací povinnost nebo pokud zaplatí nedoplatek výživného na nezletilé dítě.

Závěrem pak nezbyvá než konstatovat, že „trestněprávním vymáháním výživného“ by ale mělo být prostředkem ultima ratio a mělo by tedy k němu být přistupováno spíše až v případech, kdy selže postup cestou občanskoprávní.

Literature:

- Jelínek a kol. Trestní právo hmotné. 3.vydání.Praha.Leges, 2013, str. 618 a násl.
- Šámal P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář.2.vydání. Praha. C.H.Beck, 2012, str. 1919

⁵ Vicherek, R.: Dopad novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. in Systém ASPI, LIT 45343CZ

- Vantuch, P.: K trestným činům proti rodině a dětem v novém trestním zákoníku, Praktická příručka, Právní rádce 2/2011
- Vicherek, R.: Dopad novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. in Systém ASPI, LIT 45343CZ

Contact – email

milanahrusakova@seznam.cz

SCHOPNOST DÍTĚTE SE SAMO ŽIVIT JAKO KRITÉRIUM ZÁNIKU VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

JITKA JORDÁNOVÁ

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se věnuje kritériu schopnosti dítěte se samo živit, jehož naplnění vede k zániku vyživovací povinnosti. Důraz bude kladen na komparaci stávající právní úpravy s úpravou v novém občanském zákoníku a dále na procesní aspekty, zejména nabytí zletilosti a změny s touto právní skutečností související. Příspěvek zapracovává též judikaturu týkající se zániku vyživovací povinnosti a zkoumá její aplikovatelnost na pozadí nového občanského zákoníku.

Key words in original language

Předpoklady existence vyživovací povinnosti, schopnost dítěte se samo živit, vlastní odůvodněné potřeby dítěte, změna poměrů

Abstract

The contribution deals with the criterion of the ability of the child to make a living, the fulfillment of which leads to the termination of maintenance obligations from parents. The emphasis will be placed on a comparison of existing legislation and regulation in the new Civil Code and the procedural aspects, in particular the acquisition of majority and the changes related to this legal fact. The contribution also incorporates case law regarding the termination of the maintenance obligation and examines its applicability in the background of the new Civil Code.

Key words

Conditions of existence of maintenance obligations; the child's ability to make a living; reasonable needs of the child; change of conditions

ÚVOD

S ohledem na skutečnost, že vyživovací povinnost je jedna z několika mála povinností v soukromoprávní oblasti vyplývající přímo ze zákona, a sice ze zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině (dále jen "ZOR"), také okruh povinných subjektů je stanoven taxativně. Vyživovací povinnost tak vzniká pouze mezi těmi subjekty, o kterých to stanoví zákon, a to za předpokladu, že je naplněno množství podmínek. Zákon o rodině upravuje v části třetí celkem šest druhů vyživovacích povinností, a sice vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, vyživovací povinnost mezi manžely, vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely a v poslední řadě i příspěvek na

výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce a těhotné ženě.¹ Poslední ze jmenované vyživovací povinnosti označené jako "příspěvek" je zákonem č. 89/2012 Sb., novým občanským zákoníkem (dále jen "NOZ")² nahrazen pojmem "výživné", a to zejména z toho důvodu, že soudní praxe při rozhodování o tomto druhu vyživovací povinnosti nepřistupuje jinak než k ostatním vyživovacím povinnostem, ale postupuje i nyní stejně jakoby rozhodovala o výživném.³

Pokud jde o vyživovací povinnost rodičů k dětem, tato je upravena v ustanoveních § 85 - § 86 ZOR a dále se jí též dotýkají společná ustanovení, a sice § 96 - § 103 ZOR. Ustanovení § 85 odst. 1 ZOR⁴ se ovšem vypořádává pouze s okamžikem zániku vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti. I přesto, že příspěvek se zabývá výkladem ustanovení věnovanému právě zániku vyživovací povinnosti, je na místě se alespoň okrajově zmínit o okamžiku vzniku vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti. Jelikož je výživné trvalým obsahem rodinněprávního vztahu rodič - dítě, lze obecně říci, že vyživovací povinnost vzniká založením tohoto rodinněprávního vztahu. Matce tak nejčastěji povinnost vznikne narozením dítěte a otci uplatněním jedné ze tří domněnek otcovství. Za situace, kdy by otec dítěte nebyl jistý a do rozhodnutí soudu o určení otcovství dle ustanovení § 54 ZOR by uplynul nějaký čas, po který by dítě nikdo nevyživoval, lze následnou vyživovací povinnost v řízení o určení otcovství stanovit až tři roky zpětně (§ 98 ZOR). Matce i otci může vyživovací povinnost dále vzniknout, v souladu s ustanovením § 63 ZOR, dle kterého vzniká osvojením mezi osvojitelem a osvojeným takový právní poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, též právní moci rozhodnutí soudu o osvojení dítěte.⁵

S ohledem na znění předmětného ustanovení § 85 odst. 1 ZOR je zapotřebí zdůraznit, že za výživné je označován majetkový soubor věcí a jiných právních předmětů, o nichž platí, že jsou penězi ohodnotitelné, které poskytuje jedna osoba osobě druhé za účelem

¹ k tomu blíže HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, s. 245- 248.

² Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník, rozlišuje následující druhy vyživovací povinnosti: vyživovací povinnost mezi manžely, vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely, vyživovací povinnost mezi předky a potomky, vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi a výživné a úhradu některých nákladů neprovdané matce a těhotné ženě.

³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., novému občanskému zákoníku.

⁴ Ustanovení § 85 odst. 1 zní: "Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do doby, pokud děti nejsou samy schopny se žít."

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 396.

uspokojení jejích životních potřeb.⁶ Výživné je tak důležité vnímat nejen ve vlastním smyslu, nýbrž tak, že jde o zajištění všech nezbytných potřeb pro život kulturního člověka.⁷ V souladu s touto definicí musí být i schopnost dítěte samo se živit vykládána extenzivně, a to jako schopnost dítěte samostatně uspokojovat všechny své potřeby. Pokud jde o rozsah vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, je tento blíže upraven v ustanovení § 85 odst. 2 ZOR, přičemž platí, že kritériem je v takovém případě dosažení stejné životní úrovně.⁸

HMOTNĚPRÁVNÍ ASPEKTY

Vzhledem k tomu, že okamžik, kdy zaniká vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, nastane dosažením schopnosti dítěte se samo živit, činil a dodnes činí výklad tohoto pojmu často potíže, a to i přes existenci četné judikatury. Tak jako česká právní úprava nezná objektivizaci výživného formou tabulek či jeho výpočet z příjmů povinných⁹, není v zákoně ani stanovena věková hranice dítěte, do které vyživovací povinnost rodičů trvá. Schopnost dítěte se samo živit, a tedy zánik vyživovací povinnosti ze strany rodičů, nelze vázat na dosažení určitého věku dítěte (nejčastěji je médií zmiňována hranice 26 let)¹⁰ či na dosažení zletilosti.¹¹ Zánik vyživovací povinnosti tak může nastat jak již před dosažením zletilosti, tak až po dovršení 26. roku věku dítěte a v určitých případech, např. z důvodu těžké invalidity dítěte, trvá vyživovací povinnost po celý život dítěte.

Jestliže již dítě (ať už zletilé či nezletilé) jednou dosáhlo schopnosti se samostatně živit, neznamená to definitivu takové situace. V této souvislosti hovoříme o tzv. elasticitě výživného, a sice možnosti

⁶ RADVANOVÁ, Senta a kol. Občanské právo hmotné. 5. vydání Praha: Wolters Kluwer, 2009. s. 132.

⁷ K tomu blíže rozhodnutí R 30/1990.

⁸ V podrobnostech blíže: ŠMÍD, Ondřej. Rozsah výživného k nezletilému dítěti a určení jeho výše dnes a od 1. 1. 2014, Rekodifikace a praxe, 2013, č. 7, s. 7 - 10.

⁹ Dokument vycházející z materiálů Českého statistického úřadu a dat poskytnutých Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, jenž je pouhým nezávazným doporučením stanovení výše výživného dostupný na: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5453&d=315516>.

¹⁰ Mystifikující odkaz v médiích stanovující jasnou hranici zániku vyživovací povinnosti k dítěti ze strany rodičů na 26 let např: KOUKAL, Josef. Potomek zapsaný na úřadu práce po rodičích už výživné žádat nemůže [online]. novinky.cz, 28. prosince 2011 [cit. 17. listopadu 2013]. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/domaci/254616-potomek-zapsany-na-uradu-prace-po-rodicich-uz-vyzivne-zadat-nemuze.html>.

¹¹ k tomu blíže R 100/67.

následného obnovení vyživovací povinnosti po jejím zániku (též: relativní zánik vyživovací povinnosti). O takový případ se jedná například tehdy, pokud dítě po úspěšném ukončení střední školy není ten samý rok přijato na vysokou školu a v návaznosti na to nastoupí do zaměstnání, kde je schopno samostatně uspokojovat své životní potřeby. Jestliže ovšem následující rok začne opět studovat, vyživovací povinnost rodičů se v takovém případě automaticky obnoví.¹² V souvislosti s elasticitou výživného je však nezbytné důsledně zkoumat všechny okolnosti každého případu - zda se jedná o přípravu dítěte na budoucí povolání, zda další vzdělání vybrané dítětem navazuje na již dosažené vzdělání, zda se nejedná o již nadstandardní doplňování znalostí dítěte a v neposlední řadě, zda se v daném případě nejedná pouze o "věčného studenta" prodlužujícího si studium nejrůznějšími stážemi a pobyty v zahraničí.¹³

Pomoc s výkladem abstraktního pojmu "schopnost dítěte se žít" nám poskytuje bohatá judikatura. Tato sice přispívá k předvídatelnosti soudního rozhodování avšak pouhým vytyčením, ne vždy zcela jasných, hranic. Naprosto opačně tomu je ve Velké Británii, kdy se v souladu se zákonem "Child Support Act 1991" dítětem, jež má nárok na výživné ze strany rodičů rozumí dítě pouze do 16 let, případně do svých devatenáctých narozenin, jestliže studuje prezenčně. Tento zákon se ovšem nijak nedotýká rodičů žijících s dětmi ve společné domácnosti.¹⁴ Ukončení vyživovací povinnosti ze strany rodičů je tak ve Velké Británii zcela jednoznačně ohraničeno, a sice věkem dítěte. Takovéto kritérium zániku vyživovací povinnosti přispívá k právní jistotě a o jeho jednoznačném výkladu nemůže být pochyb, na druhou stranu může být v některých, troufám si říci četných, případech dítěti k újmě.¹⁵ Jestliže je totiž dítě talentované a má zájem o další pokračování studia a tím rozvíjení svých schopností, může být jeho budoucnost takto často ze strany státu zcela nedůvodně limitována. Dále samozřejmě také není vhodné ze strany státu vytyčením věkové hranice znevýhodňovat děti dlouhodobě nemocné či zdravotně postižené.

Pokud jde o trvání vyživovací povinnosti v případě prohlubování kvalifikace dítěte, je zapotřebí uvést některá rozhodnutí soudů, která nám s výkladem neurčitěho pojmu "schopnost dítěte se samo žít" pomohou.

¹² k limitům viz níže.

¹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 397.

¹⁴ K tomu blíže: HERRING, Jonathan. Family law.5. vydání, Edinburgh: Pearson Education Limited, 2011, s. 194- 196.

¹⁵ A tím i v rozporu se základním principem, na kterém stojí rodinné právo, jímž je princip nejlepšího zájmu dítěte.

V první řadě platí, že ojedinělý příjem dítěte, které se jinak připravuje na budoucí povolání, zpravidla vyživovací povinnost rodičů neovlivňuje. Může se jednat o prázdninové brigády, prospěchová stipendia či příjmy dítěte u umělecké tvorby. Dítě v takovém případě vloží do nabytí, většinou nepříliš vysokých příjmů, především svůj volný čas. Tyto přívýdělnky soudy nebývají zpravidla příliš zohledňovány.¹⁶

Zajímavé je též posouzení situace dalšího studia dítěte v případě, kdy začne studovat jiný studijní obor. V konkrétním případě šlo o situaci, kdy dítě po složení maturitní zkoušky v oblasti knihovnictví nastoupilo do 1. ročníku konzervatoře v oboru hry na kontrabas. Po přijetí ke studiu v oboru, který zjevně nenavazoval na předchozí vzdělání dítěte, podal jeho otec k soudu návrh na určení, že jeho vyživovací povinnost zanikla. Žaloba byla sice soudem prvního stupně zamítnuta, odvolací soud však rozsudek změnil tak, že vyživovací povinnost ke dni ukončení střední školy zrušil. Syn tedy následně podal proti uvedenému rozhodnutí ústavní stížnost, kdy uváděl, že ač odmaturoval v jiném oboru, hře na kontrabas se věnoval od dětství, neboť pravidelně navštěvoval základní uměleckou školu, a to souběžně se střední školou pro knihkupce. Dle stěžovatele odvolací soud nezohlednil specifické rysy jeho případu, především paralelnost studia na střední škole a základní škole umění. Ústavní soud dospěl k závěru, že při hodnocení schopnosti dítěte se živit a možnosti rozvinout dosavadní studium v oblasti hry na kontrabas, je na místě preferovat zájem na zvýšení kvalifikace. V souladu s výše uvedeným bylo rozhodnutím odvolacího soudu porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny, kdy by v konečném důsledku mohlo postupem soudu dojít k porušení dalšího ústavně porušeného práva, a sice práva na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu zakotvené v čl. 26 odst. 1 Listiny.¹⁷ V případech blízkých výše uvedenému je tak nezbytné, aby soud zhodnotil všechny okolnosti případu a u nadaných dětí preferoval zájem na zvýšení kvalifikace před schopností dítěte se samo živit v oboru, který dítě formou maturitní zkoušky ukončilo.

Dalším případem, který se dotýkal dalšího studia dítěte, je řešen v nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2155/09. Stěžovatelkou byla v tomto případě zletilá dcera otce, který ve chvíli, kdy neodmaturovala v řádném termínu a nastoupila k jednoletému studiu na jazykové škole, podal k soudu návrh na zrušení vyživovací povinnosti. Soud prvního stupně sice jeho žalobu zamítl s odůvodněním, že skutečnost, že dítě neodmaturovalo v řádném termínu, automaticky neimplikuje zánik vyživovací povinnosti, avšak odvolací soud vyživovací povinnost otce zrušil. Soud v posuzování okolností však jednoznačně pochybil, když

¹⁶ k tomu např. R 76/68.

¹⁷ Nález II. ÚS 2623/09 ze dne 7. 4. 2010.

vycházel z ustanovení § 1 vyhlášky č. 322/2005 Sb.¹⁸ Soud dovodil, že s ohledem na skutečnost, že stěžovatelka ještě nevykonala maturitní zkoušku, nejednalo se o řádné pokračování ve středoškolských studiích a přípravě na budoucí povolání jak uvádí vyhláška. Ústavní soud takovéto rozhodnutí pro porušení čl. 36 odst. 1 Listiny, v jehož důsledku došlo k porušení čl. 32 odst. 4 Listiny, zrušil, a to z toho důvodu, že odvolací soud se při své argumentaci opíral pouze o předmětnou vyhlášku práva veřejného a opomněl řádně aplikovat ustanovení § 85 ZOR a případně odůvodnit zánik vyživovací povinnosti ze strany otce. Tato dle odůvodnění nálezu Ústavního soudu nezanikla, neboť stěžovatelka mimo to, že navštěvovala jednoletý kurz angličtiny, se také připravovala na dokončení maturitní zkoušky a její počínání tak lze považovat za soustavnou přípravu na budoucí povolání.¹⁹ S těmito závěry nelze než plně souhlasit.

Časovou návazností mezi ukončením středoškolského vzdělání a nástupem na vysokou školu se zabýval i Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém rozhodnutí ze dne 19. listopadu 2007. Jako odvolací soud potvrdil rozsudek okresního soudu, který po zohlednění všech okolností dovodil, že přijetím dítěte ke studiu na vysoké škole až po čtyřech letech od ukončení jeho středoškolského vzdělání se vyživovací povinnost rodičů k tomuto dítěti (studentu) již neobnovuje. V uvedeném rozhodnutí se jednalo o situaci, kdy studentka, po ukončení studia na střední škole ekonomické nastoupila do zaměstnání. Tím nabyla způsobilosti se sama živit a pominul tak stav odkázanosti dítěte, který je předpokladem pro trvání vyživovací povinnosti. Po čtyřech letech však byla přijata ke studiu na vysoké škole uměleckého směru a měla za to, že v souladu s elasticitou vyživovací povinnosti došlo k jejímu obnovení a domáhala se u soudu, aby jejímu otci byla uložena vyživovací povinnost. Krajský soud v Ústí nad Labem jako soud odvolací žalobu, po zvážení všech skutkových okolností, zamítl. Argumentoval především tím, že v komparaci se středoškolským zaměřením žalobkyně jde v případě vysokoškolského studia spíše o realizaci jejích zálib než o prohlubování původní kvalifikace, kdy náklady této záliby by měla nést sama žalobkyně.²⁰ V daném případě soud, dle mého názoru,

¹⁸ Ustanovení § 1 písm. a) vyhlášky č. 322/2005 Sb. zní: " Pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považuje za studium na středních nebo vysokých školách též studium osob se středním vzděláním s maturitní zkouškou nebo s vyšším odborným vzděláním v konzervatoři, které úspěšně vykonaly první maturitní zkoušku nebo absolutorium v konzervatoři, v kalendářním roce, ve kterém zahajují toto studium v jednoletých kurzech cizích jazyků s denní výukou, uskutečňovaných právníckými a fyzickými osobami, působícími v oblasti jazykového vzdělávání uvedených v příloze č. 1 k této vyhlášce." Vyhláška č. 322/2005 Sb. byla zákonem č. 267/2013 Sb. s účinností ke dni 1. 9. 2013 zrušena.

¹⁹ Nález II. ÚS 2155/09 ze dne 24. 11. 2009.

²⁰ K tomu blíže: rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 19. listopadu 2007, sp. zn. 10 Co 188/2007.

nelze toto rozhodnutí brát jako nějaké dogma, kdy po 4 letech, kdy je dítě zaměstnáno a následně nastoupí zpět do školy, se již vyživovací povinnost neobnovuje. Je vždy nutné zhodnotit veškeré okolnosti daného případu a zvážit soulad výživného (jeho obnovení) s dobrými mravy. Ani na základě tohoto rozhodnutí však nelze vymezit jasnou hranici toho, po jaké době, která uplyne mezi ukončením středoškolského vzdělání dítěte a jeho nástupem na vysokou školu, se již vyživovací povinnost neobnovuje. Existují totiž vysokoškolské studijní obory, u nichž se ve většině případů ani nepředpokládá přijetí studenta ihned po absolvování střední školy. Jestliže k přijetí studenta je kupříkladu nebytné absolvování určité praxe vztahující se k dalšímu studiu a student během jejího absolvování nabude schopnosti se sám živit, není poté v rozporu s dobrými mravy, aby po přijetí studenta ke studiu se vyživovací povinnost znovu obnovila.

K dané problematice považují za vhodné zmínit také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. října 2012, kterým bylo rozhodnuto o dovolání obviněného proti usnesení Krajského soudu v Hradci Králové. Obviněný zde měl za to, že jeho vyživovací povinnost k dceři zanikla vykonáním maturitní zkoušky jeho dcery a jelikož nebyl nikým informován o jejím dalším studiu, považoval vyživovací povinnost z jeho strany za ukončenou. Soud ovšem daný případ uzavřel tak, že námitky obviněného neobstojí, neboť věděl-li obviněný, že jeho dcera ukončila středoškolské studium vykonáním maturitní zkoušky, bylo jeho povinností a současně i v jeho možnostech zjistit, zda bude pokračovat např. studiem na vysoké škole, a tudíž zjistit, zda jeho vyživovací povinnost zanikla či nadále trvá. Jestliže totiž obviněný, dle výsledků dokazování, zcela rezignoval na plnění své vyživovací povinnosti, o tuto se nijak nezajímal, musel si být vědom, že tato může trvat i po dosažení zletilosti oprávněně. Skutkový stav tak dostatečně odráží všechny okolnosti rozhodné pro stanovení jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy v souladu s ustanovením § 213 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb, trestního zákona, jakož i ustanovení § 196 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, kdy subjektivní stránka je naplněna minimálně ve formě nepřímého úmyslu.²¹ Jelikož je tedy vyživovací povinností, která plyne přímo ze zákona, je věcí povinného, aby zkoumal, zda všechny zákonné předpoklady pro její trvání nadále trvají.

V souladu se zněním ustanovení § 911 NOZ, které koresponduje ustanovením § 85 odst. 1 ZOR lze hovořit o kontinuální úpravě a lze tvrdit, že veškerá stávající judikatura je i na pozadí nového soukromoprávního kodexu využitelná.

PROCESNĚPŘÁVNÍ ASPEKTY

Na pozadí výše nastíněných interpretačních vodítek, podle kterých je soudy posuzována schopnost dítěte se samo živit a v návaznosti na to

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. října 2012, 8 Tdo 1132/2012.

okamžik zániku vyživovací povinnosti ze strany rodičů, se nyní zaměřím na procesní aspekty této problematiky. S odkazem na elasticitu vyživovací povinnosti lze hovořit o relativním zániku vyživovací povinnosti, tedy s možností jejího obnovení za splnění určitých předpokladů. Absolutně vyživovací povinnost však zanikne až zánikem právního vztahu mezi rodičem a dítětem, a to smrtí buď povinného, nebo oprávněného. V případě smrti povinného pak vyživovací povinnost nepřechází na jeho dědice, neboť se jedná o právo osobní povahy. Vyživovací povinnost rodičů zaniká též právní moci rozsudku o osvojení jejich dítěte, pokud jde o osvojení nezrušitelné či právní mocí rozsudku, kterým bylo popřeno otcovství.²² Určení okamžiku absolutního zániku vyživovací povinnosti je tedy zcela jednoznačné. Jiná je ovšem situace v případě, že došlo k naplnění kritéria zániku vyživovací povinnosti tím, že se dítě začalo samo žít. V takovém případě, jak již bylo výše zmíněno, můžeme hovořit pouze o relativním zániku vyživovací povinnosti, neboť tato může být v důsledku například invalidity dítěte opět obnovena. Jestliže dítě nabude schopnosti se samo žít, je velmi vhodné iniciovat v souladu s ustanovením § 99 ZOR a ustanovením § 163 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen "OSŘ") zahájení řízení, v němž by se povinný subjekt (žalobce) domáhal po soud, aby tento ve svém rozhodnutí deklaroval, kdy vyživovací povinnost zanikla. Totiž v případě, že mezi oprávněným a povinným existují přetrvávající neshody o tom, zda vyživovací povinnost zanikla či ne, je autoritativní rozhodnutí soudu účinným opatřením před případným výkonem rozhodnutí či exekucí. Jelikož ovšem vyživovací povinnost zaniká již naplněním zákonného kritéria uvedeného v ustanovení § 85 odst. 1 ZOR (§ 911 NOZ), tedy schopností dítěte se samo žít, je rozhodnutí soudu, kterým se zrušuje vyživovací povinnost pouze rozhodnutím deklaratorním. Pokud by tedy došlo k výše popsané situaci, čili k výkonu rozhodnutí, povinný by se mu po prokázání rozhodných skutečností ubránil a v souladu s ustanovením § 268 odst. 1 písm. g) OSŘ by došlo k zastavení výkonu rozhodnutí (exekuce), neboť exekučním titulem přiznané právo zaniklo.

Dalším z procesněprávních aspektů, který se dané problematiky dotýká, je okamžik nabytí zletilosti dítěte. Tento, jak je již podrobně rozebráno výše, nemá žádný vliv na trvání vyživovací povinnosti. Nabytí zletilosti dítěte má ovšem výrazný vliv na povahu řízení. Dokud dítě nenabude zletilosti, je k projednání věci příslušný soud péče o nezletilé. Po nabytí zletilosti však může být řízení o výživném zahájeno pouze na návrh, přičemž se jedná o klasické sporné řízení se všemi zásadami civilního procesu, které jsou s tímto spojeny. V případě, že je tedy dítě žalobcem, musí unést důkazní břemeno týkající se jeho nároku na výživné, neboť zde platí zásada projednací. Dále je třeba zmínit, že v otázce nákladů řízení je řízení o výživném pro zletilé dítě ovládáno zásadou úspěchu ve věci, což může mít pro

²² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, s. 266 - 267.

dítě v případě neúspěchu fatální ekonomické následky. Speciální režim ovšem platí za situace, kdy je návrh podán před nabytím zletilosti, avšak v průběhu řízení dosáhne dítě věkové hranice 18 let, rozhoduje ve věci i nadále soud péče o nezletilé, zletilý má však za takové situace samostatné procesní postavení.²³ Nově ZZŘ však stanoví, že v případě, že během řízení o výživném nabude nezletilé dítě zletilosti, dokončí soud řízení podle ustanovení týkajících se péče soudu o nezletilé, tedy v režimu nesporného řízení (viz § 477 ZZŘ). Dále je zapotřebí též upozornit na fakt, že dle ustanovení § 163 odst. 1 OSŘ lze rozsudky o výchově a výživě nezletilých dětí změnit i bez návrhu, změní-li se poměry. I přesto, že se v praxi bude jednat o zanedbatelné množství případů, za situace, kdy by dítě nabylo schopnosti se samo živit ještě před nabytím zletilosti, může iniciovat řízení o určení vyživovací povinnosti soud i bez návrhu. Dosažením zletilosti se mění vztahy mezi rodiči a dětmi, neboť dané řízení je možno zahájit pouze na návrh a v případě, že dítě s návrhem rodiče nesouhlasí, vstupuje do řízení samo.²⁴ Dítě v takovém případě není v řízení zastoupeno, a tedy návrhy za něj nemůže činit ten rodič, kterému bylo dítě svěřeno, tak jak by tomu bylo do nabytí zletilosti.²⁵

Literature:

- HOLUB, Milan a kol. Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 316.
- HERRING, Jonathan. Family law. 5. vydání, Edinburgh: Pearson Education Limited, 2011, s. 194 - 196.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, s. 266 - 267.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 397.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vydání, Praha: Leges, 2011, s. 43 - 51.
- RADVANOVÁ, Senta a kol. Občanské právo hmotné. 5. vydání Praha: Wolters Kluwer, 2009. s. 132.

²³ HOLUB, Milan a kol. Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 316.

²⁴ K účastníkům řízení blíže: ŠMÍD, Ondřej, In ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010. s. 191 - 192.

²⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodina a výživné. Vyživovací povinnost rodičů, dětí a dalších příbuzných. 1. vydání, Praha: Leges, 2011, s. 43- 51.

- ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010. s. 191 - 192.
- ŠMÍD, Ondřej. Rozsah výživného k nezletilému dítěti a určení jeho výše dnes a od 1. 1. 2014, *Rekodifikace a praxe*, 2013, č. 7, s. 7 - 10.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 24. listopadu 2009, sp. zn II. ÚS 2155/09
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. dubna 2010, sp. zn II. ÚS 2623/09
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. června 2007, II. ÚS 1146/07
- Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 19. listopadu 2007, sp. zn. 10 Co 188/2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. října 2012, sp. Zn. 8 Tdo 1132/2012
- Rozhodnutí R 30/1990, zdroj: Sběrka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR
- Rozhodnutí R 100/67, zdroj: Sběrka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR
- Rozhodnutí R 76/68, zdroj: Sběrka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR

Contact – email

jordanova.jitka@seznam.cz

VYŽIVOVACÍ POVINNOST VE VAZBĚ NA PŘEDBĚŽNÉ OPATŘENÍ PODLE 76B OSŘ

VERONIKA KOZLOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je věnován problematice vykázaní násilné osoby v případech domácího násilí ve vztahu k výživnému. Obsahem je komparace doby trvání vykázaní a doby potřebné k zajištění plnění výživného. Kritika bude směřovat především k nedostatečnému zajištění aktuálních potřeb dítěte.

Key words in original language

Domácí násilí, vykázaní, předběžné opatření, výživné, dávky v hmotné nouzi

Abstract

Contribution discusses issue of homeban in cases of domestic violence in relation to maintenance obligation. Content is about comparison duration of homeban to time required to ensure a maintenance. Criticism is directed to the lack of ability to provide needs of a child.

Key words

Domestic violence, homeban, interim injunction, maintenance, benefits in material need

I. Úvod

Příspěvek se věnuje vazbě výživného na předběžné opatření podle § 76b zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ). Je však nutné si uvědomit, že do obdobné situace se osoba ohrožená domácím násilím může dostat také vlivem jiných druhů vykázaní: Vykázaní policejního podle § 44 zák.č. 273/2008 Sb. A nově také vykázaní v důsledku trestního předběžného opatření - § 88b zák. č. 141/1961 Sb, trestní řád (dále jen TŘ). Také vzhledem k měnící se právní úpravě od 1.1.2014 tedy považuji za důležité porovnat tato vykázaní v první části příspěvku.

Cílem příspěvku je srovnání doby trvání vykázaní násilné osoby ze společného obydlí s dobou, kterou nenásilný rodič potřebuje k zajištění výživného pro nezletilé dítě, případně pro sebe.

Zákonné lhůty pro rozhodování soudu o předběžném opatření podle § 76 OSŘ a § 76b OSŘ jsou rozdílné. I to způsobuje nejistotu ohrožených osob. Větším nedostatkem stávajícího práva je však obtížná vymahatelnost výživného. A také skutečnost, že v některých

případech jsou poměry povinného takové, že soud určí výživné ve velmi malé výši, která nepostačuje na pokrytí skutečných potřeb dítěte. Stávající úprava v § 96 zák. č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, vyžaduje, aby soud přihlédl ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Podle nové právní úpravy zák.č.89/2013 Sb., občanského zákoníku (dále jen NOZ) budou tyto poměry, společně s odůvodněnými potřebami a majetkovými poměry oprávněného, dokonce rozhodné pro určení výše výživného.

Proto příspěvek upozorní také na neexistující záchrannou síť sociálního zabezpečení pro osoby, které se rozhodnou řešit domácí násilí a podniknou kroky vedoucí k vykázaní násilné osoby z domu. Tímto krokem se však následně rodina ocitá ve faktické chudobě. Na rozdíl od jiných nečekaných událostí tuto situaci nelze řešit výplatou dávek v hmotné nouzi podle zák.č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Součástí příspěvku jsou krátké kazuistiky, ve kterých otázka výživného ovlivnila řešení domácího násilí v dané rodině.

Závěrem je zamýšlení nad stávající právní úpravou a návrhy de lege ferenda.

II. Vykázání násilné osoby

Jak bylo uvedeno v úvodu, je nezbytné zorientovat se ve stávající právní úpravě vykázaní. Zákonodárce používá pojem vykázaní pouze v případě policejního vykázaní. Právní praxe si však osvojila používání výrazu vykázaní také pro předběžné opatření podle § 76b OSŘ, kterým se zejména zakazuje zákaz kontaktu s ohroženou osobou a zákaz vstupu do společného obydlí.

Na základě této ustálené praxe považuji za vhodné rozšířit terminologii pojmu vykázaní i na trestní předběžné opatření podle § 88b TR a omezení nebo vyloučení práva bydlet podle § 751 NOZ. Domnívám se, že všechny uvedené instituty mají shodné prvky:

- rozsah práv a povinností vykázaného;
- rozsah práv a povinností ohrožené osoby;
- účel;
- dočasnost.

Z tohoto důvodu budu v následujícím textu používat pojem vykázaní v širším smyslu.

V současné době je možné vykázat násilnou osobu v rámci institutů správního a trestního práva. Zároveň je také součástí civilního

procesu. A NOZ zavádí také možnost vykázání v rámci občanského práva hmotného.

a) Policejní vykázání: § 44 zák.č. 273/2008 Sb.

Zasahující policista vykazuje násilnou osobu bez souhlasu ohrožené osoby. Činí tak okamžitě, což znamená, že se ohrožená osoba nemůže na situaci připravit, finančně se zajistit či s předstihem požádat o pomoc. Zároveň nemá možnost tento faktický úkon policisty zvrátit, protože vůle ohrožené osoby není v tomto případě pro rozhodnutí policisty směrodatná.

Policejní vykázání trvá 10 dní a tuto dobu nelze zkrátit.

b) Trestní vykázání: § 88b TŘ

Novinkou v právní úpravě účinné od srpna 2013 je možnost vykázat obviněného ze společného obydlí již v rámci přípravného řízení. K této změně došlo v důsledku novely trestního řádu zákonem č. 45/2013, o obětech trestných činů a změně některých zákonů. Na návrh státního zástupce tak učiní soudce. Opět zde zákon výslovně nepožaduje souhlas ohrožené osoby, lze ale předpokládat, že soudce bude k zájmům ohrožené osoby a dětí přihlížet.

Délka trvání není v zákoně vyjádřena tak, jako v případě policejního vykázání. Vydané předběžné opatření bude trvat tak dlouho, dokud to vyžaduje jeho účel. Nejdéle však do právní moci rozsudku. Vzhledem k délce stíhání trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí se může jednat i o několik měsíců. Přitom oběť nebude znát časový rámec pro vyřešení souvisejících otázek.

c) Civilní vykázání: § 76b OSŘ a § 400 a násl. zák. č. 2092/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZZŘS)

Předběžné opatření podle § 76b OSŘ je vydáváno na návrh ohrožené osoby. O vydání rozhoduje soud okamžitě, nejdéle však do 48 hodin od podání návrhu. Předběžné opatření trvá 1 měsíc a lze je prodloužit až na dobu jednoho roku.

Od 1.1.2014 bude předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí upraveno zákonem o zvláštních řízeních soudních. Oproti stávající úpravě může soud kromě návrhu samotné ohrožené osoby přijmout také návrh jiné osoby žijící ve společné domácnosti s ohroženou a násilnou osobou. Návrh může podat také státní zastupitelství. Nově tak bude v ojedinělých případech možné vykázat násilnou osobu ze společného obydlí civilním předběžným opatřením i proti vůli ohrožené osoby. Soud bude opět rozhodovat do 48 hodin a předběžné opatření bude trvat jeden měsíc. Možnost prodloužení bude pouze na 6 měsíců a soud zpravidla nařídí v této věci jednání.

d) Civilní vykázání podle NOZ: § 751 a násl. zák.č. 89/2012, občanského zákoníku (dále jen NOZ)

Duplicitní úprava předchozího se objevuje také v hmotněprávním předpise. Délka vykázání podle tohoto právního předpisu je nejdéle 6 měsíců.

III. Předběžné opatření podle § 76 OSŘ ve vztahu k vykázání

Výživné se zpravidla určuje v rámci řízení opatrovnických soudů o svěření dítěte do péče jednomu z rodičů. Je však možné upravit poměry předběžným opatřením, což zákon výslovně umožňuje.

K tomuto účelu je možné podat návrh na vydání předběžného opatření podle §76 OSŘ, na základě kterého soud uloží, aby povinný platil výživné v nezbytné míře. Soud musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději však do 7 dnů od podání návrhu. Praxe ukazuje, že soudy většinou využívají celou délku zákonné lhůty.

V případě policejního vykázání, na které nebude navazovat jiný druh vykázání, tak soud rozhodne jen velmi krátce před návratem vykázané osoby. Ohrožená osoba navíc bude potřebovat čas k sepsání návrhu a případně k vyhledání právní pomoci. V případě policejního vykázání je tedy podání návrhu na vydání předběžného opatření o výživném neúčelné.

Během doby policejního vykázání může ohrožená osoba podat návrh na vydání předběžného opatření podle 76b OSŘ (§400 ZZŘS). Stává se však, že tento návrh nepodá z důvodu finanční tísně. Během těchto prvních deseti dnů trvání policejního vykázání si ohrožená osoba uvědomí, že nemá dostatečné prostředky, aby zajistila chod domácnosti a péči o nezletilé děti. Návrat ekonomicky silnějšího člena rodiny je tak pro ohroženou osobu nevyhnutelný.

V případech, kdy ohrožená osoba podá návrh podle § 76b OSŘ a současně návrh na předběžné určení vyživovací povinnosti, dochází k situacím, kdy se vykázaná osoba dozví o vykázání dříve než o rozhodnutí o určení výživného. Pokud neinformuje o místě pobytu během vykázání, což se stává velmi často, fakticky se nedozví o určení výživného soudem. Fikce doručení je v tomto případě velmi nepraktická, protože neřeší skutečnou potřebu nezletilých dětí a dalších oprávněných osob. Ohrožená osoba přitom sama nemůže kontaktovat vykázanou osobu a požadovat po ní dobrovolné placení výživného nebo plnění soudem stanovené povinnosti. Domnívám se přitom, že v některých případech by vykázaná osoba tuto povinnost platila, pokud by o ní věděla. Zvláště v případech osob, které dříve nebyly soudně trestané a kromě domácího násilí nemají potíže s dodržováním právního řádu.

Samostatnou kapitolou je potom skutečnost, že vymáhání výživného určeného předběžným opatřením trvá dlouho. Podstata předběžného opatření, které je vydáváno tak, aby nedošlo k porušení oprávněných práv, je tak narušena. Domnívám se, že tuto situaci nelze řešit jinak, než pomocí státu ohroženým osobám, které se v podobné situaci

ocitnou. A to jednak formou mimořádné okamžité pomoci a jednak formou náhradního výživného.

IV. Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc podle zák. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, je finanční pomoc státu. Pro případy osob ohrožených domácím násilím, které zůstanou po vykázaní v domácnosti bez finančních prostředků, je velmi obtížné využít této pomoci.

Obecně je nutné posuzovat majetkové příjmy osoby, která žádá o dávku, s majetkovými příjmy společně posuzovaných osob (tedy osoby vykázané). Tento požadavek neplatí v následujících případech:

v případě, že hrozí vážná újma na zdraví. U osoby ohrožené domácím násilím by bylo možné využít této pomoci, pokud by byla vážně zraněna nebo vážně nemocná, což ve většině případů není;

v případě vážné mimořádné události. Demonstrativní výčet uvádí přírodní katastrofy a obdobné havárie. Ačkoliv by se vykázaní z důvodu domácího násilí dalo podřadit pod vážnou mimořádnou událost, demonstrativní výčet k tomuto výkladu nevybízí. A zároveň vůle a schopnost orgánů pomoci v hmotné nouzi odklonit se od stávajícího výkladu chybí;

dále je možné žádat o pomoc při úhradě jednorázového výdaje, který zákon opět doplňuje demonstrativním výčtem. Tento výčet se týká úhrady správních poplatků spojených se ztrátou osobních dokladů, úhrady jízdného v případě ztráty peněžních prostředků nebo úhradou noclehu. Je také možné čerpat prostředky na pořízení nebo opravu nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby. A v poslední řadě na úhradu nákladů spojených se vzděláním a zájmovou činností nezletilého dítěte;

další skupinou osob, které mají nárok na mimořádnou okamžitou pomoc, jsou osoby, kterým hrozí sociální vyloučení. Demonstrativní výčet uvádí mj. osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, ze zdravotnického zařízení nebo školského zařízení pro výkon ústavní péče a další obdobné situace. Uvádí také osoby postihnuté bezdomovectvím a osoby ohrožené trestnou činností jiné osoby. Tedy opět vykázaní v důsledku domácího násilí není výslovně uvedeno. Je pravdou, že pokud probíhá trestní stíhání, může ohrožená osoba požádat o mimořádnou okamžitou pomoc z pozice osoby ohrožené trestnou činností jiné osoby. Trestní stíhání však není vždy zahájeno a stále je větší část případů domácího násilí vyhodnocena jako přestupek.

Ačkoliv je výčet uvedených kategorií demonstrativní, je zřejmé, že na možnost vykázaní nebylo v zákoně myšleno. A tímto způsobem je také nastavena rozhodovací praxe Úřadů práce. Ty přiznávají dávky hmotné nouze pouze osobám v azylových domech, tedy osobám, které nedisponují vlastním přístřeším.

Aktuální finanční situace především v prvním měsíci po odchodu násilné osoby je přitom velmi výrazným faktorem v rozhodování ohrožené osoby o dalších krocích. Finanční podpora takové osoby, resp. rodiče, který pracuje na krocích vedoucích k ochraně nezletilých dětí, je povinností státu.

V. Zkušenosti z praxe

Pro akademického pracovníka může působit současná úprava jako dostačující. V praxi však hrozba chudoby a materiálního nedostatku bývá tím, co "brzdí" osoby ohrožené domácím násilím ke krokům vedoucím k odchodu od násilné osoby. Níže uvádím tři příklady z praxe.

A) Zákonem nejméně očekávanou je situace dobře finančně zajištěné rodiny, ve které je osoba ohrožená domácím násilím osobou ekonomicky plně závislou na osobě násilné. Pokud dojde k vykázní osoby násilné, a tedy živitele rodiny, dostává se ohrožená osoba prakticky ze dne na den do situace, ve které nemá peněžité prostředky k zajištění základních potřeb pro sebe a pro děti. Dosavadní životní úroveň ohrožené osobě prakticky zamezí získat mimořádnou okamžitou pomoc nebo jiné dávky v hmotné nouzi. Násilná osoba přitom právě v těchto situacích nejčastěji bojkotuje jakoukoliv finanční spoluúčasť na chodu domácnosti a odmítá platit určené výživné. Jedná se o kauzy, ve kterých se nejčastěji ohrožené osoby vrací k osobám násilným.

B) Velmi častým modelovým případem je ekonomicky slabší rodina, která společnými silami splácí úvěr na společný dům či byt. V případě vykázní násilné osoby narostou společné výdaje rodiny o ubytování násilné osoby mimo domov. U této rodiny se jedná o natolik závažný zásah do rodinného rozpočtu, že hrozí platební neschopnost. Také je obtížné za takové situace vyměřit přiměřenou výši výživného násilné osobě, která reálně nedisponuje prostředky, ze kterých by mohla zajistit své živobytí mimo domov a zároveň plnit vyživovací povinnost vůči dětem. V extrémním případě je možné, že naopak násilná osoba bude požadovat po ohrožené osobě, která zůstává ve společném obydlí, výživné. To by samozřejmě bylo v rozporu s dobrými mravy, ale i s tímto postojem se v praxi setkáváme.

Je možné, že by v této situaci ohrožená osoba "dosáhla" na mimořádnou okamžitou pomoc. Na doplatek na bydlení v rámci pomoci v hmotné nouzi však již nárok nemá, jelikož splátky úvěru nejsou považovány za odůvodněné náklady na bydlení. Za trvání manželství je přitom jakákoliv dispozice s nemovitostí více než problematická. A dlouhodobě je tedy pro rodinu situace finančně neřešitelná.

C) V některých situacích se ekonomicky silnější osoba, která je vykázná ze společného obydlí, rozhodne vyhnout se povinnosti jakkoliv se podílet na nákladech společné domácnosti, péči o děti nebo splátkách společných úvěrů. A to i za cenu sebedestrukce: Násilná osoba úmyslně ukončí podnikatelskou činnost nebo dá

výpověď z pracovního poměru. Žije po ubytovnách nebo rovnou na ulici; případně dobrovolně nastoupí léčbu v psychiatrické léčebně, ze které ale odchází přesně v den, kdy uplyne doba trvání předběžného opatření. Získání jakéhokoli výživného, ať již na dítě nebo na manžela, je tak reálně nemožné.

Situace ohrožené osoby bude v tomto případě obdobná předchozímu případu.

VI. Závěr a úvahy de lege ferenda

Domnívám se, že stávající situace není v plném rozsahu řešitelná za pomoci nástrojů civilního práva. V této oblasti by mělo dojít k úpravě délky rozhodování o vydání předběžného opatření podle § 76b a § 76 OSŘ (nově podle § 400 ZZŘS a § 76 OSŘ). Řízení by mělo být sjednoceno a doručení usnesení o vydání předběžného opatření podle § 76b OSŘ (§ 400 ZZŘS) by tak byla předána také informace o povinnosti platit výživné na přítomné nezletilé děti. Naprostá většina vykázaných osob přitom dodržuje zákaz vstupu do společného obydlí a je tedy předpoklad, že bude plnit také vyživovací povinnost, pokud bude znát výši výživného určenou soudem.

Ani nadále se tak ale nevyhneme případům, kdy vykázaná osoba úmyslně vyživovací povinnost neplatí. Pro tyto případy je nezbytné vytvoření záchranné sítě pro ohrožené osoby formou sociální pomoci. Nejen pro případy domácího násilí by bylo také řešením zavedení institutu náhradního výživného, který je již dlouho předmětem odborných debat.

Domnívám se, že stávající úprava civilní, správní i trestní ochrany před domácím násilím je dostačující a drobné nedostatky lze překlenout výkladem. Hlavní otázkou osob ohrožených domácím násilím je však zajištění materiálních zdrojů, které jim umožní důstojně žít bez násilné osoby a zajistit péči a výživu o nezletilé děti. Tyto zdroje v současné době chybí a jsou hlavním důvodem, pro který není institut předběžného opatření podle § 76b OSŘ využíván více.

Literature:

- Králíčková, Z. et al: Právo proti domácímu násilí, Praha: C.H.Beck, 2011, 152 s., 978-80-7400-381-3

Contact – email

1703542@mail.muni.cz

PRÁVO NA VÝŽIVNÉ VERSUS VYŽIVOVACÍ POVINNOST: ÚVAHA NAD KOLIZÍ HODNOT

ZDENKA KRÁLÍČKOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Nová právní úprava vyživovací povinnosti a práva na výživného začleněná do nového občanského zákoníku je tradiční, resp. nepřináší příliš mnoho novinek. Společnost se však potýká s mnoha negativními jevy, např. nezaměstnanost, insolvence, chudoba, sociální vyloučení, ale také zneužívání práva na výživné, práce na tzv. černo, zatajování příjmů apod. De lege ferenda je třeba zvážit, jak motivovat povinného v rovině hmotně-právní a procesně-právní, resp. jak jej sankcionovat za neplnění zákonných povinností; jde-li o oprávněného, klade se otázka zejména ve věci tzv. minimálního a maximálního výživného.

Key words in original language

právo na výživné - vyživovací povinnost - kolize hodnot - nová právní úprava - potencialita příjmů povinného - motivace - sankce - vymahatelnost - úvahy de lege ferenda

Abstract

New legal regulation of maintenance duty and right of maintenance introduced into the New Civil Code is traditional, without many novelties. However, society faces a lot of negative phenomena, for instance unemployment, insolvency, poverty, social exclusion on one hand, and misusing of right to maintenance, unrecorded work, concealment of incomes etc. We have to consider how to motivate the obliged in substantive and procedural sphere, and how to sanction the obliged for non fulfilling the legal duties; regarding the creditor, we should discuss the question of limitation of the amount of maintenance.

Key words

Right to maintenance - maintenance duty - collision of values - new legal regulation - potentiality of incomes of the obliged - motivation - sanctions - execution - considerations de lege ferenda

ÚVOD

Nový občanský zákoník (z. č. 89/2012 Sb., dále též "NOZ"), představuje pro mnohé *diskontinuitu* se zákoníky přijatými v šedesátých letech 20. století, občanským zákoníkem (z. č. 40/1964 Sb.) a zákonem o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.). Nicméně, jde-li o

nové rodinné právo začleněné do druhé části nového občanského zákoníku, je možné jeho úpravu charakterizovat spíše slovem *kontinuita*. Jedná se však nikoli o striktní návaznost na zákon o rodině v původním znění, ale o kontinuitu s novinkami, které přinesla jeho tzv. velká novela (zákon č. 91/1998 Sb.). To platí jak obecně, tak zejména jde-li o výživné.¹ Zákonodárce již v roce 1998 právní úpravu vyživovací povinnosti zefektivnil, jak v rovině hmotně-právní, tak procesně-právní a trestněprávní.

Je otázkou, zda je tato koncepce ku prospěchu věci, či nikoli. Společnost se totiž potýká s *novými jevy*, mezi kterými je třeba zdůraznit zejména tyto:

- *chudoba, sociální vyloučenost, insolvence, nezaměstnanost na jedné straně a velmi vysoké příjmy a celkové majetkové poměry na straně druhé,*

- *neplacení pojistného, práce tzv. na černo, zneužívání sociálních dávek na straně povinného a snaha o tzv. život nad poměry, v luxusu apod. na straně oprávněného,*

- *vysoká míra "nevymahatelnosti" pohledávek výživného a zpochybňování účelu nových institutů chránících oprávněného, pojatých např. v duchu hesla "neplatíš, nejždíš".*

Na výše uvedené problémy je třeba reagovat, jak v rovině legislativní, tak jde-li o interpretaci a aplikaci stávajících norem v souladu s obecnými principy jako jsou *rodinná solidarita, ochrana ekonomicky slabší strany, dobré mravy, zákaz zneužití apod.* I v oblasti výživného je proto třeba *poměrovat navzájem si kolidující práva na obou stranách závazkového vztahu oprávněný - věřitel a povinný - dlužník.*²

Tato věc zpravidla nepůsobí vážné problémy, jde-li o výživné mezi manžely, resp. rozvedenými manžely a jde-li o výživné mezi registrovaným partnery a bývalými registrovanými partnery.³

Nicméně, pokud jde o vyživovací povinnost rodičů k dětem, zejména nezletilým, teorie i praxe si klade celou řadu otázek. Zejména jde o *vyhodnocování kolizí ve vazbě na*

¹ V podrobnostech viz *Králíčková, Z., Telec, I. Výživné v novém občanském zákoníku. V tisku.*

² K tomu zejména *Telec, I. Subjektivní práva rodinná. Právní rozhledy, 2012, č. 3, s. 77 a násl.*

³ K této věci již dříve *Hurdík, J., Králíčková, Z. Možnost uplatnění zákazu zneužití ve vztazích výživného. In Dvořák, J., Winterová, A. (eds). Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 213 - 224.*

- práva a povinnosti rodičů vyplývající z rodičovské (z)odpovědnosti, především *právo rodičů vychovávat děti tak, aby poznaly hodnotu peněz a osvojily si pracovní návyky*,⁴

- *právo dětí na stejnou životní úroveň jakou mají rodiče, ať už spolu rodiče žijí či nikoli, právo na tvorbu úspor apod.* - zákon o rodině ve znění výše citované novely i doktrína totiž stojí na stanovisku, že výživné již nemá tzv. spotřební charakter.

S touto otázkou úzce souvisí i *problematika limitace výše výživného*, tedy uzákonění institutu minimálního a také maximálního výživného tak, jak stanoví některé zahraniční úpravy.

Dále: není možné zastírat, že neplnění výživného je neplnění dluhu. Je s podivem, že si mnoho právníků vůbec klade otázku ve věci uplatnění úroků z prodlení z *dlužného výživného*. Jedná se o soukromoprávní sankci, která *tradičně* stíhá dlužníka za neplnění jakéhokoli druhu, *nota bene* by měla postihnout dlužníka z titulu výživného. Vždyť výživné je po mnohé existenční záležitostí. Právě ochrana oprávněného a garance jeho vysoce chráněného zájmu státem by měla být prioritou jak legislativní činnosti, tak rozhodovací praxe.

STRUČNĚ K NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ VÝŽIVNÉHO V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

V obecné rovině je třeba říci, že nová právní úprava *plně respektuje obecné zásady právní (srov. prvních 14 ustanovení nového občanského zákoníku začleněných do obecné části) a zejména princip solidarity a nespotebního charakteru výživného*. To je klíčové, především ve srovnání s úpravami přechodnými (do tzv. velké novely zákona o rodině v roce 1998), jejich interpretací a zejména aplikací obecnými soudy i soudem nejvyšším. Ustanovení obecné části tak budou mít pro interpretaci na aplikaci norem regulujících výslovně vyživovací povinnost, resp. právo na výživné klíčový význam.⁵

V části druhé nového občanského zákoníku nazvané *Rodinné právo* upoutá pozornost *změna systematiky*: společná ustanovení o výživném (§ 921 až § 923 NOZ) jsou začleněna za vyživovací mezi příbuznými v řadě přímé, tedy mezi rodiči a dětmi a předky a potomky (§ 910 a násl. NOZ), a za úpravu výživného a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matky a těhotné ženy (viz § 920 NOZ). Jde-li o vzájemnou vyživovací povinnost mezi manžely a rozvedenými manžely, je její úprava začleněna do části věnované manželskému

⁴ V podrobnostech *Telec, I.* Subjektivní práva rodinná. Op cit., a *Schöön, M.* Rodičovská zodpovědnost a rodičovská vyživovací povinnost. In *Dny práva 2013*. Brno: MU, on-line (tento sborník).

⁵ Z nejnovější literatury srov. *Melzer, F., Tégl, P. a kol.* Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1 - 117. Praha: Leges, 2013.

právu (srov. § 697; § 760 a násl. NOZ). Vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery je upravena zákonem o registrovaném partnerství (z. č. 115/2006 Sb., §§ 10, 11, 12 cit. zák.), který zůstane v účinnosti i po 1. lednu 2014. Dodejme, že obsahově je tato úprava téměř totožná s úpravou výživného mezi manžely a rozvedenými manžely.

Nová právní úprava obsahuje *i nějaké obsahové novinky*, byť nejsou na prvý pohled vždy patrné.⁶

Může se zdát, že nejvíce obsahových změn je spojeno s *výživným mezi rozvedenými manžely* (§ 760 a násl. NOZ). Nicméně, nová právní úprava jen výslovně stanoví to, co bylo náplní mnoha komentářů, učebnic a soudních rozhodnutí. Jde především o to, že v novém zákoně je *expressis verbis* stanoveno, že *neschopnost samostatně se živit musí mít původ v manželství nebo v souvislosti s ním a dále je uveden výčet okolností, které musí soud vzít na zřetel*: např. podíl na péči o rodinnou domácnost za trvání manželství, (ne)řádné hospodaření s vlastním majetkem apod. (viz § 760 odst. 1 a odst. 2 NOZ).

Mám za to, že mnohé, *daleko zásadnější novinky* se vyjevují při opětovném pozorném čtení a zejména při zohledňování doprovodné legislativy a dalších zákonů, které se výživného, resp. jeho neplnění, týkají.

Jde-li o část druhou nového občanského zákoníku nazvanou *Rodinné právo*, především je třeba zdůraznit novinku významnou pro zjišťování příjmu povinného. Klíčovou roli v této věci sehrává i nadále zakotvení *nevyvratitelné zákonné domněnky příjmu povinného*, přijaté do našeho právního řádu výše citovanou novelou zákona o rodině v roce 1998. Nově však dochází významnému *rozšíření aplikovatelnosti* této zákonné domněnky původně jen z povinných majících příjmy z jiné než závislé činnosti na jakékoli povinné k plnění vyživovací povinnosti k nezletilým nezaopatřeným dětem (srov. dikci § 916 NOZ). Bude se tak jednat o rodiče dítěte i další jeho příbuzné v řadě přímé, kteří budou mít jakýkoli příjem. Domněnka se uplatní také tehdy, pokud povinní neumožní soudu vyhodnocení svých majetkových poměrů zpřístupněním chráněných údajů. Další novinky se týkají *rozšíření rozsahu výživného*, neboť pro tyto účely bude platit, že průměrný měsíční příjem povinného není jen 12,7 násobek částky životního minima, ale 25ti násobek této částky. Tato nová koncepce může být nahlížena jako nepřiměřeně tvrdá ze strany k výživně povinných, nicméně s ohledem na vysoce chráněný zájem oprávněného je třeba říci, že v zákoně má plné opodstatnění. *Motivuje tak povinné* k tomu, aby soudu řádně prokázali své příjmy a celkové majetkové poměry. Pokud své zákonné povinnosti nedostojí, musí

⁶ K tomu v podrobnostech viz *Hrušáková, M., Králíčková, Z. a kol.* Občanský zákoník II. Rodinné právo. Komentář. Praha: C. H. Beck, v tisku, výklad k § 910 až 923.

soud domněnku aplikovat, a to v zájmu oprávněného - nezletilého nezaopatřeného dítěte, které je na výživě ze stany povinného závislé.

S tím souvisí i otázka posuzování tzv. *potenciality příjmů povinného* (srov. dikci § 913 odst. 2 NOZ), vazeb povinného na další příbuzné či osoby blízké (rodiče, manžela či druhu)⁷ a v neposlední řadě *odklon od veřejného práva na straně jedné* (např. statusu osoby sociálně potřebné, invalidní apod.)⁸ a *(ne)tolerance libovůle na straně druhé*.⁹ Nejnovější judikatura v této věci naznačuje, že problematice posuzování tzv. potenciality příjmů povinného je věnována velká pozornost, byť může být ze strany povinných vnímána jako nepřiměřený zásah do jejich majetkové sféry. Mám za to, že zakotvení tzv. potenciality příjmů povinného má v zákoně své plné opodstatnění. Reaguje totiž na častý nešvar, jakým je zatajování příjmů, umělé zkreslování životní úrovně apod. Ostatně, již tzv. prvorepubliková úprava stanovila *všeobecnou zásadu*, že kdo je právně zavázán vyživovati, vychovávat nebo zaopatřovati jiného a nemá jmění ani stálé příjmy, je povinen vykonávat podle svých možností a schopností takovou činnost, aby z jejího výtěžku mohl řádně dostat tomuto svému závazku, tedy opatřit si peníze prací.¹⁰

⁷ Srov. náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 4239/12 ze dne 10. 6. 2013: Výše výživného na dítě se určuje s ohledem na celkovou životní úroveň jeho rodičů, bez ohledu na to, zda rodiče své finanční prostředky vydělali, či získali z jiných zdrojů a bez ohledu na to, zda prostředky získali za jiným účelem, než je výživa dítěte. Bylo by zjevně nespravedlivé, pokud by například otec nezletilého dítěte užíval značné sumy peněz od relativně bohatých rodičů, a žil tak na poměrně vysoké životní úrovni, zatímco jeho dítě by se na této jeho životní úrovni nemohlo podílet jen proto, že peníze otce pochází z jiného zdroje než vlastní výdělečné činnosti.

⁸ Tak náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2306/12 ze dne 13. 3. 2013: Dítě má právo na péči a výživu rodičů, pokud se nemůže živit samo. A to i přesto, že pobírá důchod a sociální dávky.

⁹ Viz usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1303/11 ze dne 16. 6. 2011: Ústavní soud zásadně nepřezkoumává zákonnost soudních rozhodnutí, a tím spíše nemůže přezkoumávat soulad soudního rozhodnutí s metodickým pokynem Ministerstva spravedlnosti (který ani není pro soud právně závazný). O porušení ústavnosti by v této souvislosti mohlo být uvažováno, pokud by se soudní rozhodování zcela vymykalo běžným standardům, tedy pokud by vznikl značný (extrémní) rozdíl mezi soudem stanoveným a "tabulkovým" výživným, aniž by pro to existovaly věcné důvody.

¹⁰ Srov. zákon č. 4/1931 Sb. zák. a nař., na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu nebo zaopatření (tzv. alimentární zákon).

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, předchůdce zákona o rodině, již nestanovil ničeho ve věci povinnosti k výživě povinných zajistit si příjmy, ani o domněnce tzv. potenciality; za zmínku však v této věci stojí judikatura z doby kolektivizace, která soudům ukládala zejména povinnost stanovit samostatně hospodařících rolníků takové výživné, které by odpovídalo příjmům povinného, které by mohl dosáhnout jako člen místního jednotného družstva (srov. Sb. rozh. č. 9/1952 rod.).

Další, poměrně významná obsahová změna souvisí s problematikou tzv. *stavu odkázanosti na výživu* jako obecným předpokladem na straně oprávněného dítěte (srov. dikci § 911 NOZ, dle které lze výživné přiznat jen tehdy, jestliže oprávněný není schopen sám se živit) a jeho *vlastním majetkem* (viz § 912 NOZ). Nová právní úprava vyživovací povinnosti rodičů k dětem modifikuje tzv. stav odkázanosti na výživu jako základní předpoklad pro vznik či trvání této povinnosti, neboť konstatuje, že hledisko odůvodněných potřeb dítěte předchází právu dítěte na stejnou životní úroveň se svými rodiči (srov. § 915 odst. 1 NOZ) a že za odůvodněné potřeby dítěte lze považovat i tvorbu úspor (srov. § 917 NOZ). Navíc, zákon zdůrazňuje právo nezletilého nespovědného dítěte na zachování jeho vlastního majetku s tím, že stanoví, že dítě má zásadně právo na výživné i tehdy, má-li vlastní majetek, ale zisk spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě (srov. § 912 NOZ).

Dodejme, že mimo část druhou nového občanského zákoníku jsou upraveny *další aspekty věci*, zejména *nepromlčitelnost práva na výživné* (§ 613 NOZ), *zákaz započtení proti pohledávce výživného pro nezletilého* (§ 1988 odst. 1 NOZ), nikoli však zvláštní institut úhrady plnění za jiného (k tomu srov. úpravu bezdůvodného obohacení, § 2991 a násl. NOZ).¹¹ V neposlední řadě je třeba uvést i *subsidiární vyživovací povinnost osvojenice vůči jeho předkům nebo potomkům, jde-li o osvojení zletilého*, inspirovanou historickými úpravami (viz § 853 odst. 1 NOZ).¹² Úplnou novinkou je *zakotvení práva na zaopatření z pozůstalosti*, resp. práva na výživné.¹³

¹¹ K tomu srov. Čuhelová, K., Spáčil, O. Otázky spojené s aplikací § 101 ZOR. Právní rozhledy, 2012, č. 9; Plnění vyživovací povinnosti za jiného v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, 2012, č. 23 – 24.

¹² Jde-li o *subsidiární vyživovací povinnost*, zákon stanoví, že se uplatňuje jen tehdy a jen v té míře, pokud se nemůže uplatnit vyživovací povinnost mezi jinými subjekty jak v rodině původu osvojenice, tak v rodině založené osvojením (srov. § 853 ve vazbě na § 849 a § 852 NOZ).

K tomu viz komentář k příslušným ustanovením v díle Hrušáková, M., Králíčková, Z. Občanský zákoník II. Rodinné právo. Op. cit.

¹³ Především, v zákoně je řečeno, že kdo by jinak byl nepominutelným dědicem (tedy děti, viz § 1642 NOZ), ale nemá právo na povinný díl (viz § 1654 NOZ), má právo na *nutnou výživu*, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen sám se živit; takto však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činil jeho povinný díl (viz 1665 NOZ).

Jde-li o *pozůstalého manžela*, má právo na *slušnou výživu* z pozůstalosti po dobu šesti týdnů po smrti manžela; je-li vdova těhotná, má právo na *slušnou*

O PROBLEMATICE DALŠÍ MOTIVACE POVINNÉHO

Za převratné považují efektivní, byť mnohými označované jako nesystémové, nové ustanovení zákona o soudních exekutorech a exekuční činnosti (§ 71a zákona č. 120/2001 Sb.), dle kterého je možné provést *exekuci pozastavením řidičského oprávnění*, jde-li o vymáhání nedoplatku výživného pro nezletilé dítě.¹⁴

Lze říci, že tento nástroj dobře známý (nejen) z evropských právních řádů napomáhá vymahatelnosti práva u nás, eliminuje chudobu v tzv. neúplných rodinách s nezletilými dětmi apod.

Tento motivační nástroj je třeba *odlišit od sankcí*, zejména trestněprávních. Z judikatury Ústavního soudu se v souvislosti s výkonem rozhodnutí podává, že jeho účelem je *"zlomení odporu povinného, který se zdráhá vykonat úkon, uložený mu exekučním titulem."*¹⁵ V každé věci musí být brán zřetel na poměrování hodnot.

výživu až do konce šestého týdne po porodu (§ 1666 odst. 1 NOZ). V dalších odstavcích je řešena situace pozůstalého manžela ve vazbě na zkrácení či odepření zákonného dědického dílu či nesdílení rodinné domácnosti apod. (§ 1666 odst. 2 a 3 NOZ). Pozůstalý manžel dále *nabývá vlastnické právo k movitým věcem, které tvoří základní vybavení rodinné domácnosti*, i když není dědicem. To neplatí, pokud pozůstalý manžel bez vážných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost (§ 1667 NOZ).

Zákon ve věci výživného v rozsahu slušné výživy poskytuje stejnou ochranu i *neprovdané ženě, resp. matce zůstavitelova dítěte*, která nebyla za zůstavitele provdána, a to po dobu šestinedělí (§ 1666 odst. 1 in fine NOZ).

Na *nutné zaopatření* má právo za zákonem stanovených podmínek i *pozůstalý rodič* (§ 1688 odst. 1 NOZ) a osoby, které požívaly až do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření v jeho domácnosti (§ 1669 NOZ).

¹⁴ Exekuční příkaz k pozastavení řidičského oprávnění povinného může exekutor vydat pouze tehdy, jestliže je v *exekuci vymáhán nedoplatek výživného na nezletilé dítě*, a to bez ohledu na délku prodlení či výši nedoplatku. *Exekuční příkaz se doručí orgánu, který vede registr řidičů podle zvláštního právního předpisu, oprávněnému a povinnému.*

¹⁵ K tomu v detailech viz Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2731/08, ze dne 24. 4. 2009, kde Ústavní soud konstatuje, že účelem vykonávacího řízení je *donucení* povinné osoby k plnění povinnosti, jež jí byla vykonatelným rozhodnutím uložena, nikoliv tedy postižení za jednání v rozporu s právními předpisy. *Charakter pokuty* uložené dle ustanovení § 273 odst. 1 o. s. ř. tedy *nespočívá v sankci za protiprávní jednání. „Určitá majetková újma, jíž je povinný v exekučním řízení záměrně podroben, slouží k tomu, aby byl zlomen odpor povinného, který se zdráhá vykonat úkon, uložený mu exekučním titulem, ježž nemůže namísto povinného vykonat žádná jiná osoba.“* (Macur, J. Kurs občanského práva procesního. Exekuční právo. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 7).

Právo povinného na cestování v pohodlí vlastního vozu musí ustoupit základním právům dítěte na výživu.

O SANKCÍCH

Zákonné úroky z prodlení jako důsledek prodlení dlužníka s plněním peněžitého dluhu jsou tradičně považovány za soukromoprávní sankci (srov. § 1970 NOZ). Žel, jde-li o neplnění vyživovací povinnosti, teorie i praxe mnohdy zastává názor, že není-li v zákoně o rodině *expresiss verbis* uvedeno, že povinný k výživě má v důsledku prodlení platit i úroky z prodlení, nelze tuto povinnost dovodit.¹⁶ Mám za to, že tento názor je poplatný tzv. odvětvové samostatnosti rodinného práva dle sovětského modelu. V současné době, kdy se rodinné právo navrácí do občanského zákoníku, nelze než uzavřít, že odepírání práva na úrok z dlužného výživného je v rozporu se zákonem. Jedná se o vysoce chráněnou hodnotu. Neplnění výživného nesmí být pro povinného bez sankce.¹⁷ *Korektivem v konkrétní věci je rozpor s dobrými mravy, resp. zákaz zneužití.*

¹⁶ Viz Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 399/05, ze dne 2. 6. 2006, ze kterého se podává, že je třeba zohlednit "*specifický charakter rodinnoprávních vztahů*".

K tomu dále srov. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 19. 5. 2011, sp. zn. 28 Co 167/2011 dostupný z díla *Polišenská, P. Přehled judikatury ve věcech vyživovací povinnosti rodičů*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 139 a násl.

¹⁷Nový občanský zákoník stanoví, že ustanovení o závazcích, které vznikají ze smluv, se *použijí přiměřeně* i na závazky vznikající na základě jiných právních skutečností, tedy i na základě zákona tak, jako je tomu u vyživovacího závazku (výslovně viz § 1723 odst. 2 NOZ). Pojem „*přiměřenosti*“ nutno vyložit s ohledem na právní důvod vzniku závazku. V případě dlužného peněžitého výživného založeného zákonem (nikoli smlouvou) však z použití pojmu *přiměřenosti* nevyplývá nic, co by snad mělo krátiť věřitele (oprávněného vyživovaného). Navíc je nutno zohlednit i skutečnost, že vyživovaný bývá hospodářsky slabší stranou závazku, a to proto, že je určitým způsobem potřebným.

V praxi se klade otázka, *od kdy je možné úroky z prodlení ve věci výživného požadovat*. Byť vyživovací závazek vzniká zákonem vymezeným stranám *ex lege*, mám za to, že právo na *záonné úroky z prodlení* je *pojeno s jeho splatností*. Právo na *záonné úroky z prodlení* vzniká dnem, kdy se dlužník dostal do prodlení s placením výživného, tedy dnem následujícím po dni, kdy byl dlužník povinen dle soudního rozhodnutí nebo dohody (např. tzv. rozvodové) či uznání dluhu výživné plnit (§ 1958 odst. 1 NOZ). Obdobná situace nastává u prodlení s placením peněžitých nároků, jejichž výši stanoví soud (např. náhrada nemajetkové újmy v penězích). Pokud nebyla splatnost výživného stanovena, musí oprávněný povinného nejprve o výživné požádat. Dluh se tak stává splatný. V případě prodlení může být uplatněno právo na

Tradiční sankcí za zanedbání povinné výživy je *trest odnětí svobody* (srov. § 196 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku). Nicméně, trestní kodex reaguje na potřeby praxe a zavádí novinku, na základě které může soud pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy uložit *i přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel* (§ 196a cit. zák.). Posuzované přiměřené omezení soud uloží zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována. Tuto sankci je třeba odlišit od motivačního prostředku uvedeného výše ve vazbě na exekuční příkaz. Opět je třeba říci, že právo povinného na svobodu či užívání vlastního vozidla musí ustoupit právu dítěte na příznivý vývoj.

MÍSTO ZÁVĚRU

Z výše uvedeného vyplývá celá rada podnětů, na základě kterých lze učinit následující náměty *de lege ferenda*.

Především, *institut minimálního výživného* chápaný mnohými zahraničními experty jako motivační a výchovný, je možné považovat za dobrý krok vpřed při ochraně práv oprávněného, zejména dítěte. Tímto institutem je dán povinnému jasný signál, že pokud si pořídil dítě, je především na něm, aby jej vyživoval alespoň v základní míře a tuto svoji povinnost tak nepřenašel na celospolečenské zdroje. Dobrým vzorem je úprava slovenská.¹⁸

Je-li povinný v prodlení s plněním výživného, je třeba tento problém pojmenovat slovem *dluh* a *dlužníka* motivovat k plnění také *vymáháním úroků z prodlení*, ať už budou v zákoně v budoucnu výslovně s neplněním výživného spojeny obdobně jako na Slovensku,¹⁹ či nikoli. Jak již bylo řečeno výše, není rozumného

úroky z prodlení. *Korektivem v konkrétní věci bude princip souladu s dobrými mravy, resp. zásada zákazu zneužití.*

¹⁸ K tomu srov. § 62 odst. 3 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, kde je uvedena částka 30% ze sumy životního minima. V detailech srov. *Pavelková, B.* Zákon o rodině. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 373 a násl.

¹⁹ Srov. zákon č. 125/2013 Z. z., novelu zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině. Zákon stanoví, že

1. § 76 sa dopĺňa odsekmi 3 a 4, ktoré znejú:

"(3) V prípade omeškania povinného s plnením výživného určeného rozhodnutím súdu, má oprávnený právo požadovať úroky z omeškania z nezaplatenej sumy podľa predpisov občianskeho práva.

(4) Plnenie výživného povinným sa započítava najprv na istinu a až po uhradení celej istiny sa započítava na úroky z omeškania."

důvodu pojmát dluh výživného pro dlužníka příznivěji, než kterýkoli jiný dluh.

Další okruh problémů se otevírá v *procesní rovině*. Dosažení věkové hranice 18. let má pro nezaopatřené dítě klíčový význam. Je otázkou, zda privilegiovat tohoto oprávněného k výživě také v rovině *dokazování, nákladů řízení* apod. Cestou by mohlo být *rozšíření nevyvratitelné domněnky příjmů povinného* (§ 916 NOZ) i na zletilé svéprávné a nezaopatřené dítě a začlenění této problematiky do režimu *nového zákona o zvláštních řízeních soudních* (z. č. 292/2013 Sb.). Obdobný návrh lze učinit, jde-li o výživné a úhradu nákladů neprovdané matky (§ 920 NOZ) na základě motta "*chráním-li matku, chráním také její dítě*".

Aby právo na výživné nebylo jen právem na papíře, je třeba, aby byla zvýšena jeho *vymahatelnost*. V této věci bylo učiněno mnohé, zejm. v duchu hesla "*neplatíš, nejezdíš*". Nicméně, různá motivační či sankční opatření se mnohdy mívají účinkem. Proto je třeba znovu otevřít otázku uzákonění *fondů náhradního výživného*. Inspiraci je možné hledat jak ve slovenské právní úpravě,²⁰ tak v mnoha jiných. Žel, v České republice se návrhy na přijetí tohoto institutu nesetkaly s pozitivními reakcemi na parlamentní půdě. Ani v odborných kruzích nepanuje v této věci jednota. Mám však za to, že byt' se jedná v první řadě o institut, který chrání nezletilé dítě před chudobou, lze hovořit i o jeho *pozitivním vlivu na povinného*. Pokud totiž stát zálohu na výživné na dítě poskytne, je pak na povinném, aby státu tyto platby uhradil. Případný výkon rozhodnutí je věcí státu, stejně tak uplatnění různých sankcí. To může mít příznivý dopad na osobní poměry mezi rodiči a dítětem, zejména po rozchodu či rozvodu rodičů dítěte.

Literature

- Čuhelová, K., Spáčil, O. Otázky spojené s aplikací § 101 ZOR. Právní rozhledy, 2012, č. 9; Plnění vyživovací povinnosti za jiného v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, 2012, č. 23 – 24.
- Hrušáková, M., Králíčková, Z. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo. Komentář. Praha: C. H. Beck, v tisku.
- Hurdík, J., Králíčková, Z. Možnost uplatnění zákazu zneužití ve vztazích výživného. In Dvořák, J., Winterová, A. (eds). Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 213 - 224.

2. V § 79 ods. 1 sa na konci pripájajú tieto slová: "a úroky z omeškania podľa predpisov občianskeho práva".

²⁰ Srov. § 80 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodine, a zákon č. 201/2008 Z. z., o náhradnom výživnom. Blíže viz Pavelková, B. Zákon o rodine. Op. cit., s. 492 a násl.

- *Králíčková, Z., Telec, I.* Výživné v novém občanském zákoníku. V tisku.
- *Melzer, F., Tégl, P. a kol.* Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1 - 117. Praha: Leges, 2013.
- *Pavelková, B.* Zákon o rodině. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2011.
- *Polišenská, P.* Přehled judikatury ve věcech vyživovací povinnosti rodičů. Praha: Wolters Kluwer, 2013.
- *Schöön, M.* Rodičovská zodpovědnost a rodičovská vyživovací povinnost. In Dny práva 2013. Brno: MU, on-line (tento sborník).
- *Telec, I.* Subjektivní práva rodinná. Právní rozhledy, 2012, č. 3, s. 77 a násl.

Contact – email

zdenka.kralickova@law.muni.cz

VÝŠKA VÝŽIVNÉHO A NAJLEPŠIE ZÁUJMY DIEŤAŤA

JANA MICHALIČKOVÁ

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Slovenská republika

Abstrakt

Článok sa venuje hľadaniu odpovede na otázku, či možno za každých okolností odôvodniť vysoké výživné najlepšimi záujmami dieťaťa a zároveň či prihliadanie na najlepšie záujmy dieťaťa ako prvoradé hľadisko nemôže zasiahnuť do iných práv povinného na výživné.

Kľúčové slová

Výživné, najlepšie záujmy dieťaťa, právo na pokojné užívanie majetku

Abstract

The article seeks the answer for question if high maintenance is reasonable by the best interests of the child and whether respecting the best interests of the child as primary consideration can lead to the interference with other rights of maintenance debtor.

Key words

Maintenance, best interests of the child, right to peaceful enjoyment of the possessions

Úvod

Príspevok má za cieľ postaviť do kontrastu najlepšie záujmy dieťaťa ako prvoradé hľadisko pri rozhodovaní súdu, ak sa týka maloletého dieťaťa a právo na pokojné užívanie majetku povinného na výživné. Príspevok hľadá odpoveď na otázku, či vysoké výživné možno odôvodniť za každých okolností najlepšimi záujmami dieťaťa, alebo či vysoké výživné môže zasiahnuť do práva na pokojné užívanie majetku povinného na výživné. V prípade kladnej odpovede na položenú otázku článok ďalej rozpracováva, či takýto zásah do základného práva povinného môže byť odôvodniteľný a primeraný. V prvej časti sa príspevok zaoberá všeobecnou povinnosťou súdu prihliadať na najlepšie záujmy dieťaťa v konaní o výživnom a samotnou relevanciou použitia hľadiska najlepších záujmov dieťaťa v takýchto sporoch. V druhej časti článok rozoberá praktické kritériá súdov pri určovaní výšky výživného. V tretej časti je uvedené rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len "ESLP"), z ktorých možno vyvodiť kritériá pri určovaní zásahu do práva na pokojné užívanie majetku v zmysle čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1

k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len "Protokol")

Povinnosť súdu prihliadať na najlepšie záujmy dieťaťa

Je súd v konaní o určovaní vyživovacej povinnosti povinný prihliadať na najlepšie záujmy dieťaťa? Normatívne znenie Zákona o rodine v aktuálne účinnom znení túto požiadavku explicitne nezakotvuje. Pri určovaní výšky výživného podľa § 62 Zákona o rodine¹ ukladá súdu skúmať kritériá existencie nároku na výživné, schopností, možností a majetkových pomerov rodičov, odôvodnených výdavkov rodičov, zdieľania životnej úrovne dieťaťa a rodičov, rozsahu osobnej starostlivosti rodičov o dieťa, starostlivosti rodičov o domácnosť, ak žijú spolu a právnu formu osobnej starostlivosti o dieťa. Toto zákonné ustanovenie explicitne neprikazuje súdu určiť výživné tak, aby bolo v najlepších záujmoch dieťaťa.

Na rozdiel od uvedeného, čl. 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa v znení vyhlásenom v Zbierke zákonov² ustanovuje, že „záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.“ Uvedené ustanovenie medzinárodnej zmluvy stanovuje povinnosť³ prihliadať na najlepšie záujmy dieťaťa "pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí". Akým spôsobom možno toto súсловie vyložiť? Podľa Všeobecného komentára č. 14⁴ vskutku každý úkon môže mať svojim spôsobom dopad na deti, čo ale neznamená, že pri všetkých opatreniach treba uskutočniť plný proces hodnotenia najlepších záujmov dieťaťa. Avšak, ak rozhodnutie bude mať závažnejší dopad na dieťa, potom posudzovanie najlepších záujmov dieťaťa je na mieste. Preto vo vzťahu k opatreniam, ktoré priamo nie sú namierené na deti, rozhodnutie, či toto spadá pod pojem "týkajúce sa" v zmysle čl. 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa musí byť objasnené s ohľadom na konkrétne okolnosti sporu.

¹ Zákon 36/2005 Z. z. o rodine

² Dohovor o právach dieťaťa, 104/1991 Zb.

³ Podľa čl. 144 Ústavy SR je „sudca pri rozhodovaní viazaný touto ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou, ktorou je SR viazaná a zákonom“. Súd je preto povinný prihliadať na najlepšie záujmy dieťaťa všade tam, kde to výslovne ustanovuje normatívny predpis vnútroštátnej povahy. V zmysle uvedeného čl. 144, podľa ktorého je súd viazaný aj medzinárodnou zmluvou, však súdu vyplýva povinnosť prihliadať na najlepšie záujmy dieťaťa aj v tých ďalších prípadoch, ktoré uvádzajú medzinárodné zmluvy.

⁴ United Nations. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), str. 7, bod 19, 20

Je bez pochyb, že určovanie výživného vo vzťahu k maloletému dieťaťu je rozhodnutie, ktoré má na dieťa závažnejší dopad, nakoľko ovplyvňuje uspokojovanie jeho základných životných potrieb, ako aj ďalších životných potrieb vzhľadom na okolnosti prípadu. Je preto podľa môjho názoru namieste, aby súd skutočne odôvodňoval rozhodnutie s ohľadom na najlepšie záujmy dieťaťa. Zároveň vyjadrujem presvedčenie, že čím vyššie výživné nemusí byť automaticky aj v najlepšom záujme dieťaťa.

V princípe možno všeobecným súdom vyčítať, že neodôvodňujú svoje rozhodnutia adekvátne vo vzťahu k aplikácii najlepších záujmov dieťaťa ako prvoradého hľadiska. Nemožno považovať za adekvátne odôvodnenie len jednoduché formalistické uvedenie formulky, že prijaté rozhodnutie je v najlepšom záujme dieťaťa, nakoľko to vyplýva z uvedených skutočností v tom ktorom súdnom rozhodnutí. Je potrebné pripomenúť, že proces aplikácie práva zahŕňa tri stupne. Najskôr je potrebné poznať skutkový stav veci, potom určiť relevantné právne normy, tieto normy podrobiť výkladu a následne vydať akt aplikácie práva, ktorý obsahuje argumentačné zdôvodnenie prijatého rozhodnutia.⁵

Pri rozhodovaní v zásade súdom chýba interpretácia konkrétneho ustanovenia a v tejto súvislosti interpretovanie toho, čo má byť najlepšimi záujmami dieťaťa. Rovnako možno všeobecným súdom vyčítať nedostatočne jasné predloženie relevantných skutkových okolností v tej forme, aby jasne konštatovali, ktoré záujmy v spore stoja proti sebe. Až na základe takto predostretého východiska môže súd konkrétne aplikovať právo a to aj v zmysle načrtnutej metodológie aplikácie práva ako takej.

Sú teda najlepšie záujmy dieťaťa ako hľadisko relevantné pri rozhodovaní o výživnom a ako má súd postupovať, aby splnil vyššie uvedené kritériá? Aj vzhľadom na spomenuté argumenty, prevažne normatívneho charakteru, sú najlepšie záujmy dieťaťa relevantným hľadiskom pri rozhodovaní o výživnom. Súd by mal postupovať podľa uvedených pravidiel. Najskôr interpretovať, čo najlepšie záujmy dieťaťa vlastne sú. Doktrinálnym výkladom možno dospieť k základným vodiacim líniam, hoci som presvedčená, že nie je možné tento pojem vyčerpávajúco definovať. Ani rôzni autori⁶ sa nepokúšajú o definíciu tohto pojmu. Výnimkou je snád' Eekelar⁷, podľa ktorého najlepšie záujmy dieťaťa ako základné záujmy, vo vzťahu napríklad k fyzickej, emočnej a intelektuálnej starostlivosti, základné záujmy na vstup do dospelosti bez znevýhodnenia do najväčšej možnej miery;

⁵ Pozri napr. BRÖSTL, Alexander. Teória práva, str. 101, GERLOCH, A., TRYZNA., J. –Metodologie interpretace práca a právní jistota, str. 9

⁶ Napríklad: Alston, Freeman, Van Bueren, Wolf, Zermatten

⁷ EEKELAR, J. The importance of Thinking That Children Have Rights. (1992), str. 230-231

záujem na samostatnosti, najmä sloboda určiť si životný štýl podľa vlastného uváženia. Všeobecný komentár č. 14 pripomína, že posudzovanie najlepších záujmov dieťaťa je zabezpečiť efektívne požívanie práv zakotvených v Dohovore o právach dieťaťa jeho protokoloch a holistický rozvoj dieťaťa. Rovnako treba brať do úvahy, že schopnosti dieťaťa sa rozvíjajú. Rozhodujúci orgán preto musí brať do úvahy nielen fyzické, emočné, vzdelávacie či iné potreby v okamihu rozhodovania, ale taktiež zväžiť možné scenáre rozvoja dieťaťa a podrobiť ich analýze v krátkodobom aj dlhodobom horizonte. V tomto kontexte, rozhodnutie by malo zabezpečiť kontinuitu a stabilitu súčasnej a budúcej situácie dieťaťa.⁸ Ďalej určité všeobecné požiadavky na to, čo by mali najlepšie záujmy dieťaťa reflektovať, môžeme nájsť už v samotnej preambule Dohovoru o právach dieťaťa, teda s prihliadnutím na samotný predmet a účel zmluvy⁹. Analyzujúc preambulu, najlepším záujmom dieťaťa má byť možnosť vyrastať v prirodzenom prostredí, v atmosfére lásky a porozumenia; zabezpečenie harmonického rozvoja jeho osobnosti, malo by byť plne pripravené žiť vlastným životom v spoločnosti a byť vychovávané v duchu slobody, dôstojnosti, tolerancie, rovnosti a solidarity. Následne napríklad v druhom princípe Deklarácie práv dieťaťa (1959)¹⁰. Tento stanovuje, že „dieťa má dostať príležitosť a prostriedky, právne alebo iné, ktoré mu umožnia sa rozvíjať fyzicky, mentálne, morálne, duchovne a sociálne zdravým a normálnym spôsobom a v podmienkach slobody a dôstojnosti. Pri prijímaní legislatívy za týmto účelom, najlepšie záujmy dieťaťa majú byť rozhodujúcim hľadiskom“

Napriek tomu, že výpočet uvedených kritérií posudzovania najlepších záujmov dieťaťa nie je vyčerpávajúci, je použiteľný pri rozhodovaní súdu aj pri určovaní výživného. Súd je však povinný pod uvedené kritériá subsumovať konkrétne skutkové okolnosti a tak dospieť k samotnému rozhodnutiu. V ďalšej časti prakticky rozvedieme, ako tieto kritériá aplikovať v konkrétnom prípade.

Určovanie výšky výživného na maloleté dieťa

Podľa § 62 ods. 1-5 Zákona o rodine plnenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je ich zákonná povinnosť, ktorá trvá do času, kým deti nie sú schopné samé sa živiť. Obaja rodičia prispievajú na výživu svojich detí podľa svojich schopností, možností a majetkových

⁸ United Nations. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) str. 17,18 bod 82, 84

⁹ V zmysle výkladových metód uvedených v čl. 38 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve

¹⁰ United Nations. Declaration of the Rights of the Child. Adopted by UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) of 10 December 1959

pomerov. Dieťa má právo podieľať sa na životnej úrovni rodičov. Každý rodič bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery je povinný plniť svoju vyživovaciu povinnosť v minimálnom rozsahu vo výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené nepľnoleté dieťa alebo na nezaopatrené dieťa podľa osobitného zákona. Pri určení rozsahu vyživovacej povinnosti súd prihliada na to, ktorý z rodičov a v akej miere sa o dieťa osobne stará. Ak rodičia žijú spolu, prihliadne súd aj na starostlivosť rodičov o domácnosť. Výživné má prednosť pred inými výdavkami rodičov. Pri skúmaní schopností, možností a majetkových pomerov povinného rodiča súd neberie do úvahy výdavky povinného rodiča, ktoré nie je nevyhnutné vynaložiť. Podľa § 75 ods. 1 Zákona o rodine pri určení výživného prihliadne súd na odôvodnené potreby oprávneného, ako aj na schopnosti, možnosti a majetkové pomery povinného. Na schopnosti, možnosti a majetkové pomery povinného prihliadne súd aj vtedy, ak sa povinný vzdá bez dôležitého dôvodu výhodnejšieho zamestnania, zárobku, majetkového prospechu; rovnako prihliadne aj na neprimerané majetkové riziká, ktoré povinný na seba berie.

Z uvedených zákonných ustanovení vyplývajú nasledovné kritériá určovania výšky výživného:

a/ minimálna výška predstavuje 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené nepľnoleté dieťa

b/ obaja rodičia prispievajú podľa svojich schopností

c/ obaja rodičia prispievajú podľa svojich možností

d/ obaja rodičia prispievajú podľa svojich majetkových pomerov.

e/ výška výživného sa odvíja od životnej úrovne oboch rodičov

f/ výška výživného sa odvíja od miery osobnej starostlivosti rodiča o dieťa

g/ výška výživného sa odvíja od miery starostlivosti rodiča o domácnosť, v prípade že rodičia spolu žijú

h/ výška výživného nezohľadňuje výdavky, ktoré nie je nevyhnutné vynaložiť zo strany povinného rodiča

i/ výška výživného sa odvíja od odôvodnených potrieb oprávneného

j/ výška výživného závisí aj od skutočnosti, či sa povinný nevzdal bez dôležitého dôvodu výhodnejšieho zamestnania, zárobku, majetkového prospechu alebo či povinný na seba berie neprimerané majetkové riziká

Ad a/ Na prvý pohľad sa zdá, že kritériá sú dostatočne vyčerpávajúce na presné určenie výšky výživného na maloleté dieťa. Opak je však pravdou. Jediným jasným kritériom je snáď minimálna výška výživného, ktorá je určená do posledného centu. Ďalšie kritériá však

nesú v sebe mnoho nejasného. Aplikácia prax rovnako v tomto nie je jednotná. Dovolím si skonštatovať, že niekedy je prax dokonca prakticky neodôvodniteľná vo vzťahu k určenej výške výživného.¹¹

Ad b/ Schopnosti rodiča môžeme popísať ako všeobecné kritériá individuálnych predpokladov jednotlivého rodiča vzhľadom na jeho intelekt, vzdelanie, prax, tzv. soft skills, pracovné návyky či povahové črty, ktoré určujú výšku jeho príjmov a celkové uplatnenie na trhu práce. Jedná sa o subjektívne kritérium, ktoré nie je možné objektivizovať a porovnávať s inými platiteľmi výživného. V zásade platí, že schopnosti rodiča sú rovnaké vo fungujúcej rodine ako aj v rodine rozvedenej/rozpadnutej. Neexistuje žiadny zákonný dôvod, ktorý by umožňoval súdu rozhodnúť, že povinný rodič dostatočne nevyužíva svoje schopnosti a jeho schopnosti mu hypoteticky môžu zabezpečiť ďaleko vyšší príjem, ako vykazuje v konkrétnom konaní.

Ad c/ Možnosti rodiča považujem za objektívne kritérium vzhľadom na celkový zdravotný stav, vek, aktuálny stav trhu práce, geografické prekážky pri zárobkovej činnosti prípadne iné objektívne kritériá, ktoré umožňujú rodičovi získavať príjmy vo všetkých formách. Pri tomto kritériu, ako aj pri každom inom, nemožno zabúdať na skutočnosť, že sa jedná o možnosti oboch rodičov, nielen povinného na výživné podľa rozsudku súdu. Nemožno akceptovať posudzovanie výlučne možností jedného rodiča v konkrétnom konaní. Teda nemožno očakávať od povinného rodiča na výživné, že bude hradíť všetky výdavky na maloleté deti, a druhý rodič, ktorý má deti zverené do svojej osobnej starostlivosti nemusí vyvíjať žiadnu zárobkovú činnosť, alebo iba formálnu minimálnu zárobkovú činnosť, po zohľadnení veku detí. Pôjde napríklad o prípady priepastných zárobkových pomerov medzi otcom (spravidla podnikateľom) a spravidla nepracujúcej matky - ženy v domácnosti starajúcej sa o deti.

Ad d/ Majetkové pomery sú súhrnom samotných dôsledkov kritérií uvedených pod písmenami b/ a c/ a súčasne majetku získaného bez pričinenia rodiča, napríklad výhrou či dedením. Pri tomto kritériu je rovnako potrebné zdôrazniť nevhodnosť rozlišovania situácií fungujúcej rodiny (teda takej, kde by súd k určovaniu výživného nikdy neprikročil) a rodiny rozvedenej/rozpadnutej, kde nedošlo k dohode o výške výživného na dieťa. Je diskutabilné, kde je hranica účelnosti, odôvodniteľnosti a vhodnosti výšky výživného vzhľadom na majetkové pomery rodiča a kde je hranica legitímnosti rozhodovania rodiča o jeho vlastnom majetku. Podľa môjho názoru

¹¹ Napríklad rozsudok Okresného súdu Malacky sp. zn. 8P/36/2009 zo dňa 3.6.2010, podľa ktorého je otec povinný prispievať na tri maloleté deti mesačne spolu sumou 482 eur a zaplatiť do 3 dní od právoplatnosti rozsudku dlžné výživné spolu v sume 4479,16 eur. Podľa odôvodnenia rozsudku, čistý príjem otca predstavuje 905 eur, vlastní 1/6 podielu na zdedenom rodinnom dome, iný majetok nevlastní, žije v byte vo vlastníctve jeho matky, používa osobné motorové vozidlo svojej matky. Matka maloletých detí má čistý príjem s prídavkami na deti 650 eur. Z predaja spoločného bytu po rozvode obaja rodičia dostali po 37.000 eur.

nie je vhodné, aby automaticky polovica príjmu či majetku rodiča mala byť určená na výživné pre dieťa, či už vo forme spotreby alebo úspor. Je ťažko predstaviteľné, že vo fungujúcej rodine spotrebuje rodič zo svojich príjmov či majetku na trojročné dieťa 2000 eur, hoci jeho príjem predstavuje napríklad 5000 eur mesačne.

Ad e/ Z Maslowovej hierarchie potrieb človeka¹² vyplýva, že zahŕňajú päť stupňov. Na najnižšej úrovni sú biologické a fyziologické potreby (vzduch, voda, bývanie atď.), následne potreby bezpečnosti (ochrana, bezpečnosť, poriadok, stabilita), následne zaradenie a potreba lásky (rodina, náklonnosť, vzťahy, pracovné prostredie atď.), následne potreba úcty (status, zodpovednosť, reputácia) a nakoniec seberealizácia (osobný rozvoj a napĺňanie). Životná úroveň odrzkadľuje mieru schopnosti uspokojovať určité životné potreby. Je zrejmé, že vzhľadom na majetkové pomery rodičov nemusí dôjsť ku schopnosti naplniť všetky úrovne pyramídy potrieb človeka, najmä tej poslednej vo forme seberealizácie, ktorá v konkrétnom prípade môže predstavovať napríklad želanie dieťaťa študovať strednú školu v zahraničí či niektorú prestížnu súkromnú zahraničnú univerzitu. V bežnej realite priemerných zárobkových pomerov to môže zahŕňať určité obmedzenia vo vzťahu ku krúžkom, ktoré chce dieťa navštevovať, alebo vo vzťahu ku tráveniu voľného času napríklad návštevou kina niekoľkokrát do mesiaca. Hoci takýto rozvoj dieťaťa by mohol byť v jeho najlepších záujmoch, ak však príjmové schopnosti oboch rodičov nie sú schopné tieto položky pokryť v celkovej sume, nemôže súd rozhodnúť o neprimeranej výške výživného a to z dôvodu, že to neumožňuje práve kritérium životnej úrovne rodičov ako takej.

Ad f/ Je pravidlom, že súdy zohľadnia starostlivosť o dieťa rodičom, ktorému je dieťa zverené tak, že podstatnú časť celkových výdavkov potrebných na dieťa hradí povinný rodič, ktorému dieťa nebolo zverené. Uvedené potvrdzuje aj fakt, že pri striedavej osobnej starostlivosti súdy pri porovnateľných majetkových pomeroch vo väčšine prípadov neurčia výživné. Tento aspekt je veľmi problematický najmä pri rodičoch, spravidla otcov, ktorí majú enormný záujem o stretávanie sa a staranie sa o maloleté dieťa, a ktorí sú ochotní podieľať sa finančne na starostlivosti o dieťa v prípade, že ich starostlivosť nadobudne omnoho širší rozmer, ako dve hodiny každý druhý víkend. V mnohých prípadoch ale (spravidla) matky nesúhlasia so širším rozsahom starostlivosti otca o dieťa, nakoľko v praxi súdov platí priama úmera - čím menej starostlivosti, tým vyššie výživné na dieťa. Pochopiteľne, pri určitej sume výživného plateného k rukám matky, ktorá bohato pokryje nielen potreby dieťaťa a za súčasného prísne obmedzeného styku otca s dieťaťom bez možnosti dohody s matkou, strácajú otcovia ochotu platiť väčšie čiastky výživného nad rámec toho súdom určeného. Bohužiaľ býva niekedy praxou, že vysoké výživné a nízky rozsah styku s dieťaťom slúži ako

¹² Abraham Maslow's Hierarchy of Needs motivational model, dostupné na: <http://www.businessballs.com/maslow.htm>

"trest" druhej strane za rozpadnutý vzťah. V takýchto prípadoch by však sudy mali byť obzvlášť obozretné pri samotnom rozhodovaní.

Ad g/ V praxi je marginálne množstvo prípadov určovania výživného za situácie, keď rodičia dieťaťa spolu žijú. Nakoľko tento aspekt nie je priamym bodu záujmu tohto článku, nebudeme sa detailne venovať popisu tohto kritéria.

Ad h/ Ide o pravidlo, ktoré neumožňuje započítať do odôvodnených výdavkov povinného rodiča tie platby, ktoré nie je nevyhnutné vynaložiť. Samozrejme, opäť sa jedná o kritérium podliehajúce výkladu súdu a aplikácii na konkrétne skutkové okolnosti. Súd by mal pristupovať k tomuto kritériu aj v kontexte s inými pravidlami (hoci zakotvených v procesnej norme), napríklad aby nedochádzalo k zneužívaniu práv na úkor iných osôb.¹³ Súd by mal pristupovať zvlášť obozretné nielen k výdavkom povinného rodiča, ktoré nie je nevyhnutné vynaložiť, ale aj k výdavkom toho rodiča, ktorý sa o dieťa osobne stará. Súd by nemal zabúdať na to, že aj rodič starajúci sa o dieťa má stále vyživovaciu povinnosť k tomuto dieťaťu. Súd by preto mal dbať aj na indikátory, ktoré môžu naznačovať nevhodné hospodárenie (mrhanie) peniazmi zo strany rodiča, ktorý sa o dieťa osobne stará. Rovnako môže ísť aj o úmyselné konanie, napríklad enormne zvýšenými zálohovými platbami za byt, či elektrinu, ktoré môžu spôsobiť priznanie vyššieho výživného na dieťa, ale následné ročné preplatkové platby už nie sú vzaté do úvahy. Pôjde najmä o prípady, keď sa jedná o "roztržku" medzi rodičmi o každých päť eur, a teda samotné určenie, či výživné bude napríklad 50 alebo 60 Eur mesačne. V takomto prípade ročný (úmyselne vytvorený) preplatok presahujúci výšku 240 eur (o ktorom súd v čase rozhodovania ale nevie) môže spôsobiť rozdiel práve tých uvedených 10 eur. Uvedené môže vyznievať za určitých okolností ako príliš prítiahnutné za vlasy, avšak pri "vybavovaní" si účtov rodičov v konaní o výživnom a s tým súvisiacim (nie právne) rozhodovaním o styku otca s dieťaťom, ktorý je často obmedzený, môže dochádzať k pocitom objektívneho ukrivdenia na strane povinného rodiča.

Ad/ i Uvedené je významné kritérium vo vzťahu k zvyšným uvedeným kritériám, najmä majetkových pomerov povinného a celkovej životnej úrovne. Odôvodnené potreby oprávneného majú spravidla odzrkadľovať skutočné potreby maloletého dieťaťa vzhľadom na jeho najlepšie záujmy, teda všestranný rozvoj v zmysle indikátorov uvedených v prvej kapitole. Vysoké výživné nevyhnutne nemusí byť s ohľadom na najlepšie záujmy dieťaťa. Odôvodnené potreby oprávneného v zásade môžu vychádzať zo spomenutej pyramídy životných potrieb. Podľa môjho názoru by práve toto kritérium malo slúžiť ako nevyhnutné korigendum výšky výživného určenej podľa prvých spomenutých kritérií. Zároveň mám za to, že pri určovaní dlžného výživného spätne od podania návrhu, práve toto kritérium kladie súdu povinnosť zohľadniť iba skutočne spotrebované

¹³ § 2 Zákona 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok

výživné. Súd by mal pri rozhodovaní o spätnom výživnom vziať do úvahy výlučne doklady o skutočne vynaložených nákladoch na maloleté dieťa. Teda v praxi, ak matka spotrebovala v mesiaci január na maloleté dieťa 150 eur, v mesiaci február 80 eur a v mesiaci marec 102 eur, mal by súd určiť povinnému výlučne úhradu pomernej časti týchto súm (vzhľadom na stále existujúcu vyživovaciu povinnosť aj zo strany rodiča starajúceho sa o dieťa), teda iba vo vzťahu ku skutočne vynaloženým nákladom, hoci by príjmy povinného boli podstatne vyššie.

Ad/ j Uvedené kritérium považujem za jedno z najkontroverzných vo vzťahu k určeniu samotnej výšky výživného. Je zrejmé, že uvedené ustanovenie má zabrániť povinnému úmyselného zbavovania sa majetku za účelom zníženia vyživovacej povinnosti do čo najväčšej možnej miery. Zároveň ale, podľa môjho názoru, neprimerane obmedzuje právo povinného na pokojné užívanie majetku. Pri podnikateľských aktivitách môže dochádzať k nestabilnému vývoju aktuálnej finančnej situácie povinného. Podnikateľské prostredie môže vyžadovať určité riziko za účelom budúceho zisku. Otázkou zostáva, kde je hranica primeraného a neprimeraného rizika. Môže ísť napríklad o investovanie do bežných bankových produktov, ktoré sa ale v konečnom dôsledku nemusia ukázať ako výhodné. S uvedeným súvisí aj finančná gramotnosť konkrétneho jedinca, ktorý môže podľahnúť reklamným ťahom aj veľkých a renomovaných finančných inštitúcií. Rovnako to bude pri posudzovaní, či sa povinný nevzdal výhodnejšieho zamestnania bez dôležitého dôvodu. Považoval by súd za dôležitý dôvod odchod z dobre platenej pracovnej pozície, ak by povinný trpel dlhodobou frustráciou z neuspokojivého pracovného prostredia, kolektívu, či pracovnej náplne? V jednom aj druhom prípade je však potrebné zdôrazniť dôsledky aplikovania tohto kritéria na konkrétny prípad. Ak sa povinný vzdá výhodnejšieho zamestnania alebo vezme na seba neprimerané majetkové riziko, a toto spôsobí podstatný úbytok jeho príjmov, uvedené je v okamihu rozhodovania súdom v podstate nenávratný fakt, teda povinný už týmto majetkom nedisponuje. Súd však spravidla "potrestá" povinného za toto jeho (ne)uvážené konanie takým vysokým výživným, ako by k tomuto úbytku príjmov nebolo došlo. To však nič nemení na skutočnosti, že v aktuálnej situácii povinný jednoducho nie je schopný platiť výživné v súdom určenej vysokej miere a dostáva sa na hranicu trestnoprávnej zodpovednosti, hoci aj nižšie poukazované výživné by bohato zabezpečilo odôvodnené potreby maloletého dieťaťa. V takýchto prípadoch opäť balansuje rozhodnutie o výške výživného na hranie porušenia práva na pokojné užívanie majetku.

Otázkou preto je, kde končí hranica všetkých uvedených kritérií tak, aby výška výživného bola odôvodnená? Možno po povinnom rodičovi požadovať, aby si k riadnemu pracovnému času osem hodín denne našiel ďalšiu prácu, ktorá by zvýšila jeho príjmy? Zaiste je vo fyzických silách jednotlivca zvládnuť aj dlhšiu ako osemhodinovú šichtu, nieisté ale je, v akom dlhodobom časovom horizonte. Možno požadovať od povinného rodiča, aby sa presťahoval z východného Slovenska, kde je vysoká miera nezamestnanosti na západné

Slovensko, nakoľko toto je v jeho možnostiach na rozdiel od súčasnej situácie bez práce?

Krajský súd Trenčín dňa 24. septembra 2013 vo veci sp. zn. 27C/79/2011 v rozsudku uviedol, že z vykonaného dokazovania preukázal, že povinný otec poberá príjem manažéra v spoločnosti, ktorej je konateľom vo výške 164 EUR. Poberá len hmotné benefity. V čase rozhodovania bola spoločnosť v likvidácii. Povinný otec predal majetok tejto spoločnosti svojmu otcovi za 120 000 EUR. Tento uviedol, že peniaze použil na neúspešný prieskum trhu. Toto súd považoval za neprimerané majetkové riziko, ktoré povinný otec na seba vzal. Povinný otec taktiež v roku 2011 daroval novopostavený skolaudovaný rodinný dom svojmu otcovi avšak aj so samotnou hypotékou na tento dom vo výške 60 000 EUR. Toto považuje súd za vzdávanie sa výhodnejšieho zamestnania zo strany povinného. Nový majiteľ - teda otec povinného otca momentálne predáva dom za 300.000 EUR. Súd na základe uvedeného uviedol, že je primerané možnostiam a schopnostiam otca ako aj veku a odôvodneným potrebám maloletého dieťaťa výška výživného 200 EUR mesačne a 250 EUR na sporenie maloletého.

Na porovnanie, minimálna mzda na Slovensku predstavuje cca 370 EUR mesačne. Priemerná mzda na Slovensku je cca 850 EUR mesačne.

Podstatnou námietkou povinného otca počas celého konania bola skutočnosť, že v praxi slovenské súdy robia z otcov iba kasičky na peniaze, obyčajných platiteľov výživného za súčasného upierania ostatných rodičovských práv. Aj v tomto prípade poukazuje na súvislosť s úpravou styku, keď súd napriek jeho požiadavkám upravil rozsah styku na nízke 2 a 2 hodiny každý druhý týždeň.

Otec v zásade uvádzal, že je ochotný platiť na dieťa k rukám matky 150 EUR mesačne, 100 EUR na tvorbu úspor a zvyšných 200 EUR minie na potreby dieťaťa mesačne počas jeho styku s ním. Nie je ochotný poukazovať k rukám matky spoločne sumu 450 EUR mesačne, nakoľko jediným cieľom matky je pomstiť sa otcovi za rozpad ich vzťahu a vydrankať od neho vysoké výživné. Toto odôvodňuje samotný návrh matky, ktorá požadovala od odporcu výživné až vo výške 1000 EUR mesačne.

Okresný súd pôvodne upravil výživné otca na čas po rozvode na výšku 250 EUR, z čoho čiastka 150 EUR predstavovala výživné, teda tie skutočné výdavky, ktoré matka s dvojročným dieťaťom má. Správne poukázal na spotrebný charakter výživného ako takého, kde matka bola schopná preukázať náklady na dvojročné dieťa iba vo výške 150 EUR mesačne.

Vzhľadom na uvedené skutkové okolnosti je opäť otáznou, kde je hranica primeranosti. Matka preukázala výdavky na dieťa iba vo výške 150 eur. Napriek tomu Krajský súd priznal bežné výživné vo výške 50 eur. Toto môže indikovať, že matka minie 50 eur na svoje vlastné potreby. Rovnako zostáva otázkou, či súdom uložené sporenie

vo výške 250 eur mesačne, je bežným sporením v rodinách, kde nedochádza k ingerencii súdu do vyživovacej povinnosti. Zároveň, podľa môjho názoru súd nezohľadnil jeden z vyššie uvedených faktorov, a to faktor budúceho vývoja potrieb dieťaťa. Potreby a náklady na dieťa sa budú zvyšovať. Bude aj v ďalších rozhodnutiach súd trestať povinného na výživné z dôvodov, že na seba vzal neprimerané majetkové riziká? Nepovažujem sa správne a morálne, postaviť otca do trestnoprávnej roviny iba z dôvodu, že nie je schopný uhrádzať na dieťa čiastku sporenia, hoci blaho dieťaťa bežným výživným je pokryté. Cieľom určenia výživného nie je trestať rodiča, ale zabezpečiť financie pre rozvoj dieťaťa.

V súvislosti s uvedeným prípadom je namieste klásť si otázku, kde je hranica platenia výživného na maloleté dieťa a kde už začína zneužívanie práva na úkor inej osoby.

Som presvedčená, že posudzovanie tejto miery závisí od uváženia súdu, pričom spomínané zákonné ustanovenia sú len vodítkom, nie však striktným návodom pre rozhodovanie sudcu. Zákon 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich v § 2 ods. 1 stanovuje požiadavku spravodlivého rozhodovania. Keď uvádza, že „sudca je pri výkone svojej funkcie nezávislý a zákony a iné všeobecne záväzné právne predpisy vykladá podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia; rozhoduje nestranné, spravodlivo, bez zbytočných prietáhov a len na základe skutočností zistených v súlade so zákonom“.

Bolo konštatované, že najlepšie záujmy dieťaťa majú relevanciu pri určovaní výživného. Napríklad záujmom dieťaťa je vstup do dospelosti bez znevýhodnenia, sloboda určiť si životný štýl podľa vlastného uváženia, efektívne požívanie práv zakotvených Dohovorom o právach dieťaťa. Zvlášť ako bolo vyššie uvedené, súd musí zvážiť možné scenáre rozvoja dieťaťa podrobiť ich analýze v krátkodobom aj dlhodobom horizonte. V tomto kontexte, rozhodnutie by malo zabezpečiť kontinuitu a stabilitu súčasnej a budúcej situácie dieťaťa. V zmysle už uvedeného, dieťa má dostať príležitosť a prostriedky, právne alebo iné, ktoré mu umožnia sa rozvíjať fyzicky, mentálne, morálne, duchovne a sociálne zdravým a normálnym spôsobom a v podmienkach slobody a dôstojnosti.

Výška výživného má dve strany. Potreby dieťaťa v najširšom slova zmysle a jeho najlepšie záujmy na jednej strane. Druhou stranou sú schopnosti, možnosti, majetkové pomery povinnej osoby na výživné. To všetko zastrešuje životná úroveň rodiča. Dôležitým aspektom je, že dieťa má právo sa podieľať na životnej úrovni svojho rodiča, nie že rodič sa má vzdať svojej životnej úrovne v prospech dieťaťa. Zákonite sa jedná o spojené nádoby, kde sa prelievajú statky zo strany povinného k samotnému dieťaťu. Buď dôjde k rovnovážnemu stavu, kde dieťa a rodič budú mať rovnakú životnú úroveň za súčasného rešpektovania výchovy dieťaťa, vzhľadom na vzťah k peniazom a blahobytu ako takého a k správne vedeniu dieťaťa vo vzťahu k (spravidla) otcovi, ktorého úlohou nie je výlučne zabezpečovanie finančného blahobytu. Rodič, hoci aj z rozpadnutej rodiny stále nestratil právo podieľať sa na výchove a starostlivosti i svoje dieťa z

právneho hľadiska, hoci z praktického hľadiska a v realite áno. Som presvedčená, že tieto okolnosti by mali hrať najpodstatnejšiu rolu pri určovaní výšky výživného v každom jednom súdnom rozhodnutí.

Najlepšie záujmy dieťa versus právo na pokojné užívanie majetku

Podľa čl. 1 ods. 1 Protokolu každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré stanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.

Možno rozhodnutím o výživnom na maloleté dieťa zasiahnuť do práva na pokojné užívanie majetku povinného zakotveného v uvedenom Protokole k Dohovoru?

Vo veci Burrows proti Spojenému kráľovstvu¹⁴ bolo pánovi Burrowsovi v zmysle tam platnej legislatívy zvýšené výživné napriek predošlej dohode s matkou dieťaťa, ktorá odzrkadľovala reálne schopnosti a možnosti otca a odôvodnené potreby dieťaťa. Aplikáciu novoprijatého zákona sa vyživovacia povinnosť pána Burrowsa zvýšila o sto percent a toto rozhodnutie zrušilo dovtedy platnú dohodu. Nakoľko na vnútroštátnej úrovni sa pán Burrows nedovolal zmeny predmetného rozhodnutia, napadol ho žiadosťou na Komisiu pre ľudské práva. Sťažnosť odôvodňoval tým, že pred zmenou zákona riadne platil výživné v reálnej miere a ekonomické potreby neodôvodňovali tak vysoké zvýšenie výživného. Práve naopak, zvýšenie výživného nepriaznivo ovplyvnilo jeho schopnosť platiť svoje vlastné výdavky a výdavky jeho ďalších detí v novej rodine. Toto zvýšené výživné de facto rozbilo jeho novú rodinu a znemožnilo mu stretávať sa s jeho tretím dieťaťom, nakoľko nemal financie na platenie dlhšej cesty za matkou dieťaťa. Toto spôsobilo zásah do jeho rodinného života. Zároveň, uložením povinnosti platiť výživné v tak vysokej miere štát porušil čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1. Uviedol, že systémom platenia výživného neboli uhrádzané legitímne výdavky vyživovaného dieťaťa, ale sa spotrebovali v systéme Štátnej pokladnice spojeného kráľovstva skrytým a neprimeraným spôsobom. Zároveň uviedol, že v prípade neschopnosti platiť výživné sa dostane do hrozby uväznenia pre neschopnosť platiť svoj dlh a tým dôjde k zásahu do práva vyplývajúceho z čl. 1 Protokolu č. 4 Dohovoru. Podstatnou skutočnosťou je, že v prípade zaplatenia vysoko určeného výživného mu nezostanú peniaze ani na zaplatenie cesty do práce.

Komisia v tejto veci uviedla, že čl. 1 Protokolu č. 1 má za cieľ pokryť také zásahy štátu, ktoré pozbavujú majetku vo verejný prospech a toto ustanovenie nepokrýva práva medzi súkromnými osobami. V tomto prípade však bol dostatočný zásah štátu, nakoľko matka bola nútená požiadať o zvýšenie výživného cez nový systém upravený právnymi

¹⁴ Burrows proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 27558/95

normami, inak by stratila nárok na štátom vyplácané dávky. V tomto ohľade možno skonštatovať porušenie sťažovateľovho práva na pokojné užívanie majetku.

Komisia v tejto súvislosti uviedla, že vo všetkých zmluvných štátoch dohovoru legislatíva obsahuje také normy upravujúce vzťahy medzi súkromnými osobami, ktoré v niektorých prípadoch vynucujú od jednej osoby, aby sa vzdala majetku v prospech inej osoby, napríklad rozdelenie dedičstva, spoločného majetku manželov alebo výkon rozhodnutia predajom majetku. Takéto ustanovenia ako také nemožno považovať za rozporné s čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1. Avšak Komisia sa musí jasne presvedčiť, že aplikovaním týchto ustanovení sa nevytvorí taká nerovnováha medzi jednotlivcami, že jedna osoba sa bude musieť arbitrárne vzdať majetku v prospech inej.

Komisia však posúdila skutočné príjmy a výdavky sťažovateľa a skonštatovala, že po odpočítaní výživného a výdavkov mu zostáva 50% jeho čistých príjmov. Preto po zohľadnení skutočnosti, že platenie výživného je vo verejnom záujme, musí konštatovať, že medzi prijatým opatrením a legitímnym cieľom bola zachovaná rozumná miera proporcionality. A preto že sťažovateľ nebol zaviazaný platiť neprímerané percento z jeho hrubých príjmov vo forme výživného, približne 20%, bolo prijaté opatrenie primerané.

Ako vyplýva z predmetného rozhodnutia, existuje určitá hranica, ktorej prekročenie môže spôsobiť neodôvodnený a neprímeraný zásah do práva na pokojné užívanie majetku povinného platiteľa. Súdy by preto mali dbať na neprekročenie tejto hranice. Zároveň, ak pôjde o hraničný prípad s netypickými skutkovými okolnosťami, bolo by na mieste relevantné odôvodnenie primeranosti výšky výživného k príjmom povinného.

Ako bolo načrtnuté v úvode, na prvý pohľad sa môže javiť čo najvyššie výživné ako odôvodniteľné najlepšimi záujmami dieťaťa. Najlepšie záujmy dieťaťa síce sú prvoradým hľadiskom na posúdenie, nikdy však nie absolútnym hľadiskom s univerzálnou prednosťou pre inými záujmami či právami.

Je pravdou, že sťažnosti uvedeného typu v súčasnosti nepredstavujú masívny objem rozhodovaných prípadov na príslušnej inštancii. Mám však za to, že v prípade pretrvávania nerovnovážneho stavu medzi skutočnou možnosťou (či skôr znemožnením) realizácie starostlivosti povinného o maloleté deti a neprímerane vysokého výživného, počet typovo rovnakých sťažností sa môže zvýšiť.

Záver

Dospeli sme k záveru, že výživné v akejkoľvek výške nie je automaticky v najlepšom záujme dieťaťa. Výživné má slúžiť na zabezpečenie všetkých odôvodnených potrieb dieťaťa s cieľom zabezpečiť rozvoj dieťaťa. Pri určovaní výšky, spravidla pri

majetnejších povinných, však treba brať zreteľ aj na hranicu správnej výchovy dieťaťa, komplexnú rolu (spravidla) otca v živote dieťaťa a v neposlednom rade aj na úctu k právam druhých osôb. Dieťaťu by nemala byť vštepovaná (hoci aj vo forme chovania) úloha otca ako výlučného platiteľa bez ďalších práv. Toto môže maloleté dieťa pocítiť z reálneho skutkového stavu a atmosféry v rodine, ak vidí neustále boje rodičov na súde o každý cent a zároveň rozhodnutie súdu, ktoré umožňuje dieťaťu stretnutie s otcom iba 2 hodiny každý druhý víkend, hoci možno aj dieťa má záujem o širší rozsah styku, ale cieľenými obštrukciami matky mu toto nie je de facto umožnené. Súdy majú tendenciu prísne oddeľovať rozhodnutie o styku a rozhodovanie o výške výživného, pretože to káže litera zákona. Ja som však presvedčená, že uvedené aspekty nemožno od seba oddeľovať. Ak otec vyhlási na súde, že je ochotný platiť vysoké výživné za súčasného rozšírenia styku s dieťaťom, a dieťa má o toto taktiež záujem, mal by súd vziať do úvahy tento faktor. Zároveň ak matka verbalizuje na súde svoj a priori protichodný postoj, môže to byť dostatočným indikátorom na to, že v tomto spore sa nejedná o výšku výživného na potreby dieťaťa, ale spor rodičov "kto z koho", a tento faktor samotný by mal byť pre súd výkričníkom pri záverečnom rozsudku.

Rozhodnutie o výške výživného môže zasiahnuť do práva na pokojné užívanie majetku povinného na výživné. Podstatné je však určenie, či tento zásah do práva je odôvodniteľný a primeraný vzhľadom k legitímnemu cieľu. Primeranosť ako taká zohľadňuje určitú percentuálnu mieru príjmov rodiča a samotného výživného. Mám za to, že primeranosť výšky výživného musí zohľadniť nielen súdom stanovenú mieru starostlivosti o dieťa zo strany oboch rodičov, ale mala by brať ohľad aj na skutočný záujem oboch strán na podieľaní sa na starostlivosti o dieťa samotné. Určenie výživného na základe výlučne ekonomického kritéria nielen že nezodpovedá zákonnému stavu, ale ani nerešpektuje práva všetkých zainteresovaných strán.

Literature:

- BRÖSTL, Alexander. Teória práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 199 s. Slovenské učebnice. ISBN 978-80-7380-425-1.
- EEKELAR, J. The importance of Thinking That Children Have Rights. (1992). International Journal of Law and Family. 6 (1): 221-235
- GERLOCH,A, TRYZNA, J, WINTR.,J. (Ed.) Metodologie interpretace práva a právní jistota. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 497 s. ISBN 978-807-3803-889.
- United Nations. Committee on the Rights of the Children. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)

- United Nations. Declaration of the Rights of the Child. Adopted by UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) of 10 December 1959
- Dohovor o právach dieťaťa, 104/1991 Zb.
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, 209/1992 Zb.
- Ústava Slovenskej republiky 460/1992 Zb.
- Zákon Občiansky súdny poriadok 99/1963 Zb.
- Zákon o rodine 36/2005 Z. z.
- Zákon o sudcoch a prísediacich 385/2000 Z. z.
- Európsky súd pre ľudské práva. Burrows proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 27558/95, rozhodnutie Komisie zo dňa 27.11.1996. dostupné na:
- <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3392>
- Abraham Maslow's Hierarchy of Needs motivational model, dostupné na: <http://www.businessballs.com/maslow.htm>

Contact – email

jana.berecova@centrum.cz

TRVÁNÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI Z HLEDISKA DOBRÝCH MRAVŮ

ROMANA ROGALEWICZOVÁ

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je zaměřen na trvání vyživovací povinnosti podle současné právní úpravy i podle nového občanského zákoníku. Zabývá se trváním vyživovací povinnosti v různých situacích z hlediska dobrých mravů. Řeší, které faktory jsou pro trvání vyživovací povinnosti rozhodující podle zákona i podle judikatury. Okrajově zmiňuje i zahraniční právní úpravy podmínek trvání vyživovací povinnosti.

Key words in original language

vyživovací povinnost, dobré mravy, schopnost sám se žít, studium, judikatura, ekonomická situace, příprava na budoucí povolání

Abstract

This paper is focused on continuation of maintenance duty according to present legal regulations and also according to the new civil code. It deals with continuation of maintenance duty in different situations in the point of view of bonos mores. It tackles the problem of crucial elements for continuation of maintenance duty according to the law and to the practice of the courts. It mentions, marginally, also foreign legal regulations of conditions for continuation of maintenance duty.

Key words

maintainance duty, bonos mores, to be able to maintain oneself, study, practice of the courts, economic situation, education

Trvání vyživovací povinnosti rodičů k dětem

Vyživovací povinnost může vzniknout, jak podle dosavadní právní úpravy, tak podle úpravy nového občanského zákoníku platné od 1. 1. 2014, ve vztahu mezi různými subjekty. A ve všech případech je možné trvání takové vyživovací povinnosti posuzovat z hlediska dobrých mravů. Ve svém příspěvku se chci zaměřit pouze na jediný, pravděpodobně nejobvyklejší typ vyživovací povinnosti, a to na vyživovací povinnost rodičů k dětem.

Dle zákona o rodině trvá vyživovací povinnost rodičů k dětem do doby, dokud děti samy nejsou schopny se žít (§ 85 odst. 1 zákona o rodině). Počátek vyživovací povinnosti rodičů je u matky dán narozením dítěte (neboť matka je vždy jistá), u otce pak buď

narozením dítěte, nebo okamžikem určení otcovství (tj. buď ke dni učinění souhlasného prohlášení o otcovství, nebo právní mocí rozhodnutí soudu o určení otcovství¹). Vyživovací povinnost z hlediska relativního vymezuje právě zákon a sice tak, že rodiče mají vyživovací povinnost k dítěti, dokud dítě není samo schopno se živit. Z hlediska absolutního však vyživovací povinnost trvá po celý život, neboť dítě může v průběhu svého života kdykoliv objektivní schopnost samo se živit pozbyť (v důsledku nemoci, úrazu, apod.)².

Nový občanský zákoník otázku trvání vyživovací povinnosti výslovně neřeší. Uvádí pouze tolik, že vyživovací povinnost nezávisí na nabytí zletilosti ani svéprávnosti³, že výživné lze přiznat, pokud oprávněný není schopen se sám živit⁴ a že nezletilé dítě, které není plně svéprávné, má právo na výživné, i když má vlastní majetek, ale zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě⁵.

Pokud tedy otázka trvání vyživovací povinnosti není novým občanským zákoníkem výslovně řešena, bude nutno ji řešit s přihlédnutím k obecným zásadám, a nebo právě s ohledem na dobré mravy a v této souvislosti s přihlédnutím k dosavadní judikatuře.

Dobré mravy

Pojem dobré mravy není v zákoně definován. Za dobré mravy jsou považovány obecně platné morální normy, jejichž respektování je v obecném zájmu⁶. Judikatura pak dobré mravy vymezuje jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, které v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, přičemž vystihují podstatné historické tendence sdílené rozhodující částí společnosti, a které mají povahu norem základních. Tyto normy představují společensky uznávané mínění, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být obsah jejich jednání, aby bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti⁷.

Jak z výše uvedeného vyplývá, dobré mravy jsou souborem obecně uznávaných, nicméně nikde nepsaných morálních norem. Obvykle nebude docházet k rozporům v obecných otázkách – poskytnutí pomoci a péče starým nemocným rodičům je nepochybně jednáním podle dobrých mravů, zatímco pokud někdo sebere sousedce peněženku, kterou si zapoměla na botníku u vchodových dveří do

¹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. Str. 396.

² tamtéž, str. 397.

³ § 859 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁴ § 911 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁵ § 912 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁶ FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ, V., TELEČEK, I. *LEXIKON Občanské právo*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 2001. Str. 51.

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 6. 2000, sp. zn. 23 Cdo 2060/98 [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/0DDE2246A78D0A85C1257A4E00655B71?openDocument&Highlight=0>.

bytu, v souladu s dobrými mravy to není. Ale existují specifické situace, v nichž může mít každý člověk odlišný názor, zda ještě jsou v souladu s dobrými mravy, nebo se již jedná o jednání contra bonos mores, každý bude mít hranici nastavenou někde jinde. Tyto rozdíly jsou dány sociální třídou, z níž každý jednotlivec pochází, prostředím, ve kterém žije, výchovou a pochopitelně se formují životními zkušenostmi, znalostmi, v návaznosti na prožité situace. Jasnější hranice pojmu dobré mravy proto musí vytyčovat soudní praxe.

Schopnost sám se živit

Co se rozumí pod pojmem „být sám schopen se živit“ vysvětluje judikatura, a sice například náleží Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2011, sp. zn. II ÚS 3113/10. V tomto nálezu Ústavní soud vyložil schopnost samostatně se živit jako situaci, kdy dítě je schopno samostatně uspokojovat všechny své potřeby, a to jak hmotné, kulturní a další, včetně bytových⁸. Jinými slovy situaci, kdy dítě má určitý trvalý příjem finančních prostředků, z něhož své potřeby hradí.

K uspokojování bytových potřeb se vyjadřuje usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 12. 2009, sp. zn. 26 Cdo 257/2008⁹, podle něhož „pod pojmem živit se nelze spatřovat jenom možnost vlastními silami nabývat prostředky nutné k obživě, ale je tam nutno zahrnout i potřebu bydlení. Pokud i tato složka péče rodičů o děti nemůže být kryta jinak, jsou rodiče povinni poskytovat bydlení i zletilým dětem. Odepřít zletilým dětem bydlení u rodičů je možné jen v případě, že tyto mají možnost samostatně bydlet nebo v případě, že svého práva zneužívají ve vztahu k těm, kteří jim toto bydlení poskytují.“¹⁰

Ve většině rodin je obvyklé, že rodiče své děti podporují dle svých možností i poté, co jejich zákonná vyživovací povinnost skončila, mají zájem na tom, aby jejich děti byly šťastné a mohly v životě dělat to, co je baví, nevznikají tedy spory o to, kdy k zániku vyživovací povinnosti dochází. Spory pak vznikají převážně v rodinách, kdy rodiče spolu nežijí a kdy jeden z rodičů má vyživovací povinnost určenou soudem.

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2011, sp. zn. II ÚS 3113/10. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z:

<<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=70196&pos=1&cnt=1&yp=result>>.

⁹ v němž Nejvyšší soud odkázal na právní názor Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky vyjádřený v rozhodnutí ze dne 25. 2. 1963, sp. zn. 5 Cz 3/63, který byl publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 44/1963

¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2009, sp. zn. 26 Cdo 257/2008. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z: <http://www.usoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/E31E5734ED4CDCBBC1257A4E00653789?openDocument&Highlight=0>.

Trvání vyživovací povinnosti v průběhu studia

Nejobvyklejší spornou situací je trvání vyživovací povinnosti v souvislosti se studiem oprávněného dítěte. Studium je prostředkem, díky němuž má dítě nabýt své schopnosti samo se živit, má získat schopnosti a vědomosti, které bude později uplatňovat ve svém profesním životě, a tak dosahovat vlastních příjmů.

Nesporné je studium na základní škole tedy do věku cca 15 let dítěte, do té doby trvá obvykle základní školní docházka, která je v České republice povinná. Současně je to nejnižší hranice, kdy lze člověka dle zákoníku práce zaměstnat, a podmínkou uzavření pracovní smlouvy je ukončení povinné školní docházky¹¹. Jen stěží se tedy dá očekávat, že by dítě mladší 15 let bylo samo schopno se živit.

Obvykle nejsou problémy ani s otázkou trvání vyživovací povinnosti v průběhu studia středoškolského, pokud trvá přiměřenou dobu, tedy v rozmezí tří až pěti let. I když již zde se mohou vyskytnout sporné body. Zejména se jedná o možné brigády, díky nimž děti dosahují vlastních příjmů, kterými si většinou spíše přilepšují ke kapesnému, protože běžné brigády jsou odměňovány minimálními částkami. Nicméně může se stát, že dítě si za měsíc vydělá na brigádách částku, která je třeba i vyšší, než výživné, které je stanoveno některému z rodičů. Co v takové situaci? Zaniká tím vyživovací povinnost rodičů? Podle mého názoru nikoliv. Pokud dítě studuje řádně a díky jeho mimoškolním brigádním aktivitám nijak netrpí jeho školní výsledky, není důvod, proč by měla být zastavena vyživovací povinnost rodičů. Ti by naopak měli být rádi, že se dítě snaží samo vylepšit svou finanční situaci a vydělat si třeba na něco, co by mu rodiče ze svých příjmů nemohli dopřát. I z pohledu judikatury¹² nemohou příjmy z běžné brigády být považovány za zajišťující dítěti schopnost se samo živit – takové příjmy by musely uspokojovat veškeré potřeby dítěte, včetně potřeb bytových a to běžná brigáda opravdu splnit nemůže. Pokud by se však jednalo o skutečně velmi dobře odměňovanou dlouhodobou brigádu, kde by si dítě vydělalo třeba i několik desítek tisíc měsíčně a byla zajištěna trvalost takového příjmu, pak by bylo na místě o ukončení vyživovací povinnosti uvažovat, zejména s přihlédnutím k ekonomické situaci rodičů.

Problematické již může být trvání vyživovací povinnosti při dalším studiu střední školy, tedy kdy dítě řádně ukončí (maturitou nebo závěrečnou zkouškou) studium na střední škole nebo odborném učilišti a poté se přihlásí ke studiu na jiné střední škole, přičemž studuje úplně jiný obor, než v jakém se vzdělávalo doposud. Ukončením středoškolského vzdělání (zejména pokud šlo o specializovanou školu) dítě zcela určitě nabylo schopnost se samo

¹¹ § 6 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce

¹² Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2011, sp. zn. II ÚS 3113/10. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z: <<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=70196&pos=1&cnt=1&typ=result>>.

živit, dosáhlo potřebného stupně vzdělání a může si hledat práci. Obecně platí, že další studium má prohlubovat dosažené vzdělání dítěte a tím přispět k jeho lepšímu uplatnění na trhu práce. Je tedy nutné se zabývat důvody, proč dítě další střední školu studuje a pro jaký se rozhodlo obor. Pokud se jedná například o obor, o který se dítě vždy zajímalo, toužilo vykonávat takovou profesi, ale původně se mu nepodařilo složit přijímací zkoušku a na danou školu se nedostalo, ale po dobu svého studia se tomuto oboru ve volném čase věnovalo, navštěvovalo kroužky, kurzy a podobně, je možné považovat trvání vyživovací povinnosti za odůvodněné. Judikaturou byly řešeny případy, kdy po ukončení střední školy dítě nastoupilo ke studiu na speciální umělecké škole, k němuž nebylo přijato po ukončení školy základní. Po celou dobu se vybranému oboru věnovalo, navštěvovalo základní uměleckou školu a rozhodlo se ve svém budoucím životě věnovat právě danému uměleckému oboru. Dle Ústavního soudu v takové situaci není možné studium konzervatoře považovat za další vzdělání ve stejném stupni a vyživovací povinnost rodičů trvá.¹³ Stejně tak pokud se dítě rozhodne studovat po ukončení střední školy pomaturitní studium v jiném než svém původním oboru, aby vylepšilo své postavení na trhu práce a zvýšilo svoje šance na získání zaměstnání, je správné, aby rodiče i nadále po dobu tohoto studia byli dítěti povinni poskytovat výživné¹⁴. Pokud však dítě nastoupí na další školu pouze z toho důvodu, aby si prodloužilo bezstarostný studentský život, pak takové jednání nepovažují za korespondující s dobrými mravy a vyživovací povinnost rodičů je dle mého názoru ukončena. Samozřejmě pokud rodiče nadále chtějí své dítě podporovat, zákon jim v tom nemůže bránit.

Obdobně je možné pohlížet i na studium na vyšší odborné škole nebo jazykové škole. U vyšších odborných škol je potřeba rozlišovat, zda jde o studium navazující svým zaměřením na obor, který dítě studovalo na střední škole a u obou typů škol je potřeba zohlednit důvod, proč dítě k takovému studiu nastoupilo. V situacích, kdy dítě studuje jazykovou nebo vyšší odbornou školu z toho důvodu, že nebylo přijato na žádnou vysokou školu a toto studium tedy považuje pouze za naplnění jakéhosi překlenovacího období, než úspěšně složí přijímací zkoušky na vysokou školu, nebo pokud dítě navštěvuje jazykovou školu v mezichase, než bude moci v dalším termínu složit opravnou maturitní zkoušku, vyživovací povinnost rodičů trvá¹⁵. Naproti tomu pokud má takové studium pouze oddálit nástup dítěte do zaměstnání a postavení se povinností běžného života dospělého

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 4. 2010, sp. zn. II ÚS 2623/09. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z: <<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=65965&pos=1&cnt=1&yp=result>>.

¹⁴ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 31. 1. 1992, sp. zn. 7 Co 74/92. ASPI [databáze]. Verze 13+ pro Windows. Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013 [citováno 1. 10. 2013].

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2009, sp. zn. II ÚS 2155/09. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z: <<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=64308&pos=1&cnt=1&yp=result>>.

člověka, není toto v souladu s dobrými mravy, zejména pokud již ukončeným středoškolským vzděláním získalo dítě určitou odbornost, kterou může využít v praxi.

V případě vysokoškolského studia vznikají spory nejčastěji právě kvůli rozdílnému pohledu na dobré mravy v rodinách. Rodiče, kteří nechají své dítě studovat gymnázium, tedy ho nechají získat naprosto všeobecné středoškolské vzdělání, by měli počítat s tím, že dítě bude pokračovat studiem na vysoké škole a bude tedy jejich povinností dítě nadále živit. Gymnázium sice poskytne dítěti řádné, mnohdy prestižní středoškolské vzdělání zakončené maturitou, ale právě svou všeobecností mu nedá potřebné speciální znalosti pro uplatnění v praxi. Nicméně kromě toho, že by si rodiče měli uvědomit nutnost navázání studiem na vysoké škole, měli by si také uvědomit, že v době ukončení střední školy je dítě již dospělé a má svoje představy a hlavně právo samostatně rozhodovat o svém životě. Rozhodně tedy nelze považovat za jednání v souladu s dobrými mravy, pokud nastávající maturantce rodiče řeknou: „Bud' půjdeš na práva, nebo nepočítej s tím, že tě budeme živit.“ Stejně tak je možné najít mnoho studentů, kteří studují vysokou školu dálkově z toho důvodu, že jim doma rodiče oznámili, že je v průběhu studia na vysoké škole podporovat nebudou. Zda je takové rozhodnutí v souladu s dobrými mravy, o tom by měly rozhodovat právě soudy. Podle mého názoru není. V případě, kdy dítě studovalo gymnázium, pak v žádném případě, protože maturitou na gymnáziu nezíská dítě žádnou odbornost, která by mu mohla pomoci se uplatnit v praktickém životě a umožnit mu se samostatně živit. Rozhodně ne na takové úrovni, na jakou má jako student gymnázia pravděpodobně kapacitu. Přitom je ale potřeba zohlednit ekonomickou situaci rodiny a zda je v možnostech rodičů dítě dalších pět let živit. Přitom ale by nemělo být zapomínáno, že právě studenti vysokých škol, zejména ve vyšších ročnících, již mají většinou lepší možnosti k nalezení dobře placené brigády a ani studium většinou není natolik časově náročné, aby se této brigádě nemohli věnovat v rozsahu téměř odpovídajícímu plnému pracovnímu úvazku. Zde se opět vracíme k již dříve zmíněné myšlence, že představa o dobrých mravech je dána výchovou a prostředím, v němž člověk vyrůstá. Dítě vyrůstající v rodině, kde je vysokoškolské vzdělání považováno za zbytečné a kde rodiče vychovávají děti k absolutní samostatnosti a od malička jim vštěpují, že jakmile nabudou zletilosti, jsou zodpovědní sami za sebe a rodiče se již o ně nehodlají starat, jsou připraveni na to, že podporu při svém vysokoškolském studiu nemají očekávat a ačkoliv by vyživovací povinnost rodičů měla trvat a mohla by být určena i soudem, děti se do soudních sporů se svými rodiči bohužel nepouštějí, protože nechtějí narušit vztahy v rodině.

Při posuzování délky studia, protahování, opakování ročníků (ať již na vysoké nebo i střední škole), dalšího studia jiného oboru, musí být vždy zohledněny důvody, proč k takovému studiu dochází, okolnosti, za kterých k nim dochází, zda je takové studium v zájmu budoucí schopnosti dítěte samo se živit, a především musí být přihlédnuto k možnostem a schopnostem rodičů, zda od nich lze rozumně

požadovat, aby i za dané situace svému dítěti nadále poskytovali výživné.

Trvání vyživovací povinnosti po ukončení studia

Jak je to s trváním vyživovací povinnosti po ukončení studia? Většina absolventů nenajde své první zaměstnání bezprostředně po maturitě, nebo státní závěrečné zkoušce, ani v průběhu navazujících měsíců, během kterých je alespoň z hlediska systému sociálního zabezpečení považována za studenty (u středoškoláků do konce školního roku, v němž proběhla maturita nebo závěrečná zkouška, tj. do konce srpna, u vysokoškoláků do konce měsíce následujícího po měsíci, v němž byla vykonána státní závěrečná zkouška¹⁶) a jsou nuceni se evidovat na úřadu práce. Při řádném ukončení studia však jsou objektivně schopni se sami živit, jsou schopni vykonávat činnost, k jejímuž výkonu se připravovali studiem. Protože ale zatím nemají zaměstnání, nemají příjmy, z nichž by uspokojovali své potřeby. Při vymáhání výživného (alespoň ze zahraničí) většinou ukončením studia je vyživovací povinnost považována za ukončenou bez ohledu na to, zda dítě skutečně dosahuje vlastních příjmů. Rodiny, kde jsou děti podporovány po dobu studia, většinou nemají problém podporovat své děti i v době, kdy si zaměstnání hledají a vlastních příjmů nedosahují (absolventi, pokud v průběhu studia nebyli zaměstnání po dobu alespoň jednoho roku a nebyli účastni sociálního pojištění, nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti¹⁷).

Dle nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 3. 2013 dítě má své příjmové poměry objektivně ve svých rukou od okamžiku nabytí schopnosti samo se živit. Od té chvíle záleží zpravidla pouze na něm, v jakých majetkových poměrech bude žít. Pokud v tomto ohledu není aktivní, musí si negativní důsledky nést samo. Pokud je tedy dítě objektivně schopno samo uspokojovat své potřeby, je nespravedlivé přičítat jeho případnou pasivitu v tomto směru jeho rodičům tím, že by rodiče nadále byli povinni své dítě živit.¹⁸

Ve výše popsané situaci však nepovažuji za správné, aby rodiče nechali své dítě bez prostředků, pokud skutečně vyvíjí snahu a aktivně si hledá zaměstnání. Samozřejmě nikoliv po neomezenou dobu, pokud by dítě bylo ekonomicky neaktivní po nepřiměřenou dobu, bylo by na místě, aby se pokusilo o uplatnění na trhu práce v jiném než vystudovaném oboru, absolvovalo rekvalifikační kurz, apod. Ale alespoň v počátečních měsících by mělo být morální povinností poskytnout svému dítěti alespoň nezbytnou základní podporu.

¹⁶ §§ 11 až 14 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹⁷ § 39 odst. 1 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 3. 2013, sp. zn. I ÚS 2306/12. [online]. [citováno 30. 10. 2013]. Dostupný z: <<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=78765&pos=1&cnt=1&ty p=result>>.

Jiná je situace tehdy, pokud dítě své studium neukončí řádně, ale školu opustí na vlastní žádost, nebo z důvodu špatných studijních výsledků je studium ukončeno ze strany školy. Pokud je takové dítě evidováno na úřadu práce, když nemá ukončené vzdělání ze svého zavinění, ať již na základě vlastního rozhodnutí, nebo z důvodu neplnění svých studijních povinností, mělo by za své jednání nést následky a nebylo by správné, aby rodiče byli nuceni nadále dítě podporovat. Tento názor je podpořen i judikaturou, konkrétně rozhodnutím Krajského soudu v Brně, který ve svém rozhodnutí ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. 8 To246/2011, vycházel z názoru, že pokud dítě starší 18 let ukončí přípravu na své budoucí povolání tím, že z vlastní vůle bezdůvodně ukončí docházku na střední škole, nenastoupí do zaměstnání a zaregistruje se na úřadu práce, pak i v případě, že nepobírá žádné sociální dávky, zákonná vyživovací povinnost rodiče skončila.¹⁹

Trvání vyživovací povinnosti v mimořádných situacích

Mohou však nastat i zvláštní životní situace, kdy může vyživovací povinnost rodičů trvat i k dospělému dítěti a třeba i celoživotně.

Schopnost dítěte samo se živit musí být posuzována z objektivního hlediska. Dítě musí splnit předpoklady, aby mohlo vykonávat výdělečnou činnost, a to předpoklady fyzické a mentální. A je vhodné, aby dosáhlo nejlepšího možného vzdělání, které mu zajistí dobrou pozici na trhu práce a usnadní pracovní uplatnění. Dítě, které má dostatečné fyzické a mentální schopnosti a dosáhlo dostačujícího stupně vzdělání, je objektivně schopné si samo zajistit obživu. A od té chvíle je za sebe zodpovědné, není možné požadovat, aby nadále trvala vyživovací povinnost rodičů pouze z toho důvodu, že dítě není dostatečně aktivní, aby si samo obživu zajistilo.

Objektivní neschopnost dítěte samo se živit může být příčinou i celoživotní vyživovací povinnosti rodičů. Typickou situací může být skutečnost, že dítě z důvodu své invalidity (ať již je způsobena mentálním nebo fyzickým handicapem) nikdy nebude schopno vykonávat výdělečnou činnost a bude tedy celoživotně odkázáno na podporu svého okolí. A výživou jsou dítěti povinni v první řadě rodiče, přičemž jejich vyživovací povinnost nemůže být nahrazena ani skutečností, že dítě pobírá sociální dávky od státu – tyto dávky nejsou určeny na úhradu základních potřeb invalidního člověka, ale na pokrytí mimořádných potřeb vyplývajících z jeho invalidity. Dle názoru Ústavního soudu nemůže být objektivní nemožnost samo se živit způsobená těžkým zdravotním postižením přičítána k tíži dítěte. Důsledky takového postižení musí jít k tíži toho, kdo dítě na svět

¹⁹ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. 8 To 246/2011. ASPI [databáze]. Verze 13+ pro Windows. Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013 [citováno 1. 10. 2013].

dobrovolně a s uvědoměním si veškerých možných důsledků přivedl, tedy rodiče.²⁰

Stejně tak se může vyživovací povinnost rodičů obnovit, když jejich dospělé dítě, které již bylo schopno se samo živit, se dostane do situace, kdy z objektivního hlediska není schopno samo zajišťovat své potřeby. Typickou situací může být stav po úraze, nebo vážné nemoci, kdy se dítě stane dočasně, nebo trvale invalidním. Zde podle mého názoru je morální povinností rodičů se postarat o své dítě v těžké životní situaci, dokud opět nenabude schopnosti samo zajistit své potřeby (samozřejmě za předpokladu, že neexistuje jiná osoba, jejíž vyživovací povinnost by vyživovací povinnosti rodičů předcházela).

Naproti tomu dle judikatury se neobnovuje vyživovací povinnost rodičů v případech, kdy schopnost dítěte samo se živit zanikne po delší době ze subjektivních příčin. Pokud dítě, které čtyři roky vykonávalo výdělečnou činnost, se rozhodne znovu začít studovat, vyživovací povinnost rodičů k tomu dítěti se neobnovuje²¹. Obdobně by tomu podle mého názoru bylo i v případě, kdy člověk po několika letech ztratí zaměstnání a je evidován na úřadu práce.

Trvání vyživovací povinnosti v případě nevhodného chování dítěte k rodičům

Naproti tomu mohou však nastat i situace, kdy není v souladu s dobrými mravy, aby vyživovací povinnost rodiče trvala, i když dítě doposud není schopno se samo živit.

Zákon umožňuje nepřiznat výživné, pokud by to bylo v rozporu s dobrými mravy v ustanovení § 96 odst. 2 zákona o rodině. V rozporu s dobrými mravy jsou podle mého názoru jednoznačně situace, kdy se dítě vůči svému rodiči chová nevhodným způsobem. Zde je na místě zdůraznit, že z důvodu rozporu s dobrými mravy není možné odepřít přiznání výživného nezletilému dítěti, jak rozhodl Krajský soud v Ústí nad Labem²². U dětí dospělých, byť jsou na výživu ze strany rodičů odkázány, se domnívám, že může být důvodem odepření výživného například chování popsané v souvislosti s důvody pro vydědění neopominutelného dědice, tj. neprojevení opravdového zájmu o rodiče (v této souvislosti by podle mého názoru bylo možné i přiměřeně snižovat nebo nepřiznávat výživné dětem, které se bezdůvodně odmítají s rodiči, s nimiž nežijí ve společné domácnosti,

²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 7. 2013, sp. zn. I ÚS 1996/12. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z: <<http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=80293&pos=1&cnt=1&yp=result>>.

²¹ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 19. 11. 2007, sp. zn. 10 Co 188/2007. ASPI [databáze]. Verze 13+ pro Windows. Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013 [citováno 1. 10. 2013].

²² Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 24. 4. 2006, sp. zn. 10 Cdo 976/2005. ASPI [databáze]. Verze 13+ pro Windows. Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013 [citováno 1. 10. 2013].

stýkat²³), vedení nezřízeného života (pod tento pojem by podle mého názoru bylo možné zahrnout i situace, kdy dítě sice studuje, ale chodí za školu, opakovaně propadá, neplní své školní povinnosti, kouří nebo bere drogy a většinu času tráví v pochybné společnosti) a spáchání trestného činu (v souvislosti s vraždou patnáctileté studentky v Jihlavě, z níž je obviněn dvacetiletý student odborného učiliště, rozhodl Okresní soud v Jihlavě, že otec nemusí podezřelému, který se od března 2013 nachází ve vazbě, platit výživné, neboť by to bylo v rozporu s dobrými mravy²⁴. Soudkyně v odůvodnění svého rozhodnutí uvedla, že mladík sice doposud nebyl pravomocně odsouzen, ale za zvlášť závažný zločin vraždy je stíhán důvodně a navíc ve dvaceti letech už měl mít studium odborného učiliště dávno ukončeno). V případě, že dítě spáchá trestný čin přímo proti svému rodiči, pak nepřiznání výživného považují za zcela správné, neboť se jednoznačně jedná o rozpor s dobrými mravy.

Trvání vyživovací povinnosti v ostatních evropských zemích

Ve většině evropských zemí je úprava vyživovací povinnosti obdobná úpravě české. Rodiče mají vyživovací povinnost k dětem do doby, než tyto nejsou schopny se samy žít (tak je tomu např. v Rakousku, v Německu, v Polsku, na Slovensku, v Řecku, v Lotyšsku), nebo dokud nedosáhnou ekonomické nebo finanční nezávislosti (ve Francii, v Itálii, v Lucembursku).

V některých zemích je trvání vyživovací povinnosti striktně vázáno na zletilost, případně je možné vyživovací povinnost prodloužit do ukončení studia (v Belgii, na Maltě, v Portugalsku, ve Španělsku). Kromě toho některé právní řády stanovují maximální hranici, do které je možné dítě při studiu podporovat (v Irsku do 23 let, v Litvě do 24 let, v Rumunsku do 25, ve výjimečných případech do 26 let, v Anglii a Walesu do 18 let, ve Skotsku maximálně do 25 let, v Severním Irsku do 19 let, ve Švédsku do 21 let).

Například v Nizozemí jsou rodiče povinni nést náklady na živobytí a studium dítěte do 20 let bez ohledu na potřeby dítěte, u dětí starších 21 let trvá vyživovací povinnost rodičů pouze, pokud dítě není schopno se o sebe postarat z důvodů zdravotního nebo mentálního postižení.

V Polsku, Portugalsku a Lucembursku je trvání vyživovací povinnosti ke zletilým studujícím dětem kromě trvání studia vázáno i na řádné

²³ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. 2. 2002, sp. zn. 18 Co 242/2002. [online]. [citováno 29. 10. 2013]. Dostupný z: <<http://www.nhpartners.cz/rodina/judikaty.html>>.

²⁴ Soud: *Otec nemusí platit výživné synovi, který je ve vazbě kvůli vraždě*. [online]. Ze dne 12. 8. 2013. [citováno 24. 10. 2013]. Dostupný z: <http://zpravy.idnes.cz/soud-o-vyživnem-s-otcem-vraha-petry-v-jihlave-fa0-/krimi.aspx?c=A130812_161457_jihlava-zpravy_mv>.

plnění studijních povinností, skládání zkoušek a ukončení studia v přiměřené době.²⁵

Jak již bylo zmíněno výše, pojetí dobrých mravů se liší dle sociálního postavení, rodinných tradic a především daného regionu. Různé pojetí toho, kdy je trvání vyživovací povinnosti ještě morální a kdy už překračuje hranici dobrých mravů, se pak v jednotlivých zemích odráží v zákonné úpravě. A zatímco v některých zemích je hranice stanovena zcela konkrétně, jinde je stejně obecná jako v České republice a zde pak je podobně jako u nás na místě, aby ve sporných situacích o souladu s dobrými mravy rozhodovaly soudy.

Trvání vyživovací povinnosti je vždy potřeba posuzovat podle konkrétní situace dítěte a rodiny. Vždy je potřeba přihlížet k ekonomické situaci rodičů, k jejich možnostem a finančním poměrům. Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů²⁶, současně však má povinnost dle svých možností v domácnosti pomáhat a přispívat na úhradu společných potřeb rodiny²⁷. Podstatné jsou také vztahy v rodině. Pokud se dítě ke svým rodičům chová opovržlivě, v domácnosti nepomáhá, rodiče pouze využívá, pak jakékoliv plnění vyživovací povinnosti nad základní rámec je podle mého názoru v rozporu s dobrými mravy. Stejně tak pokud dítě se podílí na chodu domácnosti, řádně studuje, chodí na brigády, ekonomická situace rodiny je dobrá a rodiče odmítají dítě po dobu studia podporovat a poskytovat mu výživné, jejich postoj není morální a soud by měl rozhodnout ve prospěch dítěte.

Literature:

- FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ, V., TELEČEK, I. LEXIKON Občanské právo. Ostrava: Sagit, 2001. 512 s. ISBN 80-7208-237-X.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7400-061-4.

Contact – email

romana.rogalewiczova01@upol.cz

25 Výživné a finanční podpora pro rodinné příslušníky. [online]. [citováno dne 4. 11. 2013]. Dostupný z: <http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/maintenance/index_cs.htm>.

²⁶ § 85 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, § 915 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷ § 31 odst. 4 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, § 886 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST A RODIČOVSKÁ VYŽIVOVACÍ POVINNOST

MONIKA SCHÖN

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Rodičovská (z)odpovědnost a vyživovací povinnost jsou dvě samostatné oblasti vztahů mezi rodiči a dětmi, existence jedné nepodmiňuje existenci druhé. Navzdory tomu může docházet k jejich prolínání. Tento příspěvek se zabývá otázkou možné limitace vyživovací povinnosti rodiče k dítěti z důvodu realizace povinnosti vychovávat dítě a otázkou možnosti omezení či zbavení rodičovské (z)odpovědnosti v důsledku neplnění vyživovací povinnosti rodičem.

Key words in original language

Rodičovská zodpovědnost; vyživovací povinnost; povinnost vychovávat dítě.

Abstract

Parental responsibilities and maintenance duty are two separate fields of relations between parents and children. The inherence of the first one does not imply the inherence of the latter and vice versa. Nevertheless, they can concur. This paper deals with the possibility of limitation of the maintenance duty for the educational purposes and with the possibility of limitation or deprivation of parental responsibilities as a result of failing the parental maintenance duty.

Key words

Parental responsibilities; maintenance duty; duty to educate a child.

1. ÚVOD

Rodičovská zodpovědnost¹ a vyživovací povinnost jsou tradičně považovány za dvě samostatné, na sobě nezávislé oblasti práv a

¹ V tomto příspěvku je používán pojem „rodičovská zodpovědnost“, neboť jej používá nyní účinná právní úprava (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, dále též „Zor“). Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník (dále též „nový občanský zákoník“), používá pojem „rodičovská odpovědnost“ (srov. např. ustanovení § 858, § 859, § 865 an. nového občanského zákoníku). Podle důvodové zprávy (dostupné na: www.justice.cz, cit. ke dni 1. 11. 2013) ke změně pojmu došlo pouze z důvodu sjednocení pojmosloví.

povinností mezi rodiči a dětmi,² kdy existence jedné z nich nepodmiňuje existenci druhé. Vyživovací povinnost není součástí rodičovské zodpovědnosti a nebude její součástí ani podle nového občanského zákoníku.

Ve skutečnosti se však tyto oblasti prolínají. Tento příspěvek se zabývá dvěma specifickými situacemi: možností omezení (zbavení) rodičovské zodpovědnosti rodiče v důsledku neplnění vyživovací povinnosti k dítěti a otázkou omezení rodičovské vyživovací povinnosti k dítěti povinností vychovávat dítě (a naopak právem dítěte být rodičem vychováváno), jež je součástí rodičovské zodpovědnosti. První zmíněnou otázkou se opakovaně zabýval mimo jiné Nejvyšší soud, proto se v první části příspěvek zaměřuje především na tuto judikaturu. Druhá nastolená otázka naopak, pokud je autorce známo, v judikatuře Nejvyššího ani Ústavního soudu řešena dosud nebyla, a jedná se v tuto chvíli patrně spíše o otázku teoretickou.

Cílem tohoto příspěvku je poukázat na - i přes jejich zdůrazňovanou samostatnost a nezávislost - možné vzájemné vazby mezi rodičovskou zodpovědností a vyživovací povinností.

2. VLIV NEPLNĚNÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI NA RODIČOVSKOU ZODPOVĚDNOST

Jak uvedeno shora, prvním příkladem, při němž může docházet k tenzi mezi vyživovací povinností rodiče k dítěti a rodičovskou zodpovědností, je poměrně častá a judikaturou opakovaně řešená³ situace, kdy jeden rodič (případně státní zastupitelství podle ustanovení § 95 odst. 1 písm. d) ve spojení s ustanovením § 35 odst. 3 o. s. ř.) navrhuje zbavení rodičovské zodpovědnosti druhého rodiče a návrh zdůvodňuje tím, že druhý rodič neplní vyživovací povinnost k dítěti.

V rozsudku ze dne 21. 9. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3909/2010, Nejvyšší soud uvedl, že vyživovací povinnost není součástí rodičovské zodpovědnosti a že „neplnění vyživovací povinnosti rodičem, byť je lze považovat za soustavné a dlouhodobé, se do oblasti výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti (...) nemusí negativně promítat“, a že

² Srov. například Důvodovou zprávu, dostupnou na: www.justice.cz, cit. ke dni 1. 11. 2013, a též četnou judikaturu, např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3909/2010.

³ K judikatuře Nejvyššího soudu viz např. KAVALÍR, Jakub. K předpokladům pro zbavení rodičovské zodpovědnosti. *Právo a rodina*, 2013, č. 10, s. 4 - 9, případně LUŽNÁ, Romana. Zbavení rodičovské zodpovědnosti z důvodu neplnění vyživovací povinnosti. *Právo a rodina*, 2013, č. 3, s. 11-16.

v případě, že existuje citová vazba mezi rodičem a dítětem, není dán zájem dítěte na zbavení (omezení) rodičovské zodpovědnosti pouze z důvodu neplnění vyživovací povinnosti. V uvedené věci otec neplnil vyživovací povinnost k nezletilému dítěti, a byl proto shledán vinným trestným činem zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 213 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, nicméně „byl v kontaktu s nezletilým“, začal nezletilému „poskytovat drobné dárky (typu sladkostí) a zajímat se u matky o jeho zdravotní stav“. Současně dítě „vědělo, že se jedná o jeho otce“ a „měli se rádi“.

V odůvodnění citovaného rozsudku se Nejvyšší soud podrobně zabýval předpoklady pro zbavení rodičovské zodpovědnosti podle ustanovení § 44 odst. 3 ZoR, tedy zneužíváním rodičovské zodpovědnosti, případně jejím závažným zanedbáváním. Jako příklady závažného zanedbávání přitom uvedl mj. absolutní nezájem o nezletilého, zejména o jeho výchovu a výživu, a dále soustavné neplnění vyživovací povinnosti k dítěti, trestní postih pro zanedbávání povinné výživy aj.⁴ Zároveň zdůraznil, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je natolik závažným zásahem do rodičovských práv, že takový zásah „musí být současně jediným účinným prostředkem ochrany dítěte“, a nutnost zbavení rodičovské zodpovědnosti proto musí sledovat blaho dítěte, tj. musí převažovat nad právem dítěte na rodinný život,⁵ na zachování rodinných svazků, na péči rodičů a osobní kontakt s nimi a nad právem znát své rodiče. J. Kavalír v této souvislosti též poukazuje na pozitivní závazek státu respektovat a rozvíjet existující rodinný vztah a v případě jeho ohrožení povinnost státu především pomoci poškozený vztah sanovat.⁶

Nejvyšší soud v uvedené věci odůvodnil svůj závěr o absenci důvodů pro zbavení (omezení) rodičovské zodpovědnosti tím, že případné zbavení otce rodičovské zodpovědnosti „plnění jeho vyživovací povinnosti k nezletilému, která bude nadále trvat, samo o sobě nezajistí“ a že s ohledem na citovou vazbu mezi otcem a dítětem je dán zájem dítěte na zachování rodinných vztahů s otcem.

⁴ K tomu Nejvyšší soud dále odkázal na svou dosavadní judikaturu, a to rozsudek ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2873/2005, a stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 28. 6. 1989, sp. zn. Cpj 19/89, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. 21, ročník 1990).

Obecně k důvodům pro nutnost zásahu do trvání rodičovské zodpovědnosti též např. ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. *Právo a rodina*, 2011, č. 4, s. 2 an.

⁵ Pro rodiče a dítě je možnost být spolu základním prvkem rodinného života. Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpj 202/2010, uveřejněné pod č. 31 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2011.

⁶ KAVALÍR, Jakub. K předpokladům pro zbavení rodičovské zodpovědnosti. *Právo a rodina*, č. 10, 2013, s. 9.

Neplnění vyživovací povinnosti k dítěti tedy může být jedním z důvodů pro zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti, nemůže však být důvodem jediným. Lze jej použít jako „ultima ratio“ v případě, kdy nelze ochrany dítěte dosáhnout jinak a kdy zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti k dítěti je v souladu se zájmy dítěte. Jakkoli je tedy z pohledu rodiče, který s dítětem bydlí a pečuje o něj, pochopitelný nesouhlas s takovým závěrem, je zde nutno chránit především zájem dítěte na zachování rodinných vazeb s oběma rodiči.

3. LIMITACE VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČOVSKOU ZODPĚVNOSTÍ, RESP. POVINNOSTÍ VYCHOVÁVAT DÍTĚ

Dalším případem, kdy může docházet ke kolizi mezi vyživovací povinností rodiče a rodičovskou zodpovědností, je situace, kdy rodič – z výchovných důvodů - odmítá dítěti poskytovat výživné ve větším rozsahu, byť by to jeho majetkové poměry umožňovaly.

Zákon o rodině (a ani nový občanský zákoník) neobsahuje tzv. objektivizaci výživného, stanoví pouze hlediska, z nichž je třeba při určování rozsahu výživného vycházet. Těmito hledisky jsou na straně rodičů jejich schopnosti, možnosti a majetkové poměry (ustanovení § 85 odst. 2 věta první ZoR), na straně dítěte potom jeho odůvodněné potřeby (ustanovení § 96 odst. 1 věta první ZoR). Dítě má podle ustanovení § 85 odst. 2 věta druhá ZoR právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Jediným korektivem rozsahu takto určeného výživného, jež je výslovně zmiňován v zákoně o rodině, může podle ustanovení § 96 odst. 2 ZoR být rozpor s dobrými mravy.

Vyživovací povinnost však není jedinou povinností, kterou rodiče vůči dítěti mají. Součástí rodičovské zodpovědnosti je podle ustanovení § 31 odst. 1 písm. a) ZoR též povinnost výchovy dítěte.⁷ A nabízí se tak otázka, zda a nakolik je výchovné, aby se dítě bez dalšího podílelo na životní úrovni svých rodičů. Možností limitace vyživovací povinnosti povinností rodičů vychovávat dítě se zabývá I. Telec,⁸ když si klade otázku, zda je pro řádnou výchovu dítěte dobré, aby se mu od rodiče dostávalo z důvodu vyživovací povinnosti plnění v rozsahu určeném pouze hledisky uvedenými v ustanovení § 85 odst. 2 ZoR. I. Telec zmiňuje „případy rodičů typu selfmademan“, kteří vlastním úsilím dosáhli vyšší úrovně, hodlají děti vychovávat ke stejnému způsobu života, a proto si z výchovných důvodů nepřejí, aby dítě užívalo jejich majetek ve větším rozsahu.

⁷ Srov. též například Králíčková, Zdeňka In Králíčková, Zdeňka In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 121.

⁸ TELEEC, Ivo. Subjektivní práva rodinná. *Právní rozhledy*, č. 3, 2012, s. 77 an.

Na tuto situaci zákon o rodině (a ostatně ani nový občanský zákoník) výslovně nepamatuje. I. Telec sice zmiňuje odlišnou úpravu v ustanovení § 27 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte⁹, podle níž státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj (zdůraznění autorky), a předkládá otázku aplikační přednosti tohoto ustanovení před úpravou obsaženou ve vnitrostátních pramenech, tj. v zákoně o rodině. Z dikce ustanovení čl. 27 odst. 1 ÚPD však plyne toliko závazek státu, nikoli přímo práva a povinnosti jednotlivcům.¹⁰ Autorka tohoto příspěvku se proto domnívá, že otázku možné limitace vyživovací povinnosti rodiče povinností vychovávat dítě nelze vyřešit pomocí ustanovení čl. 27 odst. 1 ÚPD.

Je však možné zamyslet se nad tím, co je třeba rozumět pod pojmem právo podílet se na životní úrovni rodiče. Odborná literatura v této souvislosti uvádí kritérium stejné životní úrovně¹¹. Co se míněno pojmem „životní úroveň“, zákon o rodině nespécifikuje. Nabízí se však možnost vykládat pojem „životní úroveň“ nejen úzce, jako „majetkové poměry“ rodičů, ale lze do něj zahrnout též způsob života rodičů, jejich nakládání s majetkem, způsob nabývání majetku, úsilí k tomu vyvinuté a podobně. Ostatně, příklady tzv. selfmademanů zmiňované I. Telcem jsou známé nejenom vyvinutím značného úsilí za účelem získání majetku, ale též relativně skromným, nenáročným způsobem života, jež umožňuje zachování nabytého majetku.

Dále je možné vzít v úvahu účel ustanovení § 85 odst. 2 ZoR. Výživné je rodiči stanovováno zpravidla v případě, kdy rodič nežije s dítětem (typicky v době po rozvodu manželství, po zrušení společné domácnosti s druhým rodičem atp.). Jeho smyslem je tedy zajistit, aby se rozvod manželství či zrušení společné domácnosti nestal důvodem pro zastavení poskytování prostředků k výživě dítěte. Komentářová literatura¹² v této souvislosti odkazuje na (nespecifikovanou) judikaturu z 50. let, podle níž by dítě nemělo mít po rozvodu nižší životní úroveň než před rozvodem svých rodičů. Vztaženo na současné podmínky (kdy výživné dítěti není stanovováno pouze v případě rozvodu rodičů, ale též v případě, kdy spolu rodiče nežijí, aniž by někdy byli oddáni), dítě by v situaci, kdy nežije s oběma rodiči, nemělo mít nižší životní úroveň než v situaci, kdy by s oběma

⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluvy o právech dítěte, dále též „ÚPD“.

¹⁰ Navíc se jedná o závazek státu, jehož vymáhání jednotlivcem se neobejde bez problémů. K tomu kriticky například BAYEROVÁ, Monika. Obecná charakteristika Úmluvy o právech dítěte. *Právo a rodina*, č. 5, 2000, s. 8 an.

¹¹ Králíčková, Zdeňka In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 395.

¹² Králíčková, Zdeňka In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 402.

rodiči žilo (stranou ponechme úvahu o tom, zda je to objektivně možné a zda lze – pokud je pojem životní úroveň vykládán širěji, jak popsáno shora – takového stavu dosáhnout).

Dále se lze domnívat, že úmyslem zákonodárce při úpravě vyživovací povinnosti rodičů k dítěti nebylo zajistit dítěti bez dalšího přístup k majetku rodiče, ale spíše zajistit dítěti takové podmínky, které zaručují jeho řádný rozvoj (v takovém rozsahu, v jakém to poměry rodiče připouštějí), a zajistit, aby mezi poměry rodiče a dítěte nevznikaly nedůvodné rozdíly. Pokud rodič vychovává dítě tak, že jej vede k tomu, aby se o nabytí majetku přičinilo vlastním úsilím, má legitimní důvod neposkytovat dítěti výživné ve větším rozsahu, než je pro zdárný rozvoj dítěte nutné. Jedná se o volbu způsobu výchovy, a tato volba je právem rodičů (srov. ustanovení § 32 ZoR). Současně takový směr výchovy není v rozporu se zájmy dítěte,¹³ jež by při rozhodování o rozsahu výživného rovněž měly být zvažovány (srov. ustanovení čl. 3 ÚPD).¹⁴

Ačkoli tedy zákon o rodině ani jiný právní předpis výslovně nezmiňuje jiný korektiv rozsahu výživného než rozpor s dobrými mravy (ustanovení § 96 odst. 2 ZoR), při výkladu ustanovení § 85 odst. 2 ve spojení s ustanovením § 96 odst. 1 ZoR v širším kontextu (a též ve světle ustanovení čl. 3 ÚPD) lze dospět k závěru, že právo dítěte podílet se na životní úrovni svých rodičů nemusí vždy znamenat pouze právo dítěte profitovat z dobrých majetkových poměrů rodičů, ale právo na výživné může být omezeno z výchovných důvodů.

4. ÚPRAVA V NOVÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

Úprava vztahu vyživovací povinnosti a rodičovské (z)odpovědnosti v novém občanském zákoníku vychází z úpravy stávající a nijak výrazně se od ní neodklání. V ustanovení § 859 nového občanského zákoníku je výslovně uvedeno, že vyživovací povinnost a právo na výživné nejsou součástí rodičovské zodpovědnosti. Ustanovení § 874 nového občanského zákoníku potom výslovně stanoví, že zbavení či omezení rodičovské (z)odpovědnosti nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti k dítěti.¹⁵

¹³ Též při zvažování realizace rodičovské zodpovědnosti je nutno brát v úvahu zájmy dítěte. K tomu např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 72.

¹⁴ Shodně též TELEČEK, Ivo. Subjektivní práva rodinná. *Právní rozhledy*, č. 3, 2012, s. 77 an.

¹⁵ S ohledem na ustanovení § 859 nového občanského zákoníku by se mohlo ustanovení § 874 nového občanského zákoníku jevit nadbytečné. Zákonodárce však při tvorbě nového občanského zákoníku vycházel ze zásady *superfluum non nocet*. Srov. Důvodovou zprávu, dostupnou na: www.justice.cz, cit. ke dni 1. 11. 2013.

Důvody pro zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti rovněž vycházejí ze stávající úpravy (srov. ustanovení § 870 a § 871 nového občanského zákoníku). Shora uvedené závěry judikatury Nejvyššího soudu v tomto směru proto budou použitelné i ve vztahu k novému občanskému zákoníku.

Rovněž úprava vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti víceméně kopíruje stávající úpravu. Podle ustanovení § 915 nového občanského zákoníku má životní úroveň dítěte být „zásadně shodná“ s životní úrovní rodičů, přičemž toto hledisko „předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte“. Za odůvodněné potřeby dítěte v případě dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti, lze považovat též tvorbu úspor (srov. ustanovení § 917 nového občanského zákoníku). I zde lze uplatnit závěry uvedené shora, tzn. je možné pojem „životní úroveň“ rodičů vykládat širěji, tedy nikoli pouze jako „majetkové poměry“ rodičů, ale lze zohlednit též další aspekty (způsob života rodičů, jejich nakládání s majetkem, způsob nabývání majetku atd.). Dále je možné - stejně jako při výkladu nyní účinné právní úpravy - vzít v úvahu účel úpravy výživného a vycházet z kritéria zájmu dítěte. Pro úplnost je třeba dodat, že nový občanský zákoník u úpravy výživného na rozdíl od ZoR (§ 96 odst. 2 ZoR) neuvádí výslovně jako korektiv rozpor s dobrými mravy, nicméně připadá úvahu použití základních zásad uvedených v obecné části nového občanského zákoníku, konkrétně zásady zákazu zneužití práva (ustanovení § 8 nového občanského zákoníku).¹⁶

5. ZÁVĚR

I přes svou vzájemnou nepodmíněnost tedy spolu vyživovací povinnost a rodičovská zodpovědnost souvisejí. Za zásadní při posuzování jejich případné kolize je potom třeba považovat kritérium zájmu dítěte.

Neplnění vyživovací povinnosti může mít vliv na trvání, respektive omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti. Ve shodě s názorem Nejvyššího soudu se autorka tohoto příspěvku domnívá, že neplnění vyživovací povinnosti k dítěti nemůže být jediným důvodem pro omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti v případech, kdy převažuje zájem dítěte na zachování vztahu s rodičem. Významným kritériem při zvažování omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti z těchto důvodů je zájem dítěte, a to především zájem dítěte na zachování vztahů a co možná nejstandardnějších rodinných vazeb s

¹⁶ K otázkám uplatnění zásady zákazu zneužití práva viz např. HURDÍK, Jan, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Možnost uplatnění zákazu zneužití ve vztazích výživného. *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 213 - 224.

oběma rodiči. Případné omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti by se nemělo stát "sankcí" pro dítě.

A naopak, ačkoli to zákon o rodině výslovně nezmiňuje, za určitých okolností může vyživovací povinnost rodiče být omezena jeho povinností vychovávat dítě, jež je součástí rodičovské zodpovědnosti. Úpravu rozsahu vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti není v některých případech vhodné vykládat striktně podle ustanovení § 85 odst. 2 ve spojení s ustanovením § 96 odst. 1 a odst. 2 ZoR, ale je možné jej vykládat širěji, v celkovém kontextu ZoR, s ohledem na účel úpravy vyživovací povinnosti a při zvážení zájmu dítěte (srov. ustanovení čl. 3 ÚPD), čímž není míněn pouze zájem dítěte na materiálním, ale též na morálním a mravním rozvoji. Takto lze v odůvodněných případech dospět k závěru, že byť by majetkové poměry rodiče odůvodňovaly větší rozsah výživného, z výchovných důvodů stanovení výživného ve větším rozsahu není na místě.

Tyto závěry přitom jsou použitelné nejenom ve vztahu k nyní účinné právní úpravě, ale též ve vztahu k úpravě obsažené v novém občanském zákoníku.

Literature:

- BAYEROVÁ, Monika. Obecná charakteristika Úmluvy o právech dítěte. *Právo a rodina*, č. 5, 2000, s. 8 an.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, dostupná na: www.justice.cz, cit. ke dni 1. 11. 2013.
- ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. *Právo a rodina*, 2011, č. 4, s. 1 - 6. ISSN 1212-866X.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 558 s. ISBN 9788074000614.
- HURDÍK, Jan, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Možnost uplatnění zákazu zneužití ve vztazích výživného. *Pocita Sentē Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 213 - 224. ISBN 9788073574321.
- KAVALÍR, Jakub. K předpokladům pro zbavení rodičovské zodpovědnosti. *Právo a rodina*, č. 10, 2013, s. 4 - 9. ISSN 1212-866X.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 s. ISBN 9788021050532.
- LUŽNÁ, Romana. Zbavení rodičovské zodpovědnosti z důvodu neplnění vyživovací povinnosti. *Právo a rodina*, 2013, č. 3, s. 11-16. ISSN 1212-866X.
- TELEC, Ivo. Subjektivní práva rodinná. *Právní rozhledy*, č. 3, 2012, s. 77 an.

Použitá judikatura

- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2011 sp. zn. 21 Cdo 3909/2010
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2873/2005
- stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 28. 6. 1989, sp. zn. Cpj 19/89
- stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010

Contact – email

monika.schon@centrum.cz

VYŽIVOVACÍ POVINNOST Z HLEDISKA INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ

NIKOLA SLÍVOVÁ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

Abstract in original language

Článek se věnuje problematice vyživovací povinnosti rodiče k dítěti a úhrady výživného v průběhu insolvenčního řízení. Konkrétně se zaměřuje na případy, kdy je vyživovací povinnost dlužníka - rodiče stanovena soudem a kdy je zároveň úpadek dlužníka řešen oddlužením. Článek se nejprve věnuje způsobu, jakým je vyživovací povinnost zohledňována insolvenčním soudem při jeho rozhodovací činnosti. Následně práce zkoumá, jak je výživné v průběhu insolvenčního řízení hrazeno. Nakonec je pak v článku nastíněna problematika dodatečně zjištěné (dlužníkem nepřiznané) vyživovací povinnosti dlužníka či existence dlužného výživného. V této souvislosti je zmiňován mimo jiné institut neschválení oddlužení a zrušení schváleného oddlužení.

Key words in original language

vyživovací povinnost, výživné, dítě, insolvenční řízení, insolvenční soud, úpadek, oddlužení, insolvenční správce

Abstract

This article surveys the most important aspects connected to maintenance obligation of parent in bankruptcy. Firstly, the article focuses on the way the insolvency court takes into account the maintenance obligation. Secondly, the article examines the way alimony is paid during the insolvency proceeding. Finally, the article mentions the issue when there is additionally discovered maintenance obligation in insolvency proceeding. In some cases, it may lead to disapproval of discharge from bankruptcy or to cancellation of discharge from bankruptcy.

Key words

maintenance obligation, alimony, child, insolvency proceeding, insolvency court, bankruptcy, debt relief, insolvency administrator

1. ÚVOD

V současné době není ničím výjimečným, když osoba, která je zadlužena a není schopna své závazky řádně hradit, na sebe podá insolvenční návrh. Vždyť jen za rok 2012 bylo těchto návrhů podáno

celkem 29.582.¹ Faktem zároveň je, že mnoho z těchto dlužníků jsou také rodiči a jako takoví jsou povinni podílet se na výživě svých dětí.

Pokud fyzická osoba splňuje podmínky stanovení úpadku,² insolvenční soud může prohlásit na majetek této osoby konkurz, povolit reorganizaci nebo může povolit oddlužení. Vzhledem ke skutečnosti, že nejčastějším způsobem řešení úpadku fyzické osoby je oddlužení,³ bude se na něj tento článek zaměřovat.

Co se týče dlužníků a jejich vyživovací povinnosti, jsou dlužníci, kteří mají dítě ve své péči a nejsou tak povinni hradit výživné přímo. V takovém případě je vyživovací povinnost zohledňována při výpočtu nezabavitelné částky. Jiná situace však nastává, pokud má dlužník vyživovací povinnost stanovenou soudem. A právě tomuto druhému okruhu dlužníků se věnuje tento článek.

2. VYŽIVOVACÍ POVINNOST - ASPEKT ZOHLEDŇOVANÝ INSOLVENČNÍM SOUDEM

Oddlužení je možno povolit jen fyzické osobě, u níž jsou dány předpoklady, že bude schopna plněním splátkového kalendáře nebo zpeněžením majetkové podstaty uhradit svým nezajištěným věřitelům minimálně 30 % jejich pohledávek (§ 395 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, insolvenční zákon – dále jen „IZ“). U některých pohledávek (taxativně vymezených zákonem) však platí, že musí být uspokojeny v plné výši a tedy hranice 30% uspokojení věřitelů se u nich nepoužije. Jedná se mimo jiné o pohledávky na výživném, které jsou dle § 169 odst. 1 písm. e) IZ pohledávkami postavenými na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou a jako takové se uspokojují před jinými běžnými pohledávkami. Vzhledem k tomu musí insolvenční soud již při prvotním přezkumu insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení zjistit, zda dlužník má vyživovací povinnost, ke kolika osobám a popřípadě v jaké výši. Ve formulářovém insolvenčním návrhu se pro tento účel nachází speciální oddíl, kde je dlužník povinen specifikovat počet vyživovaných osob.⁴ Zároveň by

¹ *Insolvenční zákon. Statistické údaje za rok 2012* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2013 [cit. 20. 9. 2013]. Dostupné z: http://insolvenčni-zakon.justice.cz/downloads/statistiky/Statisticke_udaje_za_rok_2012.pdf

² Podmínky úpadku jsou stanoveny v ustanovení § 3 zákona č. 182/2006, Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, tedy situace, kdy má dlužník více věřitelů, peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti a tyto závazky není schopen plnit.

³ Za rok 2012 bylo celkem 25.737 dlužnických návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení.

⁴ *Insolvenční rejstřík. Formuláře* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2013 [cit. 20. 9. 2013]. Dostupné z: <https://isir.justice.cz/isir/common/stat.do?kodStranky=FORMULAR>

dlužníci měli ve svém návrhu či v jeho přílohách uvést výši své vyživovací povinnosti, pokud jí mají určenou soudem. Kromě toho by mělo být ze seznamu závazků, který je obligatorní náležitostí insolvenčního návrhu, zřejmé také to, zda dlužník na výživném nemá dluh, neboť i dlužné výživné je nutno uhradit přednostně a v plné výši.

3. USPOKOJOVÁNÍ POHLEDÁVEK NA VÝŽIVNÉM

Pohledávky na výživném se do insolvenčního řízení nepřihlašují jako ostatní běžné pohledávky. V úpravě platné ke dni sepsání tohoto článku se pohledávky na výživném uplatňují přímo u insolvenčního správce (§ 203 odst. 1 IZ). S účinností od 1. 1. 2014 se tyto pohledávky budou uplatňovat písemně vůči osobě s dispozičními oprávněními, tzn. u oddlužení vůči dlužníkovi (§ 229 odst. 3 písm. d) IZ), přičemž o uplatnění takové pohledávky by měl věřitel současně vždy vyrozumět insolvenčního správce.⁵

Pokud je dlužníkovi povoleno oddlužení zpeněžením majetkové podstaty, postupuje se obdobně jako u konkurzu, s tou výjimkou, že se zpeněžuje pouze majetek, který dlužník nabyl do doby, kdy nastaly účinky schválení oddlužení (§ 398 odst. 2 IZ). Při úhradě pohledávek se postupuje tak, že se nejprve uspokojí pohledávky za majetkovou podstatou, pohledávky jim postavené na roveň a zajištěné pohledávky (§ 305 odst. 1 IZ). Pokud však výtěžek k úhradě těchto pohledávek nepostačuje, uspokojují se v pořadí uvedeném v § 305 odst. 2 IZ, přičemž před pohledávkami na výživném se uspokojují zejména odměna a hotové výdaje insolvenčního správce. Pro dítě jakožto vyživovanou osobu a pro druhého rodiče, k jehož rukám se výživné na dítě většinou hradí, by měl tento způsob oddlužení vést k jednorázové úhradě všech v tu dobu splatných pohledávek na výživném.

U oddlužení plněním splátkového kalendáře je situace odlišná. Zde je dlužník povinen po dobu pěti let měsíčně splácet nezajištěným věřitelům ze svých příjmů částku ve stejném rozsahu, v jakém z nich mohou být při výkonu rozhodnutí nebo při exekuci uspokojeny přednostní pohledávky (398 odst. 3 IZ). Pochopitelně i zde je výživné pohledávkou hrazenou před ostatními běžnými (přihlašovanými) pohledávkami, ale liší se způsob, jakým k úhradě dochází. V prvé řadě může existovat dlužné výživné za předchozí období a pak také vyživovací povinnost stávající, která má charakter pravidelně se opakujícího plnění. U ní je přitom podstatné, že se musí jednat o povinnost stanovenou soudem, nestačí tedy jen domluva rodičů na určité výši.⁶ Z příjmů dlužníka budou prováděny srážky v souladu

⁵ Zákon č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 10. 2013].

⁶ HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T. Insolvenční řízení [online]. Beck-online, 2013 [cit. 20.9.2013]. Dostupné z: www.beck-online.cz, s. 967.

s usnesením o schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře (§ 406 odst. 3 IZ), přičemž opět budou přednostně hrazeny pohledávky za majetkovou podstatou a jim na roveň postavené. V praxi to vypadá tak, že pokud dlužník má dluh na výživném, tak do doby jeho plné úhrady nebude docházet k plnění běžných přihlašovaných pohledávek. I po úhradě celého dlužného výživného však pochopitelně musí být před úhradou běžných pohledávek plněno na vyživovací povinnost stanovenou soudem.

4. DŮSLEDKY NEÚPLNÉ ČI KLAMNÉ INFORMACE TÝKAJÍCÍ SE VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

Problematické bývají situace, kdy dlužník ve svém insolvenčním návrhu zamlčí či zkreslí (ať už úmyslně či neúmyslně) podstatné informace týkající se jeho vyživovací povinnosti, příp. dlužného výživného. Soud tak může předpokládat, že dlužník splňuje podmínky pro povolení oddlužení, ačkoli tomu tak ve skutečnosti není. Pro účely tohoto článku lze rozlišit dva okamžiky, kdy se soud o vyživovací povinnosti dozví, a to kdy je sice už rozhodnuto o povolení oddlužení, ale doposud nebyl schválen způsob oddlužení, a pak případ, kdy již bylo vydáno kromě rozhodnutí o povolení oddlužení i rozhodnutí o schválení oddlužení (zde plněním splátkového kalendáře).

V případě prvním, pokud by vyšlo najevo, že z důvodu vyživovací povinnosti dlužník nebude schopen svým nezajištěným věřitelům odvést v průběhu pěti let zákonem požadovanou 30% výši jejich pohledávek, tak i přes rozhodnutí o povolení oddlužení, může insolvenční soud rozhodnout o neschválení oddlužení a o řešení dlužníkovy úpadku konkursem (§ 405 odst. 1, 2 IZ ve spojení s § 395 odst. 1 písm. b) IZ). Také v případě druhém, tj. v okamžiku, kdy již bylo povoleno oddlužení a následně schváleno oddlužení plněním splátkového kalendáře, může dojít ke zrušení schváleného oddlužení a k rozhodnutí o prohlášení konkurzu na majetek dlužníka. Pro takový postup musí být naplněna některá z podmínek stanovená v ustanovení § 418 odst. 1 IZ, tedy kdy buď dlužník neplní podstatné povinnosti podle schváleného způsobu oddlužení, nebo když se ukáže, že podstatnou část splátkového kalendáře nebude možné splnit nebo když v důsledku zaviněného jednání vznikne dlužníkovi po schválení plánu oddlužení peněžitý závazek po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti. K naplnění podmínek přitom může dojít jak v případě, kdy se dodatečně objeví vyživovací povinnost dlužníka, tak i v případě, kdy se objeví existence dlužného výživného.⁷ Pokud by však podmínky pro zrušení schváleného oddlužení dány nebyly a dlužník by i se započítáním dodatečně zjištěné vyživovací povinnosti (či dlužného výživného) byl schopen uhradit 30 % svých nezajištěných závazků, soud změní rozhodnutí o schválení oddlužení plněním splátkového

⁷ K tomu srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 5. 2012, sp. zn. KSUL 77 INS 242/2010, 3 VSPH 195/2012-B-55 a dále usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 5. 2012, sp. zn. KSUL 70 INS 355/2010, 3 VSPH 980/2010-B-42

kalendáře a pohledávky na výživném jako přednostní pohledávky do splátkového kalendáře pojme, a to s podmínkou, že tyto musí být splátkami přednostně zcela uhrazeny.⁸

5. ZÁVĚR

V insolvenčním řízení je jedním z aspektů, které je nutno při rozhodování o povolení oddlužení vzít v úvahu, také to, zda dlužník má nebo nemá vyživovací povinnost a zda má dluh na výživném. Insolvenční soud by proto tuto skutečnost měl vždy při svém rozhodování zohledňovat.

Výživné jako pohledávka postavená na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou musí být hrazena přednostně a v plné výši, a to při obou formách oddlužení, tj. jak při plnění splátkového kalendáře, tak při zpeněžení majetkové podstaty. Pokud je rodiči povinnému přispívat na výživu dítěte povoleno oddlužení, hradí se výživné i dlužné výživné prostřednictvím insolvenčního správce. U dlužníků, kteří tak dříve svou vyživovací povinnost nehradili řádně, tak může dojít k tomu, že pohledávky na výživném budou ve svém důsledku hrazeny pravidelně a v plné výši, což je jedině ku prospěchu věci.

Situace, kdy dlužník (ať úmyslně či neúmyslně) zamlčí svou vyživovací povinnost či dluh na výživném, nemůže jít k tíži vyživovaného dítěte, neboť tato okolnost může v některých případech vést k rozhodnutí o neschválení oddlužení a o řešení dlužníkovy úpadku konkursem (§ 405 odst. 1, 2 IZ ve spojení s § 395 odst. 1 písm. b) IZ) či ke zrušení schváleného oddlužení a k prohlášení konkurzu na majetek dlužníka.

Dlužníci, jimž bylo schváleno oddlužení plněním splátkového kalendáře, zároveň mohou být motivováni k zajištění dostatku prostředků pro úhradu jejich závazků (a tedy i závazků na výživném), neboť k tomu je může vést v první řadě hrozba prohlášení konkurzu na jejich majetek a v druhé řadě skutečnost, že pokud splní podmínky ust. § 414 odst. 1 IZ, či příp. ust. § 415 odst. 1 IZ, budou osvobozeni od zbytku svých dluhů.

Literature:

- HÁSOVÁ, J., MORAVEC, T. Insolvenční řízení [online]. Beck-online, 2013 [cit. 20.9.2013]. Dostupné z: www.beck-online.cz, s. 967.
- Insolvenční zákon. Statistické údaje za rok 2012 [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2013 [cit. 20. 9. 2013]. Dostupné z: http://insolvencni-zakon.justice.cz/downloads/statistiky/Statisticke_udaje_za_rok_2012.pdf

⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 8. 2009, sp. zn. KSHK 45 INS 8999/2009, 3 VSPH 535/2010

- Insolvenční rejstřík. Formuláře [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2013 [cit. 20. 9. 2013]. Dostupné z: <https://isir.justice.cz/isir/common/stat.do?kodStranky=FORMULAR>
- Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 7. 10. 2013].
- Zákon č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správciích, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 7. 10. 2013].
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 5. 2012, sp. zn. KSUL 77 INS 242/2010, 3 VSPH 195/2012-B-55
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 8. 2009, sp. zn. KSHK 45 INS 8999/2009, 3 VSPH 535/2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 5. 2012, sp. zn. KSUL 70 INS 355/2010, 3 VSPH 980/2010-B-42

Contact – email

nslivova@gmail.com

POJEM VÝŽIVNÉ A VYŽIVOVACÍ POVINNOST - TEORETICKÁ VÝCHODISKA A KONCEPCE

ONDŘEJ ŠMÍD

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je věnován zamyšlení nad rozlišením pojmu výživné a vyživovací povinnost. Autor se snaží tyto pojmy vyložit v kontextu současné platné a účinné právní úpravy zakotvené v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, stejně jako v kontextu úpravy budoucí, jenž bude od 1. 1. 2014 zakotvena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku.

Key words in original language

Výživné, vyživovací povinnost, vyživovací vztah, právo na výživné

Abstract

The contribution deals with the differentiation of the terms maintenance and maintenance obligation. The author tries to interpret these concepts in the context of current valid and effective legal regulation embodied in the act nr. 94/1963 Coll, Family Act as well as in the act nr. 89/2012 Coll., New Civil Code.

Key words

maintenance, alimony, maintenance obligation, maintenance relation, right to maintenance

Na následujících řádcích¹ bude pozornost věnována dvěma pojmům, které jsou nedílně spjaty a nejen zákonodárce, ale i odborná a laická veřejnost je užívají promiscue. Ač v právní úpravě toto souběžné užívání obou pojmů pro totéž nečiní výkladové obtíže, je vhodné se spolu s příchodem nového občanského zákoníku, a tudíž nové právní úpravy výživného a vyživovací povinnosti, zamyslet nad obsahovým vymezením těchto pojmů.

Definici pojmu výživného, tedy co je výživným, výslovně zákon o rodině v žádném svém ustanovení neuvádí. Výživné výslovně

¹ Tento příspěvek vznikl za podpory prostředků poskytnutých ESF OPVK „Podpora vytváření excelentních výzkumných týmů a intersektorální mobility na Univerzitě Palackého v Olomouci“ reg. č. CZ.1.07/2.3.00/30.0004

nedefinuje ani NOZ². Zákon o rodině i nový občanský zákoník používá pojmu výživné ve dvojnásobném smyslu.

Zákon o rodině užívá pojmu výživné jako nadpis třetí části ZOR a dále jako označení předmětu práva, resp. povinnosti (vyjádřeno slovním spojením právo na výživné, výživné je třeba platit atd.),³ kdy je tímto výživným myšleno zpravidla samotné plnění dávky výživného. V novém občanském zákoníku jsou však ustanovení, v nichž je daná problematika zakotvena⁴, nazvána souhrnně jako Vyživovací povinnost (část druhá, díl druhý, oddíl třetí, pododdíl čtvrtý § 910–923 NOZ).

V souvislosti s pojmem výživného a jeho povahou je poukazováno některými autory na nevhodné označení třetí části ZOR pojmem Výživné, neboť toto označení není souřadné s ostatními názvy jednotlivých částí ZOR. Radvanová se Zuklínovou ve své učebnici⁵ považují za výživné, na rozdíl od manželství (které je názvem právního institutu), jen za jakousi zkratku vyjadřující, jakou právní problematiku dotyčná ustanovení ZOR řeší, a za institut výživné

² srov. především § 910 a násl. NOZ

³ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání Praha: C.H.Beck, 1999, s. 165.

⁴ Ne všechna ustanovení týkající se výživného/vyživovací povinnosti jsou však zakotvena v části druhé, díle druhém, oddílu třetím, pododdílu čtvrtém. Např. jsou zakotvena na jiném místě části druhé NOZ, Ustanovení týkající se vyživovací povinnosti nebo výživného najdeme dále napříč úpravou obsaženou v NOZ, např. v rámci obecné části zejména co se týče zásad soukromého práva § 2 odst. 3 (dobrá víra), § 3 zejm. 2 odst. písm. b (ochrana rodiny, mateřství a manželství), § 6 (dobré mravy), dále v souvislosti s promlčením výživného (§ 613), dále v jiných ustanoveních části druhé NOZ např. výživné mezi manžely, nebo rozvedenými manžely (§ 697 a 760), u ochrany třetích osob (§ 732), výživného u osvojení zletilého (§ 853), výživného v souvislosti s rodičovskou odpovědností (§ 859), použití majetku a výnosů z majetku dítěte k výživě rodičů a sourozenců (§ 900), vliv výnosů a výživného na podrobné vyúčtování poručníka (§ 934), výživné při svěření dítěte do péče třetí osoby (§ 956), výživné při pěstounské péči (§ 961). V dalších částech NOZ např. úprava výživného jako odkazu (§ 1626), vliv výživného na zařazení do dědických skupin (§ 1636 a 1637), výživné a dědictví (§ 1665, 1666 a 1668), započtení a výživné (§ 1988 a 1991), výživné a odstoupení od darovací smlouvy (§ 2059) a vrácení daru (§ 2068), výživné a náhrada škody (§ 2966). NOZ však není vyčerpávajícím zdrojem právní úpravy výživného, neboť jeden z druhů vyživovací povinnosti zůstal naprosto nesystematicky upraven mimo NOZ, a sice výživné mezi registrovanými partnery a bývalými registrovanými partnery (viz 10-12 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství). Nadto se s úpravou související s výživným/vyživovací povinností lze setkat i v jiných předpisech – např. vymáhání výživného (OSŘ a EŘ), povaha výživného v případě insolvence (ÍZ) atd.

⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání Praha: C.H.Beck, 1999, s. 165–166.

nepovažují a vhodnějším se jim jeví označení výživa nebo vyživovací povinnost⁶. Nová s Těžkou⁷ uvádějí, že výživné není institutem ve vlastním smyslu tohoto slova. Domnívám se, že výživné za institut rodinného práva považovat lze a označení třetí části je správné. Nelze souhlasit s názorem výše uvedeným, že označení třetí části ZOR jako výživa nebo vyživovací povinnost je vhodnější. Dle současného chápání a úpravy výživného by takovéto označení bylo nesprávným, neboť dle mého názoru pojem výživné v sobě jako dílčí atributy zahrnuje jak výživu, která je chápána jako majetkový soubor věcí a hodnot poskytovaných jednou osobou osobě druhé za účelem jejího vyživování⁸, tak i vyživovací povinnost (jakožto jednu ze složek výživného). Výživné tedy považuji za plnohodnotný institut rodinného (soukromého) práva⁹, a proto se mi jeví název pododdílu čtvrtého, části druhé, hlavy druhé, dílu druhého, oddílu třetího NOZ jako nesprávný.

Pokud jde o rozlišení dvojího užití pojmu výživné v ZOR, lze se v teorii¹⁰ setkat s rozlišením na výživné v širším a užším smyslu. Výživným v širším smyslu je chápáno označení celého institutu rodinného práva, tedy označení pro souhrn práv a povinností, jež vyplývají z řady ustanovení právních předpisů, přičemž součástí tohoto právního vztahu je jak vyživovací povinnost, kterou má osoba, jež má hradit úhradu osobních potřeb, a jí korespondující nárok (právo) na výživné, jež má osoba oprávněná. Výživným v užším smyslu je pak samotné plnění na základě tohoto právního vztahu.¹¹ V praxi je však toto dělení bezpředmětné, neboť zákonný text pojmu výživné užívá tak, že je vždy patrné a jasné, zda jde o samotné plnění výživného (dávku výživného) nebo o právo či povinnost vyplývající ze vztahu mezi osobou výživou povinnou a osobou výživou oprávněnou (zpravidla zákon hovoří o vyživovací povinnosti). Nový občanský zákoník užívá pojmu výživné pro samotné plnění povinného

⁶ Změna v souladu s touto myšlenkou je patrná v nadpisu části druhé, díle druhém, oddílu třetím, pododdílu čtvrtém NOZ, neboť doc. Zuklínová je jednou z autorek předlohy NOZ

⁷ NOVÁ, Hana, TĚŽKÁ, Olga. *Vyživovací povinnost*. 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 1995, s. 6.

⁸ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání Praha: C.H.Beck, 1999, s. 166.

⁹ S označením výživného jako institutu soukromého práva se lze setkat např. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 490.

¹⁰ NOVÁ, Hana, TĚŽKÁ, Olga. *Vyživovací povinnost*. 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 1995, s. 6.

¹¹ NOVÁ, Hana, TĚŽKÁ, Olga. *Vyživovací povinnost*. 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 1995, s. 6.

subjektu a pojmu vyživovací povinnost a právo na výživné pro označení vzájemných práv a povinností subjektů vyživovacího vztahu. Nový kodex tak ve svém textu jasně odlišuje mezi uvedenými pojmy. Z tohoto i výše uvedených argumentů je naprosto nesprávné označení části druhé, dílu druhého, oddílu třetího, pododdílu čtvrtého NOZ jako vyživovací povinnost, která je jen dílčí povinností vyživovacího vztahu – zákonodárce měl zvolit označení výživné nebo vyživovací vztah(y). Pokud bude dále v této stati hovořeno o výživném, bude se jednat o výše uvedené výživné v širším slova smyslu, pokud jde o výživné v užším smyslu, bude označováno nebo o něm hovořeno jako o dávce výživného nebo o vyživovací povinnosti nebo právu na výživné.

Vzhledem k tomu, že definici pojmu výživné neobsahuje zákonný text ZOR ani NOZ, pokusila se ho definovat teorie. Při úvahách o definici výživného a dále pak při samotné interpretaci tohoto institutu je třeba vyjít ze základních principů rodinného práva, na nichž musí být institut výživného v našem právním řádu vybudován a s nimiž musí být v souladu. Jde především o princip vzájemné pomoci a z něj vyplývající zásadu solidarity¹², princip blaha dítěte a princip rovnosti subjektů rodinněprávních vztahů.¹³

V odborné literatuře lze nalézt několik definicí pojmu výživné¹⁴. Králíčková¹⁵ definuje výživné jako zabezpečování potřeb mezi subjekty rodinněprávního vztahu, Nová s Těžkou¹⁶ ho definují jako

¹² Tato zásada byla v ZOR zakotvena v rámci základních zásad, a to v článku VI.: „Všichni členové rodiny mají povinnost si vzájemně pomáhat a podle svých schopností a možností zabezpečovat zvyšování hmotné a kulturní úrovně rodiny.“ Základní zásady byly zrušeny tzv. velkou novelou ZOR s účinností od 1. 8. 1998. Nicméně absence výslovného zakotvení zásady solidarity v ZOR nic na jejich použití a platnosti nemění.

¹³ V podrobnostech k zásadám a principům rodinného práva viz HRUŠÁKOVÁ, Milana In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 16 a násl.

¹⁴ Není nezajímavé, že ZPR výživné označoval jako „vyživovací povinnost“ (srov. část pátou ZPR), což byla legislativní zkratka pro vzájemnou povinnost poskytovat si úhradu na osobní potřeby (viz § 70 odst. 1 ZPR). Toto označení však bylo nepřesné, neboť nešlo pouze o povinnost vyživovat, ale i o naproti ní stojící právo výživné požadovat (právo na plnění výživného), viz § 72 ZPR.

¹⁵ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka In: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 395, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 247, RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání Praha: C.H.Beck, 1999, s. 166.

¹⁶ NOVÁ, Hana, TĚŽKÁ, Olga. *Vyživovací povinnost*. 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 1995, s. 6.

zabezpečování a úhradu potřeb mezi osobami, které k sobě mají příbuzenský nebo jiný rodinný vztah, Radvanová se Zuklínovou¹⁷ pak vymezují výživné jako plnění, které někdo má být povinen nebo je povinen jinému poskytnout za účelem zajištění jeho potřeb, a to na dle rozhodnutí, jež bylo vydáno na základě zákona a podle pravidel jím stanovených, popř. na dle dohody, která byla uzavřena na základě zákona a v souladu s ním, a Hendrych¹⁸ jako zabezpečování a úhradu osobních potřeb oprávněných fyzických osob, nejenom tedy zabezpečení výživy ve vlastním slova smyslu, ale i uspokojení ostatních hmotných a kulturních potřeb oprávněného subjektu v rozsahu, který je dán odlišně podle jednotlivých druhů vyživovací povinnosti. V komentáři k zákonu o rodině kolektivu vedeného Holubem¹⁹ je výživným míněno uspokojování všech životních potřeb toho, komu má být poskytováno. Planková v učebnici rodinného práva z roku 1985²⁰ o výživném hovoří jen jako o předmětu vyživovací povinnosti a výživné, tak jak ho chápe tento příspěvek (tedy výživným v širším smyslu), označuje jako vyživovací vztah.²¹ Ve starších pramenech, které mohou být, i přesto, že vycházejí z úpravy obsažené v o.z.o., cenným inspiračním zdrojem, hovoří Svoboda²² o alimentární povinnosti a Krčmář²³ o vyživovací povinnosti, popř. se ve vztahu k těmto povinnostem hovoří i o institutu zaopatření²⁴ dětí²⁵, ale jednotnou definici těchto pojmů autoři nepodávají.

¹⁷ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. 1. vydání Praha: C.H.Beck, 1999, s. 166.

¹⁸ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009.

¹⁹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 314.

²⁰ PLANKOVÁ, Olga In ČEŠKA, Zdeněk. *Československé rodinné právo*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1985. 310 s.

²¹ PLANKOVÁ, Olga In ČEŠKA, Zdeněk. *Československé rodinné právo*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1985, s. 214.

²² SVOBODA, Emil. *Rodinné právo Československé*. 1. vydání, Praha: Československý kompas, 1946, s. 85 a násl.

²³ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské IV. Právo rodinné*. 3. vydání, Praha: Všehrad, 1936, s. 75 a násl.

²⁴ Přičemž je třeba podotknout, že zaopatření a výživu o.z.o. odlišoval (z dikce § 166 o.z.o. toto rozlišení jasně vyplývá).

²⁵ Zaopatřením se rozumí mravní, tělesné a hmotné prostředky, potřebné k tomu, aby se dítě mohlo přiměřeným způsobem samostatně žít – srov. SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint původního vydání, Praha: ASPI, 2002, s. 737. Z tohoto práva byla odvozována práva dcery na

Sedláček²⁶ ve svém komentáři k o.z.o. hovoří o výživě²⁷ (srov. znění § 141 o.z.o.²⁸) jako o prostředcích k živobytí dítěte, které je v zásadě povinen opatřit jeho otec²⁹.

Pokud jde o obsah výživného, je možno ho vymezit jako právní vztah mezi subjekty rodinněprávního vztahu, jehož obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti těchto subjektů navzájem, zejména povinnost osoby k výživě povinné vyživovat určitou osobu (poskytovat dávku výživného) a jí odpovídající právo osoby oprávněné na plnění výživného (poskytování dávek výživného).

Předmětem výživného je plnění dávek výživného. Pokud jde o samotné plnění výživného – vyživovací povinnosti (dávek výživného), není pod tento pojem zahrnována pouze výživa v pravém slova smyslu (tedy poskytování stravy), nýbrž i zabezpečování dalších potřeb, ať už jde o potřeby hmotné (ošacení, hračky, sportovní potřeby atd.) nebo potřeby nehmotné (zabezpečení vzdělání, kulturního a duševního

věno (§ 1220 o.z.o.) a syna na výbavu (§ 1231 o.z.o.). Je tedy patrné, že zaopatření ve smyslu o.z.o. bylo chápáno oproti dnešnímu institutu výživného daleko šířeji (zaopatření obsahovalo i povinnosti dítě vychovávat – srov. def. ...mravní prostředky..., což bychom dnes chápali jako součást rodičovské zodpovědnosti) a směřovalo i do budoucna (např. zařídit dítěti byt, poskytnout prostředky na zřízení živnosti) s tím, že dnes takto širokou povinnost rodičů (resp. otce) dítě zaopatřit, resp. v takovém rozsahu vyživovat v našem právním řádu nenalezneme.

²⁶ SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint původního vydání, Praha: ASPI, 2002, s. 735.

²⁷ Na tomto místě se však sluší podotknout, že výživa nezletilého dítěte byla v o.z.o. pojímána jako součást výchovy nezletilého dítěte – viz SEDLÁČEK, Jaromír in ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Reprint původního vydání, Praha: ASPI, 2002, s. 735.

²⁸ § 141 o.z.o.: „*Jest především povinností otcovou tak dlouho pečovati o výživu dětí, dokud nemohou samy se vyživovati. Na matce je zvláště pečovati o jejich tělesnou výchovu a o jejich zdraví.*“

²⁹ Pohled na výživné jakožto jednu z povinností otce dítěte vychází z právní úpravy o.z.o., který tuto povinnost výslovně normuje vůči otci dítěte, matka pak měla povinnosti, které bychom dnes spíše zahrnuli pod pojem osobní péče, srov. § 141 o.z.o.: „*Jest především otcovou povinností potud se starati o výživu svých dětí, až se mohou samy živiti. Péči o jejich tělo a jejich zdraví je povinna hlavně matka na sebe vzítí.*“

rozvoje osobnosti, popř. rekreace dítěte³⁰, zabezpečení péče o dítě třetí osobou³¹ atd.).³²

Vyjdeme-li z výše uvedených definic výživného a z toho, co bylo řečeno o jeho obsahu, můžeme výživné definovat jako rodinněprávní institut, jehož obsahem je souhrn práv a povinností subjektů rodinněprávních vztahů, o kterých tak stanoví zákon, při vzájemném zabezpečování jejich osobních potřeb.³³

Za pojmové znaky výživného, které lze dovodit právě z jeho definice, lze považovat existenci rodinněprávního vztahu³⁴ mezi osobou k výživě povinnou a osobou z výživy oprávněnou, přičemž vymezení okruhu těchto osob je zakotveno zákonem (český právní řád nezná výživné např. mezi sourozenci), a zásadně existenci odkázanosti na výživu osoby z výživného oprávněné (srov. znění § 911 NOZ, kdy toto kritérium je aplikovatelné na všechny druhy vyživovacích vztahů, které NOZ upravuje – na rozdíl od úpravy v ZOR se tedy toto kritérium uplatní od 1. 1. 2014 jako předpoklad vzniku vyživovacího vztahu vždy).

Lze se setkat s názorem, že ZOR za plnění výživného (konkrétně vyživovací povinnosti) pokládá i výkon osobní péče.³⁵ Pokud bychom se ztotožnili s tímto názorem, znamenalo by to, že nelze za pojmový znak považovat plnění výživného v dávkách majících pouze

³⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 25. srpna 1971, sp. zn. 2 Cz 35/1971.

³¹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. září 1973, sp. zn. 1 Cz 74/1973.

³² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 247.

³³ Autor však uznává, že tato definice má svá úskalí, a to především ve vazbě na výživné mezi rozvedenými manželi, kde rodinněprávní vztah rozvodem zanikl, a ve vazbě na příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce, kde mezi matkou a otcem (popř. pravděpodobným otcem) žádný rodinněprávní vztah být nemusí. Odborná literatura v posledním z případů odvozuje rodinněprávní vztah od poměru ke společnému dítěti (stejně tak po rozvodu manželství, z něhož se narodily děti) a v prvním z případů od rodinněprávního vztahu zaniklého – viz PLANKOVÁ, Olga In ČEŠKA, Zdeněk. *Československé rodinné právo*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1985, s. 214.

³⁴ Dle terminologie NOZ by mělo být lépe hovořeno o rodinněprávním poměru. V této práci bude ale nadále používána terminologie současná, tedy dle platné a účinné právní úpravy v době prezentace tohoto příspěvku, tzn. rodinněprávní vztah.

³⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání, Brno: Doplněk, 2006, s. 247.

materiální povahu (majetkovou hodnotu).³⁶ Domnívám se však, že osobní péči nelze za plnění vyživovací povinnosti považovat, a to z toho důvodu, že péči o dítě vykonává rodič mimo jiné i v rámci své rodičovské zodpovědnosti³⁷ (odpovědnosti³⁸). Skutečnost, která z povinných osob o nezletilé dítě osobně pečuje (zdali vůbec) a v jakém rozsahu, bude mít vliv až při určení samotné výše dávky výživného v soudním řízení (budou zohledněny výdaje např. na osobní asistentku postiženého dítěte, výdaje za mateřskou školku, kterou dítě navštěvuje v době, kdy o něj pro pracovní vytížení nemůže jeden z rodičů pečovat atd.). Pokud má povinná osoba dítě ve své osobní péči, je z logiky věci jasné, že v tomto okamžiku zajišťuje jeho osobní potřeby – platí mu jídlo, poskytuje střechu nad hlavou, hradí jeho aktivity, kroužky atd. Je však třeba říci, že faktická hranice mezi pojmy osobní péče a plnění vyživovací povinnosti, zejména v souvislosti s jejich obsahem, je velmi tenká. Rozdílem mezi oběma instituty však bude hledisko materiální, kdy by výživné, resp. plnění vyživovací povinnosti mělo mít materiální podobu (zajištění potřeb), kdy toto zajištění bude zpravidla spojeno pro povinného s určitým výdajem (peněžním nebo penězi ocenitelným), zatímco osobní péče je spojena převážně s hlediskem osobním (citovým), neznamenajícím pro povinného rodiče žádný finanční (materiální) výdaj – dohled nad dítětem, učení se s ním, vštěpování morálních hodnot dítěti, doprovázení dítěte do školy³⁹ atd.

Dalo by se tedy závěrem říci, že při výkonu osobní péče o dítě nebo jinou osobu z vyživovacího vztahu (např. péče o starého nemohoucího rodiče jen jedním z jeho dětí) je k výživě povinná osoba nucena z logiky věci zajistit uspokojování potřeb oprávněného subjektu (strava, ošacení atd.), a tak dochází k tomu, že plní při výkonu osobní péče vyživovací povinnost (může ji však plnit i tím, že hradí dítěti chůvu v okamžiku, kdy o dítě bezprostředně nepečuje, hradí pečovatelku o nemohoucího rodiče atd.).

Krátkodobou péčí o dítě rodičem, kterému nebylo svěřeno do výchovy (dle terminologie NOZ do osobní péče), se však na jejím rozsahu nic

³⁶ Opačně viz NOVÁ, Hana, TĚŽKÁ, Olga. *Vyživovací povinnost*. 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 1995, s. 6.

³⁷ § 31 odst. 1 písm. a ZOR: *„Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.“*

³⁸ § 858 NOZ *„rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě ...“*

³⁹ K tomu srov. § 811 NOZ: *„Péči o dítě a jeho ochranu, výkon jeho výchovy, popřípadě některých jejích stránek, nebo dohled nad dítětem mohou rodiče svěřit jiné osobě; dohoda rodičů s ní se nemusí dotknout trvání ani rozsahu rodičovské odpovědnosti.“*

měnit nebude.⁴⁰ Může však dojít k tomu, že rodiče jako k výživě nezletilého dítěte primárně povinné osoby svěří nezletilé dítě do péče třetí osoby. V takovémto případě je však k tomu, kdo o nezletilé dítě osobně (ne)pečuje, přihlédnuto při stanovení výše dávky výživného (náklady na chůvu, mateřskou školku, zájmový kroužek popř. speciální pomoc při práci s postiženými dětmi atd.).⁴¹

Literature:

- ČEŠKA, Zdeněk. Československé rodinné právo. 1. vydání. Praha: Panorama, 1985. 310 s.
- HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009
- HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011. 456 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 586 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vydání, Brno: Doplněk, 2006. 400 s.
- KORNEL, Martin. Kam kráčíš vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem? Právní rozhledy, 2011, roč. 19, č. 3, s. 82–87
- KRČMÁŘ, Jan. Právo občanské IV. Právo rodinné. 3. vydání, Praha: Všehrad, 1936. 154 s.
- NOVÁ, Hana, TĚŽKÁ, Olga. Vyživovací povinnost. 2. vydání, Praha: Linde Praha a.s., 1995. 225 s.
- RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. 1. vydání Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I. §§ 1 – 284. Reprint původního vydání, Praha: ASPI, 2002. 1192 s.

⁴⁰ Srov. právní větu rozhodnutí Nejvyššího soudu z 27. února 1969, sp. zn. 1 Cz 84/1968 – „*Krátkodobý pobyt nezletilého dítěte u rodiče, jemuž nebylo svěřeno do výchovy, není zpravidla důvodem dočasného zproštění tohoto rodiče povinnosti platit výživné.*“

⁴¹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu z 27. února 1969, sp. zn. 1 Cz 84/1968.

- SVOBODA, Emil. Rodinné právo Československé. 1. vydání, Praha: Československý kompas, 1946. 135 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010. 380 s.

Contact – email

ondrasmid@seznam.cz, Ondrej.smid@upol.cz

EXEKUCE POZASTAVENÍM ŘIDIČSKÉHO OPRÁVNĚNÍ

VERONIKA URBANOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

S účinností od 1. 1. 2013 byl do exekučního řádu zakotven zcela nový institut – exekuce pozastavením řidičského oprávnění. Tento způsob exekuce je nově možno použít k vymožení nedoplatků na výživném pro nezletilé dítě. Cílem tohoto příspěvku je seznámit čtenáře s tímto novým právním institutem a poukázat na jeho možné problematické aspekty.

Key words in original language

exekuce pozastavením řidičského oprávnění, exekuční řád, výživné, nezletilé dítě

Abstract

Since 1st of January, 2013 is a part of the Enforcement order a completely new institute - execution of suspension of driving licence. This institute can be used to enforcement of arrears of alimony for minor. The aim of this article is inform a reader about this new legal institute and tell about some aspects that can be argueable.

Key words

Execution of Suspension of Driving Licence, Enforcement Order, Alimony, Minor

Úvod

V důsledku tzv. velké exekuční novely provedené zákonem č. 396/2012 Sb. byl s účinností od 1. 1. 2013 do zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (dále jen „exekuční řád“ či „EŘ“) zakotven zcela nový způsob provedení exekuce, jímž je exekuce pozastavením řidičského oprávnění. Tímto způsobem může být nově provedena exekuce k vymožení nedoplatku výživného na nezletilé dítě. Cílem tohoto příspěvku je předně seznámit čtenáře s podstatou a fungováním tohoto způsobu provedení exekuce, jakož i s možnými problémy, které při jeho realizaci mohou vzniknout. V závěru práce by pak mělo být poukázáno i na některé otázky spíše koncepčního charakteru, které zde mohou vyvstat.

K podstatě exekuce pozastavením řídičského oprávnění

Jak již bylo výše naznačeno, od roku 2013 byl do exekučního řádu zařazen nový způsob provedení exekuce na peněžité plnění, jímž je exekuce pozastavením řídičského oprávnění. Tento způsob exekuce lze však s ohledem na znění § 71a exekučního řádu, který tento nový institut exekučního práva upravuje, použít toliko k vymožení nedoplatku výživného na nezletilé dítě. Zákonodárce zavedením tohoto nového způsobu vymáhání výživného reagoval na neustále se zvyšující zadluženost jednotlivců, jež je nezbytně spojena se zhoršující se platební morálkou, která je ze strany veřejnosti obzvláště citlivě vnímána v těch případech, kdy jsou jí negativně dotčeny zájmy dětí.¹

Tento nově zavedený způsob provedení exekuce se pak poměrně výrazně odlišuje od jiných způsobů nuceného výkonu rozhodnutí, neboť se nejedná o způsob, který by přímo vedl k realizaci povinnosti uložené exekučním titulem, ani o způsob zajišťovací (jako je např. exekutorské zástavní právo). Exekuce pozastavením řídičského oprávnění je naopak nepřímým způsobem provedení exekuce (obdobně jako ukládání pokut v případě vymáhání exekučních titulů o výchově a úpravě styku s nezletilým dítětem, ve věcech domácího násilí či nezastupitelného plnění). Na jeho základě tak nedochází k získávání peněžních prostředků na úhradu dlužného výživného přímo, ale prostřednictvím negativní motivace dlužníka k tomu, aby svůj dluh co nejrychleji splnil. Smyslem tohoto institutu je omezit osobu povinnou k výživě nezletilého dítěte v běžném životě natolik, aby ji to přimělo k urychlené a dobrovolné úhradě vymáhaného nedoplatku.²

Postup směřující k pozastavení řídičského oprávnění

V případě, že exekutor bude zvažovat vydání exekučního příkazu ve smyslu § 71a EŘ, obrátí se nejprve na registr řídičů (tedy na příslušný obecní úřad s rozšířenou působností) s dotazem, zda je povinný držitelem řídičského oprávnění či nikoli. V případě kladné odpovědi pak exekutor může vydat exekuční příkaz, v němž toto řídičské oprávnění povinnému pozastaví. Přitom je nezbytné, aby v příkazu vymezil, jaké konkrétní řídičské oprávnění povinnému pozastavuje, neboť povinný může být oprávněn k řízení motorových vozidel hned několika skupin. V takovém případě není vyloučeno, že exekutor pozastaví povinnému řídičské oprávnění jen k některé

¹ K tomu srov. HRADSKÁ, Martina. *Exekuce a výživné*. In: Komorní listy, č. 3/2013, ISSN 18051081, obdobně též HLAVSA, Petr; DÁVID, Radovan; KOJAN, Michal. *Exekuční řád a předpisy související*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 9788087576540.

² KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766, S. 457

ze skupin a ostatní mu ponechá.³ Přitom však musí vzít v úvahu ustanovení § 81 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o silničním provozu“), jež zakotvuje tzv. rovnocennost řídičských oprávnění, na jejímž základě jsou držitelé řídičského oprávnění pro určitou skupinu motorových vozidel oprávněni nejen k řízení motorových vozidel do této skupiny spadajících, ale i vozidel náležejících do některé z „nižších“ skupin. V opačném případě, tj. tehdy, nevezal-li by exekutor při svém rozhodování o tom, která řídičská oprávnění povinnému pozastaví, právě uvedené ustanovení do úvahy, vystavoval by se riziku, že tento způsob provedení exekuce nebude účinný, neboť povinný nebude na svých právech omezen takovým způsobem, který by jej motivoval ke splnění jeho vyživovací povinnosti.

Exekuční příkaz je exekutor dle § 71a odst. 2 EŘ povinen doručit oprávněnému, povinnému a orgánu, který vede registr řidičů. Jak však upozorňuje M. Kasíková, exekutor doručí exekuční příkaz orgánu spravujícímu registr řidičů až poté, co mu bude vykázáno jeho doručení povinnému, a to s ohledem na skutečnost, že povinnému se dle § 71a odst. 3 EŘ řídičské oprávnění pozastavuje až v okamžiku, kdy měl možnost seznámit se s exekučním příkazem, tj. až okamžikem jeho doručení.⁴ S tímto závěrem nelze než souhlasit, neboť v případě, kdy by exekutor doručoval exekuční příkaz povinné osobě i orgánu vedoucímu registr řidičů souběžně, by reálně hrozilo, že orgán vedoucí registr řidičů do registru zapíše poznámku o pozastavení řídičského oprávnění dříve, než si povinný exekuční příkaz převezme, tj. dříve, než mu povinnost zdržet se řízení motorového vozidla vznikne. Tento postup při doručování je tak třeba respektovat, přestože není zákonem výslovně předepsán.

Povinný je následně dle § 113 odst. 1 písm. e) zákona o silničním provozu ve spojení s odst. 2 téhož ustanovení povinen nejpozději do pěti pracovních dnů ode dne, kdy rozhodnutí o pozastavení řídičského oprávnění nabude právní moci (tj. ode dne doručení, neboť proti němu nelze dle § 47 odst. 3 exekučního řádu podat žádný opravný prostředek), odevzdat svůj řídičský průkaz místně příslušnému správci registru řidičů.

Zrušení exekučního příkazu

Podle ustanovení § 71a odst. 4 EŘ zruší exekutor exekuční příkaz pozastavením řídičského oprávnění, prokáže-li povinný, že

³ KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766, S. 458

⁴ KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766

k uspokojování životních potřeb svých a osob, k nimž má vyživovací povinnost, nezbytně potřebuje své řídičské oprávnění, a dále tehdy, zaplatí-li povinný nedoplatek na výživném na nezletilé dítě.

Ve vztahu k prvně uvedenému a v zákoně výslovně zakotvenému důvodu pro zrušení exekuce pozastavením řídičského oprávnění M. Kasíková uvádí, že v případě, kdy exekutor exekuční příkaz nezruší, neboť nedospěje k závěru, že by povinný prokázal, že jej nezbytně potřebuje k uspokojování životních potřeb svých či osob, k nimž je povinován výživou, se povinný může bránit návrhem na zastavení exekuce ve smyslu § 268 odst. 4 OSŘ.⁵ S tímto názorem se však nelze bez výhrad ztotožnit, a to především s ohledem na znění § 55 EŘ, který upravuje institut zastavení exekuce. § 55 odst. 1 EŘ totiž váže podání návrhu na zastavení exekuce na patnáctidenní prekluzivní lhůtu, která povinnému počíná běžet ode dne, kdy se dozvěděl o důvodu pro zastavení exekuce. Tímto důvodem však patrně nebude rozhodnutí exekutora o tom, že povinný neprokázal, že řídičské oprávnění nezbytně potřebuje k uspokojování životních potřeb zákonem vymezeného okruhu osob. Důvodem pro zastavení exekuce v části, v níž je vykonávána pozastavením řídičského oprávnění, by naopak měla být ta skutečnost, že zde nejsou dány zákonem stanovené podmínky pro realizaci tohoto způsobu vedení exekuce, mezi něž je nezbytné zařadit i podmínku vyplývající ze znění § 71a odst. 4 písm. a) EŘ, tj. podmínku, že povinná osoba nepotřebuje své řídičské oprávnění k uspokojování životních potřeb určitých osob. S ohledem na právě uvedené tak není zcela zřejmé, od kdy by lhůta k podání návrhu na zastavení exekuce měla povinnému běžet. Je proto otázkou, zda by rozhodnutí exekutora o tom, že povinný neprokázal, že své řídičské oprávnění nezbytně potřebuje k uspokojování životních potřeb zákonem stanovených osob, nemělo být vnímáno spíše jako svébytné rozhodnutí ve smyslu § 55b EŘ, proti němuž se lze bránit odvoláním dle § 55c EŘ, a to i přesto, že se jedná o rozhodnutí, které je výrazným způsobem navázáno na exekuční příkaz, proti němuž se pravidelně lze bránit toliko návrhem na zastavení exekuce.

Jak již bylo výše uvedeno, druhým v zákoně výslovně uvedeným důvodem pro zrušení exekuce pozastavením řídičského oprávnění je skutečnost, že povinný zaplatí nedoplatek na výživném pro nezletilé dítě, což ostatně nevyplývá pouze z ustanovení § 71a odst. 4 písm. b) EŘ, ale i z odstavce prvního téhož ustanovení, který omezuje využití tohoto institutu pouze k vymožení nedoplatku na výživném. Je-li tedy nedoplatek na výživném vymožen a exekuce je nadále prováděna pouze pro běžné výživné, náklady oprávněného či exekutora, nelze již tato plnění vymáhat tímto způsobem, ale je nezbytné využít některého jiného způsobu exekuce, jenž je určen k vymožení peněžitého plnění.

⁵ KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766

Přestože zákon výslovně zakotvuje pouze dva případy, kdy je exekutor povinen zrušit exekuční příkaz na pozastavení řídičského oprávnění, upozorňuje M. Kasíková i na další případ, kdy by měl exekutor k tomuto kroku přistoupit, a sice tehdy, pokud již takového příkazu není v exekuci třeba – např. tehdy, kdy se exekutor dohodl s povinným na splátkách, které povinný dodržuje.⁶ Tomuto závěru nelze ničeho vytknout, neboť je zde třeba mít vždy na paměti, že exekuce pozastavením řídičského oprávnění představuje značný zásah do života povinného, k němuž by mělo docházet pouze tehdy, pokud je to nezbytné k dosažení jeho účelu, tedy k zabezpečení prostředků pro výživu nezletilého dítěte. Pokud je však tohoto účelu dosaženo, není zde nadále důvod, který by ospravedlňoval další trvání zásahu do práv povinného.

Bez dalšího však nelze s M. Kasíkovou souhlasit v tom, že exekutor by měl přistoupit ke zrušení exekučního příkazu pozastavujícího povinnému řídičské oprávnění i tehdy, když oprávněný v průběhu exekučního řízení nabude zletilosti.⁷ K tomuto závěru autorka dochází na základě výkladu ustanovení § 71a odst. 1 EŘ, dle něhož lze tento způsob provedení exekuce použít pouze tehdy, jestliže je v exekuci vymáhán „nedoplatek výživného na nezletilé dítě“. S tímto závěrem je však možno polemizovat, neboť ze znění citovaného ustanovení se zcela zřejmě nepodává, co je třeba rozumět pod slovním spojením „nedoplatek na výživné na nezletilé dítě“. Naopak zde do úvahy přichází dva možné výklady. Podle prvního z nich by bylo možné aplikovat ustanovení § 71a EŘ jen v těch případech, kdy jeho prostřednictvím bude vymáháno výživné pro nezletilého oprávněného. Zároveň je však možné interpretovat citované ustanovení tak, že jeho prostřednictvím může být vymáháno dlužné výživné i již zletilým oprávněným, avšak pouze pro dluh, který na výživném vznikl v době jeho nezletilosti. Pokud bychom přisvědčili prvně uvedenému výkladu, pak by byl závěr M. Kasíkové o nutnosti zrušit povinnému pozastavení jeho řídičského oprávnění v okamžiku, kdy oprávněný nabude zletilosti, správný. Závěr o správnosti tohoto výkladu však dle názoru autorky tohoto článku nelze ze samotného znění předmětného ustanovení dovodit, resp. druhý z možných výkladů a priori zavrhnout, neboť ze znění předmětného ustanovení zřejmě nevyplývá, že by druhý způsob výkladu byl výkladem nepřipustně extenzivním, překračujícím úmysl zákonodárce. Zde tak bude patrně třeba vyčkat na soudní judikaturu, která předmětné ustanovení vyloží. Tato judikatura však dosud s ohledem na poměrně krátkou dobu účinnosti chybí.

⁶ KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766

⁷ KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766, S. 458

Exekuce pozastavením řídičského oprávnění jako sankce

V souvislosti s tímto novým způsobem provedení exekuce (který se navíc poměrně výrazně odlišuje od ostatních způsobů, jichž lze využít k nucenému výkonu exekučních titulů ukládajících povinnost k peněžitému plnění) může vyvstat otázka, zda tento způsob provedení exekuce není s ohledem na jeho charakter pro povinného spíše sankcí za jeho jednání, které je ze strany společnosti vnímáno velmi negativně. To však řada autorů odmítá s poukazem na skutečnost, že smyslem tohoto institutu je působit na dlužníka jako nástroj negativní motivace, který jej má vést k tomu, aby svou vyživovací povinnost co nejrychleji splnil.⁸ S tímto závěrem nelze než souhlasit, neboť potrestání dlužníka za neplnění jeho vyživovací povinnosti není v žádném případě úkolem civilního práva procesního, v jehož rámci byl tento institut zakotven, ale jeho smyslem je pouze zajistit splnění exekučního titulu v případě, že nebude povinným splněn dobrovolně.

Potrestání povinného za neplnění vyživovací povinnosti je naopak úkolem práva trestního. Povinný tak může být v případě, že nebude plnit svou povinnost vyživovat či zaopatřovat jiného nebo se této povinnosti bude úmyslně vyhýbat, odsouzen za spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy ve smyslu § 196 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“ či „TZ“), za což může být odsouzen k trestu odnětí svobody až na tři léta.

Ve vztahu k posouzení, zda exekuce pozastavením řídičského oprávnění není pro dlužníka spíše sankcí než pouhým nástrojem k zajištění splnění jeho povinnosti, je třeba upozornit také na ustanovení § 196a TZ, jež do něj bylo zavedeno novelou provedenou zákonem č. 390/2012 Sb., která nabyla účinnosti k 1. 10. 2012. Podle tohoto ustanovení může soud pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy uložit jako přiměřené omezení ve smyslu § 48 odst. 4 TZ povinnost zdržet se řízení motorových vozidel. Toto přiměřené opatření může soud uložit pachateli tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude pachatelem mařena nebo ztěžována.⁹ Rovněž trestní zákoník tedy počítá s tím, že pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy lze k zajištění plnění jeho vyživovací povinnosti uložit povinnost zdržet se řízení motorových vozidel. I v rámci trestního zákoníku je však tento institut koncipován nikoli jako trest, ale pouze jako přiměřené

⁸ srov. HLAVSA, Petr; DÁVID, Radovan; KOJAN, Michal. *Exekuční řád a předpisy související*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 9788087576540 nebo VICHEREK, Roman. *Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb.* In: *Trestní právo*, č. 7/2013, ISSN 2112860

⁹ § 196a věta druhá TZ

opatření, které lze pachateli uložit, přestože se jedná o opatření, které nikterak nesouvisí s charakterem jeho trestné činnosti.¹⁰

Omezení pouze na výživné pro nezletilé dítě

Jak již bylo uvedeno v úvodu tohoto příspěvku, lze exekuční příkaz k pozastavení řídičského oprávnění vydat pouze tehdy, jestliže je v exekuci vymáhán nedoplatek výživného na nezletilé dítě. Z právě uvedeného tak jasně vyplývá, že tento exekuční způsob lze realizovat pouze k vydobytí těch finančních prostředků, které mají sloužit k zajištění výživy pro nezletilé děti. V případě, že je v exekuci vymáhán jiný druh výživného, např. výživné pro manžela, rozvedeného manžela, neprovdanou matku atd., nelze tento institut aplikovat a naopak je třeba, aby exekutor přistoupil k jinému způsobu provedení exekuce.

Tato skutečnost je mnoha autory vysvětlována tím, že pozastavení řídičského oprávnění představuje výjimečný zásah do práv povinné osoby, který lze ospravedlnit pouze charakterem povinnosti, jejíž splnění má být jeho prostřednictvím vymoženo.¹¹ „Výživné pro nezletilé dítě slouží k uspokojování základních potřeb dítěte, a je proto dán zvláštní zájem na ochraně tohoto zdroje obživy nezletilého dítěte, který se projevuje např. tím, že rozsudky ukládající plnění výživného jsou předběžně vykonatelné ze zákona [§ 162 odst. 1 písm. a) OSŘ], pohledávka na výživné je zařazena mezi přednostní při exekuci srážkami ze mzdy [§ 279 odst. 2 písm. a) OSŘ] nebo tím, že oprávněný při vymáhání výživného na nezletilé dítě není nucen skládat exekutorovi zálohu dle § 55 odst. 6 EŘ, ale nakonec i trestněprávními důsledky spojenými se zanedbáním povinné výživy dle § 196 TrZ.“¹²

Zde je však třeba poukázat na to, že všechna shora popsaná zákonná ustanovení se - s výjimkou ustanovení § 55 odst. 6 EŘ - vztahují na jakýkoli druh výživného (které je obecně vnímáno jako hodnota, jež si zasluhuje zvláštní ochrany), když zákonodárce neomezil jejich aplikaci toliko na případy, kdy půjde o výživné pro nezletilé dítě. Rovněž přiměřené opatření ve smyslu § 196a TZ, které zasahuje do práv povinné osoby zcela stejným způsobem, jako by do nich mohlo být zasazeno v případě vymáhání výživného postupem dle § 71a EŘ, lze uložit nejen k zajištění poskytování výživného pro nezletilé dítě, ale i k zajištění plnění všech ostatních druhů

¹⁰ VICHEREK, Roman. *Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb.* In: *Trestní právo*, č. 7/2013, ISSN 12112860

¹¹ KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766

¹² KASÍKOVÁ, Martina a kol. *Exekuční řád. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766, S. 457 - 458

vyživovací povinnosti. Je proto otázkou, z jakého důvodu omezil zákonodárce možnost vymoci dlužné výživné prostřednictvím pozastavení řídičského oprávnění pouze na výživné pro nezletilé děti, když na jiném místě právního řádu umožňuje přistoupit k provedení téhož zásahu do práv povinného (pachatele) i v případě, kdy je třeba zajistit plnění jeho vyživovací povinnosti k jiným osobám, než je nezletilé dítě, přestože i tyto další osoby by si podobnou ochranu zasloužily i v rámci civilního práva.

Dvoukolejnost exekučního práva

Ve vztahu k institutu exekuce pozastavením řídičského oprávnění je závěrem třeba upozornit též na to, že tento způsob provedení exekuce lze provést pouze v případě, kdy bude dlužné výživné vymáháno exekutorem dle exekučního řádu, nikoli však v případě, že bude vymáháno soudem v řízení dle části šesté zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“). Na tuto skutečnost je pak třeba nahlížet jako na další z poněkud nekonceptních kroků českého zákonodárce, v jehož důsledku opětovně došlo k prohloubení rozdílů mezi právní úpravou obsaženou v exekučním řádu a právní úpravou dle části šesté občanského řádu soudního. Přitom není zřejmé, co vedlo zákonodárce k tomu, že tento nový způsob výkonu rozhodnutí nezakotvil i v rámci posledně uvedeného právního předpisu.

Zde se nám nabízí dvě možná vysvětlení. Prvním z nich je opomenutí zákonodárce, jehož původním záměrem bylo omezení soudního výkonu rozhodnutí pouze na specifické druhy exekučních titulů, které i dnes může vykonávat toliko soud (exekuční tituly o výchově nezletilých dětí, vykazání ze společného obydlí či nenavazování kontaktů s oprávněným).¹³ Tento záměr Ministerstva spravedlnosti však nenašel podporu v Ústavně právním výboru Poslanecké sněmovny, který rozhodl o zachování volby soukromých věřitelů mezi využitím soudního exekutora a soudu.¹⁴ V této souvislosti je pak možné uvažovat o pochybení zákonodárce, který jednoduše opomněl po provedení popsané změny návrhu zákona zařadit tento nový způsob provedení exekuce i do občanského soudního řádu. Druhým vysvětlením naopak může být, že se jednalo o úmysl zákonodárce, který tak chtěl alespoň nepřímo přispět k tomu, že oprávněný (v jehož rukou je volba, zda bude exekuce provedena soudem či soudním exekutorem) zvolí k vymožení nedoplatku na výživném exekuci v režimu exekučního řádu, neboť tato volba bude pro oprávněného výhodnější mj. proto, že v jejím rámci bude mít exekutor v rukou více

¹³ HLAWSA, Petr; DÁVID, Radovan; KOJAN, Michal. *Exekuční řád a předpisy související*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 9788087576540. S. 141

¹⁴ KORBEL, František; PRUDÍKOVÁ, Dana. *Velké změny exekučního práva od 1. ledna 2013*. In: Právní rozhledy, č. 1/2013, str. 1 – 12. ISSN 12106410

možných nástrojů, jak vymoci dlužné plnění, než jich má k dispozici soud.

Závěr

Přestože exekuce pozastavením řídičského oprávnění je institutem, který byl do českého právního řádu zakotven teprve nedávno (a tudíž dosud nebyly vyřešeny všechny otázky, které v souvislosti s jeho praktickou realizací mohou vzniknout), jedná se nepochybně o institut, který je třeba hodnotit kladně, neboť jeho cílem je přispět ke zlepšení platební morálky osob s vyživovací povinností k nezletilým dětem, které si s ohledem na svou „bezbrannost“ a neschopnost opatřit si prostředky k zajištění své výživy vlastními silami zaslouží maximální míru právní ochrany.

Literature:

- zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 396/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
- zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- HLAVSA, Petr; DÁVID, Radovan; KOJAN, Michal. Exekuční řád a předpisy související. 1. vyd. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 9788087576540
- KASÍKOVÁ, Martina a kol. Exekuční řád. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. 957 s. ISBN 9788074004766
- HRADSKÁ, Martina. Exekuce a výživné. In: Komorní listy, č. 3/2013, ISSN 18051081
- KORBEL, František; PRUDÍKOVÁ, Dana. Velké změny exekučního práva od 1. ledna 2013. In: Právní rozhledy, č. 1/2013, str. 1 – 12. ISSN 12106410
- VICHEREK, Roman. Dopady novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 390/2012 Sb. In: Trestní právo, č. 7/2013, ISSN 12112860

Contact – email

urbanova.veronika@atlas.cz

VÝŽIVNÉ A NÁHRADA ŠKODY Z POHLEDU ŽALOB WRONGFUL BIRTH A WRONGFUL LIFE

JANA VOLKOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá tím, zda mohou rodiče, kteří podali žalobu wrongful life a wrongful birth, žádat, aby se na výživném podíleli lékaři, kteří v době těhotenství ženy pochybili, případně zdravotnické zařízení, ve kterém lékař pracoval. Dále obsahuje popis ostatních finančních nároků, které mohou rodiče po lékařích požadovat, a na závěr vysvětluje, jakým způsobem se s touto problematikou vyrovnaly zahraniční soudy ve svých rozhodnutích.

Key words in original language

Wrongful life, wrongful birth, náhrada škody, újma

Abstract

The article discusses whether parents, who brought wrongful life or wrongful birth action, may demand that part of the maintenance is paid by the doctors who erred during the pregnancy of the mother or a medical facility employing that particular doctors. Description of other financial claims that parents may demand from doctors follows, as well as the attitude to the matter adopted by foreign courts in their decisions.

Key words

Wrongful life, wrongful birth, maintenance, action

Z § 85 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „zákon o rodině“) vyplývá, že vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá tak dlouho, dokud děti nejsou schopny se žít samy. Narozením postiženého dítěte vzniká rodičům povinnost vyživovat dítě po celý jeho život, aniž by mohli očekávat, že se dítě bude někdy schopno o sebe postarat. Jde o celoživotní závazek, který rodiče musí akceptovat, protože to bylo jejich rozhodnutí mít dítě. Co se však stane v případě, že rodiče měli možnost se rozhodnout, zda postižené dítě budou mít či nikoli, a činností či nečinností dalších osob jim byla tato možnost odňata? Mají se rodiče smířit s tím, že budou dítě vyživovat sami, nebo by se na výživě dítěte měl podílet i ten, kdo jim zamezil v jejich rozhodování? To je jeden z aspektů, který musí posuzovat soudci v souvislosti s žalobami wrongful life a wrongful birth.

Co jsou žaloby wrongful life a wrongful birth?

Pojem žalob wrongful life a wrongful birth není v České republice dosud velmi známý, tyto žaloby jsou totiž v českém prostředí ojedinělé. Protože se jedná o žaloby zasahující do několika oblastí práva a týkající se mnoha právních či morálních aspektů, odborná literatura používá ke zjednodušení pro tyto žaloby anglický název, aniž by jej složitě opisovala. Pro upřesnění pojmu je nutné uvést, že se v zahraničí se rozlišují dva, popřípadě tři druhy žalob, a to žaloba za nechtěné početí – action for wrongful conception, žaloba za nechtěné narození – action for wrongful birth a také žaloba za nechtěný život – action for wrongful life. V některých zemích shora uvedené pojmy splývají, protože existují různá teoretická pojetí těchto žalob, také zahraniční soudy pojmy vykládají odlišně. Pro zjednodušení se proto bude tento příspěvek věnovat pouze žalobám wrongful life a wrongful birth v zobecněném pojetí.

Základním rozlišovacím kritériem žalob wrongful birth a life je to, kdo je oprávněn k jejich podání. Žalobu totiž může v určitých případech podat dítě či opatrovník dítěte (žaloby wrongful life), v dalších případech je aktivně legitimován pouze rodič (žaloby wrongful birth).

Žaloby wrongful birth

Pokud se soudy v České republice setkaly s jednou z popisovaných žalob, jednalo se o žaloby wrongful birth. Na rozdíl od žalob wrongful life lze u žalob wrongful birth ve většině případů kvantifikovat škodu a právně podložit nároky žalujících. Žalobu wrongful birth podávají rodiče, kterým bylo pochybením lékaře znemožněno rozhodnout se, zda ukončí těhotenství či nikoli. Tato skutečnost je společná pro všechny žaloby wrongful birth, tedy pro žaloby podané v souvislosti s narozením zdravého či postiženého dítěte. Žalobu totiž mohou podat i rodiče dítěte, které se narodilo zdravé a žije bez jakéhokoli postižení. Pro tento druh žalob wrongful birth je typické, že rodiče dítě vůbec nechtěli, neplánovali jej a učinili všechny kroky pro to, aby narození dítěte zamezili. Žena proto podstoupila umělé přerušování těhotenství, nebo jeden z rodičů sterilizaci. Protože lékař zákrok provedl vadně nebo jej vůbec neprovedl, narodilo se zdravé – ale nechtěné dítě.

Rodiče v těchto případech nechtěli vychovávat a vyživovat dítě, přesto tak musí činit do doby, než bude schopno se žít samo; rodičům tak proti jejich vůli vznikla vyživovací povinnost. Z tohoto důvodu požadují v žalobě náhradu škody za vadně provedený zákrok a současně žádají, aby se na výživě dítěte podílelo zdravotnické zařízení nebo lékař. Některé zahraniční soudy tyto nároky přiznávají, některé nikoli.

Rodiče v případě vadně provedené interrupce mohou také žádat náhradu škody za psychickou újmu, která vznikla strachem o dítě. Pokud se rodiče s narozením dítěte smíří, uvědomují si, že lékař, který umělé přerušování neprovedl správně, a dítě přežilo, mohl při zákroku

plod poškodit. V těchto případech se rodiče narození dítěte akceptovali již v průběhu těhotenství, ale žádají o odškodnění za psychické následky vyplývající ze strachu o zdraví dítěte.

Další skupina žalob wrongful birth se od té první liší tím, že se rodičům narodilo postižené dítě. Rodiče dítě na rozdíl od shora popisovaných případů dítě chtěli, ale chybou lékaře nebo zdravotnického zařízení jim byla odňata možnost svobodně rozhodovat o těhotenství ženy.

O jaké situace se mohlo jednat? Ze zahraničí jsou známy případy, kdy lékař podal ženě lék, který způsobil postižení dítěte a o možném poškození plodu ji neinformoval. Lékař také mohl ženu ujistit, že nemoc, kterou prodělala, nemůže mít vliv na zdraví dítěte. Tyto případy však soudy řešily v době, kdy ještě neexistovaly účinné diagnostické metody. V současné době je častější, že žaloby podávají rodiče poté, co je lékař neseznámil s výsledky vyšetření v těhotenství, nebo tyto výsledky špatně posoudil. Rodiče se pochybením lékaře teprve po narození dítěte dozvěděli, že je dítě postižené, ačkoli to mohli a měli vědět již během těhotenství a měli mít možnost se rozhodnout, zda podstoupí umělé přerušování těhotenství či nikoli. Protiprávní jednání lékaře tedy může spočívat jak ve vlastním jednání, tak i v tom, že něco opomenul a nekonal.

Rodiče u tohoto typu žalob wrongful birth počítali s tím, že budou vychovávat zdravé dítě, ale nebyli připraveni na vícenáklady, které souvisí s narozením postiženého dítěte. To měla být skutečnost, kterou měli mít rodiče právo samostatně již v těhotenství zhodnotit a posoudit, ale lékař jim v tom svým pochybením zabránil a znemožnil rozhodovat o jejich rodinném životě, ale i finančním zatížení. Rodiče tak žalobou wrongful birth žádají buď to, aby se lékař podílel na celkové vyživovací povinnosti, nebo alespoň na vícenákladech souvisejících s péčí o postižené dítě. Mohou také žádat náhradu za psychickou újmu, protože jim lékař upřel právo svobodně se rozhodnout o svém dalším životě; rodiče viní lékaře z toho, že jsou nedobrovolně zatíženi doživotní péčí o postižené dítě, které nechtěli a za normálních okolností nikdy neměli.

Žaloby wrongful birth se vyskytují na celém světě. V České republice rozhodovaly soudy případy vadně provedené sterilizace či potratu s následným narozením zdravého dítěte¹⁵.

Žaloby wrongful life

Na rozdíl od žalob wrongful birth, které podávají ve většině případů rodiče, mohou tuto žalobu podávat zásadně postižené děti

¹⁵ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 29. 2. 2008, čj. 24 C 66/2001-97, rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 15. 7. 2009, čj. 1 Co 192/2008-134, rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 1. 12. 2008, sp. zn. 35 C 17/2006

nebo opatrovníci těchto dětí. Nejsou výjimkou případy, kdy žalobu podává dítě vedle rodičů, kteří žádají nároky prostřednictvím žaloby wrongful birth. Je nutné zmínit, že případů žalob wrongful life nebylo dosud mnoho a i v zahraničí jsou tyto žaloby podávány velmi zřídka. Je tak tomu mimo jiné z důvodu, že nároky žalobců jsou podloženy čistě subjektivními důvody, se kterými se většina společnosti neztotožňuje. Jedná se o žaloby, které jsou mnohdy v rozporu s všeobecně uznávanými morálními a etickými zásadami a racionální právní argumentace a zdůvodnění žaloby je z podstaty těchto žalob znemožněna.

Nelze popsat všechny odlišnosti a různá pojetí konkrétních žalob wrongful life, ale zobecněně jde o žalobu, k jejímuž podání je aktivně legitimovaná postižená osoba. Ta žaluje vlastní rodiče z důvodu, že jí vznikla škoda samotnou skutečností, že žije. Podle žalobce je život s postižením takovým utrpením, že by bylo lepší, pokud by tato osoba vůbec nežila. Žalobce nesouhlasí s tím, že rodiče tomuto utrpení nezamezili a zapříčinili, že žalobce bude celý život trpět. Z tohoto důvodu žádá po rodičích náhradu škody. Touto škodou je tedy vlastní existence postižené osoby. Postižené osoby žalovat také lékaře nebo zdravotnické kvůli tomu, že neinformovali rodiče o postižení plodu nebo nepoužili správné diagnostické metody a postižení nezjistili, čímž znemožnili případné provedení interrupce. Tyto žaloby jsou shodné s žalobami wrongful birth, jen je aktivně legitimovaná k podání žaloby jiná osoba. Dítě také v těchto případech považuje za škodu svůj vlastní život, který mu z důvodu postižení přináší pouze negativní stránky a utrpení, a z této škody viní lékaře či zdravotnické zařízení¹⁶.

Žaloby wrongful life se týkají vždy postižené osoby, nelze je tedy dělit podle toho, zda se narodilo dítě živé nebo postižené, jako u shora zmíněných žalob wrongful birth. To není možné již z povahy věci, protože zřejmě neexistuje soud, který by přiznal náhradu škody za to, že se narodil zdravý člověk a rodiče mu umožnili tento život prožít. Zdravá osoba by nebyla schopna prokázat újmu, nutno podotknout, že újmu ve většině případů nejsou schopny právně relevantním způsobem prokázat ani postižené osoby podávající žalobu wrongful life. Tím se dostáváme k základnímu problému popisovaných žalob – subjektivita. Důvodem žaloby je vlastní existence člověka a subjektivní, nijak racionálně či právně prokazatelná újma. Pokud by soud měl uznat jeho nárok, musel by

¹⁶ Pro lepší představu je možné zmínit případ Berman v. Allan (rozsudek Nejvyššího soudu v New Jersey ze dne 26. 6. 1979), ve kterém dítě postižené Downovým syndromem žalovalo lékaře, který matku neinformoval o možnosti podstoupit amniocentézu. Matka by tak po provedeném testu zjistila, že by se dítě narodilo postižené a mohla by podstoupit umělé přerušování těhotenství.[cit. 28. 11. 2013]

Rozhodnutí dostupné z:

<<http://academic.udayton.edu/lawrenceulrich/berman.htm>>

žalobce prokázat, že došlo k újmě, a současně by musel tuto újmu popsat a nějakým způsobem i kvantifikovat. To je však ve většině případů nemožné.

U žalob wrongful life se právo střetává s etickými a morálními otázkami. Základem těchto žalob je totiž tvrzení, že vlastní život může být škodou, což je problematický nárok jak v nábožensky založených, tak ateistických zemích. Zahraniční soudy proto zásadně žalobci nepřiznávají náhradu škody z důvodu, že nejsou schopny určit škodu. Většina soudů se opírá o názor vyslovený v rozhodnutí ve věci *Gleitman v. Cosgrove*¹⁷, ve kterém soud zdůvodnil, že není v jeho silách změřit, zda by neexistence člověka mohla být lepší než jeho život. Protože nelze určit konkrétní měřítko a stanovit škodu, nemohou soudy náhradu škody přiznat.

Náhrada škody a výživné u žalob wrongful birth

V zahraniční existuje již rozsáhlá judikatura soudů týkající se žalob wrongful birth. Jako příklad lze uvést Spojené státy americké, ve kterých až do konce 60. let 20. století soudy nepřiznávaly jakékoli nároky v případě, že se přes vadně provedený lékařský zákrok narodilo zdravé dítě¹⁸. Tato praxe se však měnila a některé soudy náhradu škody žalobcům přiznávaly¹⁹.

Pro lepší představu lze uvést několik konkrétních případů.

Ve věci *Tropi v. Scarf*²⁰ lékař předepsal ženě antikoncepční prostředek, lékárník jí však předal lék jiný, který otěhotnění nezabránil. Žena posléze otěhotněla a porodila zdravé dítě. Odvolací soud Michiganu v rozhodnutí ze dne 3. 6. 1971 připustil, že určitých okolností lze žalobcům v rámci žalob wrongful birth přiznat náhradu

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu New Jersey ze dne 6. 3. 1967, sp. zn. 227 A.2d 689, 692 (N.J. 1967) [cit. 28. 11. 2013]

Rozhodnutí dostupné z:

<http://www.leagle.com/decision/19677149NJ22_160>

¹⁸ Např. rozhodnutím ze dne 22. 6. 1934 ve věci *Christensen v. Thornby* Nejvyšší soud v Minnesotě žalobu wrongful birth zamítl, přestože lékař vadně provedl vasektomii, kterou žalobce podstoupil, aby chránil zdravotní stav své ženy (pro kterou mohlo být další těhotenství smrtelné). Odůvodnil to tím, že zdraví manželky, které chtěl žalobce chránit, nebylo porodem narušeno, a navíc byl žalobce „požehnan narozením dítěte“.

¹⁹ Ve věci *Custodio v. Bauer* soud v rozhodnutí ze dne 24. 5. 1967 vyslovil, že pokud žalobce prokáže vadnost provedené sterilizace, má žalobce nárok na náklady spojené s porušením povinnosti jeho lékaře. [cit. 26. 11. 2013]

Rozhodnutí dostupné z:

<<http://law.justia.com/cases/california/calapp2d/251/303.html>>

²⁰ Rozsudek Odvolacího soudu v Michiganu ze dne 26. 2. 1971, sp. Zn. 31 Mich. App. 240 (1971) [cit. 28. 11. 2013]

Rozhodnutí dostupné z:

<http://www.leagle.com/decision/197127131MichApp240_1213>

újmy. Soud v této věci vyslovil, že pokud společnost umožnila, aby plánování rodičovství prostřednictvím antikoncepčních prostředků bylo legální, není možné žalobu zamítnout či odmítnout s pouhým tvrzením, že narození dítěte je za každých okolností „požehnáním“. Z právního hlediska tomu tak být vždy nemusí a musí být zohledněno, že lékař pochybil. Soud zdůraznil, že i u žalob wrongful birth lze použít tzv. Benefits rule²¹. Soud musí u každého konkrétního případu zkoumat, jak velké újmě vedlo vadné jednání lékaře. Rozdílne by soud posuzoval, pokud by se narodilo dítě ženě, která užívala antikoncepční prostředky, protože by další dítě ohrozilo její zdraví, nebo ženě, která oddalovala mateřství pouze kvůli „pohodovým líbánkám“.

Soudy se žalobami wrongful birth zabývají, pokud žalobce prokáže, že lékař či jiná osoba pochybili a vznikla škoda; za určitých okolností může totiž být i narození zdravého dítěte považováno za škodu. Soudy proto nepovažují – jak tomu bylo původně – žaloby automaticky za nepřijatelné. Pro českou právní kulturu jsou blízka rozhodnutí německých soudů. Německý spolkový soudní dvůr v rozsudku z 18. 3. 1980 vyslovil, že pokud vede chyba ve sterilizaci k narození i zdravého dítěte narozeného v manželství, které však rodiče z důvodů rodinného plánování nechtěli, může osoba, které se narozením dítěte zvýšilo zatížení kvůli další vyživovací povinnosti, domáhat náhrady²².

Na příklad ve věci Ochs v. Borrelli Nejvyšší soud v Connecticutu rodičům, kteří podali žalobu wrongful birth, přiznal náhradu škody vyplývající z neplánovaného rodičovství a tuto částku dle své úvahy snížil o výhody vyplývající z rodičovství zdravého dítěte. Nepřistoupil na argumenty žalovaného lékaře (který sám přiznal, že vadně provedl lékařský zákrok), podle kterého je pro rodiče dítě vždy jen „požehnáním“²³, a tato výhoda musí ve všech případech převýšit ekonomické znevýhodnění. Podle soudu radost z rodičovství zmírňuje, ale nikoli zcela zastírá ekonomickou realitu²⁴.

Lze proto rozeznat tři způsoby, jakým soudy v zahraničí rozhodovaly o žalobách wrongful birth:

²¹ Where the defendant's tortious conduct has caused harm to the plaintiff or to his property and in so doing has conferred upon the plaintiff a special benefit to the interest which was harmed, the value of the benefit conferred is considered in mitigation of damages, where this is equitable.

²² Rozsudek německého spolkového soudního dvora ze dne 18. 3. 1980, sp. zn. BGHZ 76, 249 [cit 29. 11. 2013]
Dostupné z:
<<http://www.servat.unibe.ch/dfr/bz076249.html>>

²³ V anglickém originálu „blessing“

²⁴ „parental pleasure softens, but does not eradicate economic reality“

1) Soudy žaloby wrongful birth zamítly, protože náklady spojené s výchovou a výživou dítěte nepovažovaly za důvod pro přiznání náhrady v důsledku porušení povinnosti.

2) Soudy žalobu projednaly, ale nepřiznaly žalobcům všechny nároky. Žalobci se domohli např. náhrady nákladů spojených s léčením dítěte a nároků vzniklých v souvislosti s péčí o postižené dítě. Soudy v těchto případech nepřiznaly náhradu za vlastní narození dítěte nebo náhradu ve výši celkového výživného.

3) Některé zahraniční soudy nejen že žaloby projednávají, ale také uznávají náhradu škody vzniklou v důsledku porušení povinnosti lékaře v plném rozsahu.

V případě žalob wrongful birth by v České republice mohli rodiče žádat po lékaři či zdravotnickém zařízení náhradu za negativní následky těhotenství, případně porodu, náhradu za péči o nechtěně narozené dítě, za zásah do práva plánovat rodinný život a za psychickou újmu. Současně by mohli mít nárok na náhradu za porušení práva na rozhodování o rodinném životě, protože jim byla zamezena možnost podstoupit umělé přerušování těhotenství, a za zvýšené náklady související s výchovou a výživou postiženého dítěte.

Názory odborné i laické veřejnosti se obvykle liší, pokud soudy rozhodují o žalobě wrongful birth týkající se zdravého nebo postiženého dítěte. U narození zdravého dítěte většina považuje za morálně problematické žádat náhradu škody či příspěvek na výživu dítěte. Společnost si neuvědomuje, že rodiči vznikla nechtěně vyživovací povinnost a výživné bude muset hradit do doby, než se o sebe bude moci dítě samo postarat. Přesto vítězí názor, že zdravé dítě může vyživovací povinnost nahradit rodičům ve stáří, v nemoci, může se o ně starat. Tyto argumenty však neplatí v případě, že se narodí dítě postižené. U něj mají rodiče celoživotní vyživovací povinnost a nemohou počítat s tím, že by jim dítě bylo schopno ve stáří jakkoli pomoci. Také péče o postižené dítě bývá z důvodu finanční náročnosti nákupu léků, rehabilitace, pomůcek, pro rodinu zatěžující.

Na rozdíl od žalob wrongful birth týkajících se zdravých dětí soudy ve většině případů přiznávají rodičům alespoň částečnou náhradu škody. Téměř ve všech dosavadních zahraničních případech přiznaly soudy rodičům alespoň náklady spojené s léčením a pobytem v lékařském zařízení nebo vícenáklady spojené s péčí a výživou a délkou vyživovací povinnosti u postiženého dítěte. Tyto „vícenáklady“ soudy obvykle stanovily jako rozdíl mezi náklady spojenými s výchovou a výživou zdravého a postiženého dítěte.

Náhrada škody a výživného u žalob wrongful life

Žaloby wrongful life zahraniční soudy ve většině případů považují za nepřijatelné. Soudy nejsou schopny určit, zda lze lidskou existenci považovat za škodu a zda život v bolestech či s postižením je horší, kdyby člověk vůbec nežil. Dítě ve skutečnosti viní rodiče za vlastní postižení, ti však toto postižení nezpůsobili, došlo k němu nezávisle na

jejich vůli. Nejen, že nelze stanovit škodu, ale nelze shledat ani protiprávnost jednání. Zahraniční soudy proto žalobu wrongful life většinou odmítají²⁵.

Závěr

Výživa dítěte je dlouhým, u postižených dětí celoživotním závazkem. Rodiče do výchovy a výživy dítěte investují nejen peněžní prostředky, ale také svůj čas, lásku, atd. U narození chtěného dítěte je tato stránka rodičovství brána automaticky a rodiče s ní počítají. Odlišná situace nastává, pokud dítě chtěné není a narodilo se poté, co jiný subjekt pochybil. V těchto případech již rodiče výchovu a výživu nepovažují za přirozenou povinnost a mohou žádat, aby se na ní - alespoň z materiálního hlediska - podílel i ten, kdo k narození dítěte svým pochybením přispěl.

Rozhodnutí soudů v zahraničí o žalobách wrongful birth jsou velmi rozmanitá. Soudci do rozhodnutí promítají své názory, životní zkušenosti a to ovlivňuje i odůvodnění rozhodnutí. Soudy při rozhodování o žalobách wrongful birth musí totiž řešit nejen právní, ale i morální otázky. Musí posoudit, zda lze narození dítěte považovat za škodu, jakým způsobem byli rodiče po narození dítěte zatíženi, zda jsou rodiče schopni dítě vyživovat, zda u nich nastala psychická újma, došlo k zásahu do jejich zdraví. Soud by měl zkoumat, zda lékař skutečně pochybil a pokud ano, zda toto jednání či opomenutí bylo tak závažné, aby oprávněně vznikl nárok rodičů na náhradu škody či příspěvek na výživu dítěte. Teprve poté mohou rozhodnout, zda se má lékař nebo zdravotnické zařízení podílet na náhradě vzniklých škod či se podílet na výživě dítěte.

Literature:

- Doležal, M. Náhrada škody za nechtěné dítě? Právní rozhledy 21/2006, str. 785
- Cowdrey, M. L., Drew, M. Basic law for the allied health professions, Second edition, Jones and Barlett Publishers, London, 1995, str. 77, ISBN 978-443-500
- Murtaugh, M. Wrongful Birth: The Courts' Dilemma in Determining a Remedy for a Blessed Event, Pace Law Review, Volume 27, issue 2 [cit. 27. 11. 2013]

²⁵Rozhodnutí německého ústavního soudu ze dne 28. 5. 1993, sp. zn. BVerfGE 88, 203 [cit. 29. 11. 2013]

Dostupné z:

<<http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv088203.html>>

Dostupné z:
<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1123&context=plr>

- Priaulx, N. Damages for the “Unwanted” Child: Time for a Rethink? [cit. 28. 11. 2013]

Dostupné z:

http://www.medico-legalsociety.org.uk/articles/unwanted_child.pdf

- Šustek, P. Ochrana osobnosti v oblasti péče o zdraví. Karlova univerzita. Právnická fakulta. Disertační práce. Vedoucí práce Jiří Švestka.
- Volková, J. Ochrana slabší strany prostřednictvím žalob „wrongful life“ a „wrongful birth“?. In COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masaryk University, 2010, s. 790.

-

Contact – email

volkova.jn@gmail.com

NĚKOLIK POZNÁMEK K AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ URČOVÁNÍ VÝŽIVNÉHO V ČESKÉ REPUBLICCE

JIŘÍ ZRŮST

Krajský soud v Brně

Abstract in original language

Příspěvek je zaměřen na aktuální otázky výživného ve vazbě na nové jevy ve společnosti - insolvenční na straně jedné, nadstandardní příjmy na straně druhé. Příspěvek je zasazen do kontextu zahraniční, zejména pak britské praxe.

Key words in original language

vyživovací povinnost, nemajetnost, insolvence.

Abstract

This paper deals with several current issues of maintenance duty in relation to new phenomena in society - insolvency on the one hand, extra income on the other. Special emphasis is placed on context of foreign, especially British practice.

Key words

Maintenance Duty, Poverty, Insolvency.

Náhled na právní úpravu určování výše výživného, zejména pak výživného pro děti v České republice doznal v uplynulých letech určité - nikoliv nevýznamné - změny. Nakolik se podaří v tomto příspěvku postihnout všechny podstatné okolnosti, které mají aktuálně na určování výživného soudy České republiky vliv, je limitováno rozsahem příspěvku, jehož cílem je alespoň upozornit na trendy, jimiž se judikurní praxe v této oblasti ubírá, připomenout několik problémů, které se mohou vyskytnout při rozhodování o výživném ve věcech z cizím prvkem a neponechat stranou ani rozhodovací praxi soudů cizozemských. V daném případě běží o zkušenosti získané v průběhu stáže ve Velké Británii na soudě prvního stupně specializovaném pro rozhodování ve věcech rodinně-právních, odvolacím soudě a v neposlední řadě také soudě dovolacím.

Základní normou pro určování výše výživného u dětí v rámci právního řádu České republiky je ustanovení § 85 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“). Rodiče podle tohoto ustanovení přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Mají být přitom uspokojeny odůvodněné potřeby dětí, když ustanovení § 85

odst. 2 zákona o rodině stanoví, že se děti mají podílet na životní úrovni svých rodičů.¹

Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí, obsah a rozsah

§ 85

(1) Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud děti nejsou samy schopny se živit.

(2) Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.

(3) Při určení rozsahu jejich vyživovací povinnosti přihlíží se k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédně se i k péči rodičů o společnou domácnost.

§ 96

(1) Při určení výživného přihlédně soud k odůvodněným potřebám oprávněného, jakož i k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného. Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.

(2) Výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy.²

¹ Srovnej též Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. ledna 2006, sp. zn. IV ÚS 257/05, z něhož vyplývá, že ústavněprávní základ ochrany rodiny a rodičovství je obsažen v čl. 32 Listiny základních práv a svobod (konkrétně v čl. 32 odst. 4). Je právem dítěte, aby stát péči o ně poskytoval zvláštní ochranu. Pokud jde o materiální podmínky, ty se realizují prostřednictvím vyživovací povinnosti, tak, jak je upravena v Zákoně o rodině, v intencích odkazu čl. 32 odst. 6 Listiny. Stát je tedy povinen zajistit ochranu práva dítěte plynoucí z čl. 32 odst. 4 Listiny tím, že stanoví povinnost rodiči, který bezprostředně o dítě nepečuje, aby nesl náklady stanovené soudem na výživu dítěte.

K dispozici na www.nalus.cz

Srov. též metodický materiál pro sjednocení rozhodovací praxe soudů v otázkách výživného

na děti, verze pro připomínkové řízení, Ministerstvo spravedlnosti ČR.

² Zákon o rodině, úplné znění dostupné na stránkách www.mpsv.cz, též v systému ASPI, aktualizace 473

Je pravděpodobně již notorií, že při stanovení výše výživného soud bere do úvahy potřeby oprávněného na straně jedné, možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného na straně druhé.³ Nelze ovšem přehlédnout, že jak výklad pojmu možnosti povinného (tedy objektivní kategorie), tak i schopnosti (subjektivní kategorie) se v rámci rozhodovací praxe soudů České republiky zásadním způsobem liší. Vzhledem k zásadním (namnoze až propastným) ekonomickým rozdílům, které byly v uplynulých 20 letech napříč celou společností zaznamenány a na něž rozhodovací praxe nebyla připravena, stojí za zmínku připomenout si alespoň příkladem několik situací, které mohou v daném směru nastat.

Nemajetnost jako sociální iluze

Oblast výživného patří k těm, kde je možné s určitou rezervou vycházet z některých právních vět starší judikatury tehdejšího Nejvyššího soudu z 60. a 70. let (R 5/1969, R 27/1980). Dané judikáty zohledňovaly především věk a zdravotní stav povinného. V současné době je ovšem často osoba povinná dlouhodobě bez pracovního poměru a tvrdí, že je prakticky nemajetná. Soud zpravidla zjistí, že povinný je v době před rokem 1989 buď pouze vyučen, nebo absolventem střední a výjimečně také vysoké školy v oboru, který v současné době zaznamenává dlouhodobou stagnaci. Konkrétně běží třeba o hornické učební obory, strojírenské střední školy a podobně. V oboru dlouhodobě nepracuje. Pokoušel se zpravidla podnikat, bez zjevného úspěchu. Je buď evidován jako uchazeč o zaměstnání na úřadě práce a pobírá dávky státní sociální podpory (fakticky je doplácen do životního minima), nebo žije s přítelkyní a údajně se od ní nechává živit. Nemá postižitelný movitý ani nemovitý majetek, častokrát dokládá špatný zdravotní stav, chronická onemocnění zhoršující pohyb atp. Za dané situace je zapotřebí pečlivě zvážit, do jaké míry je daná situace realitou a v tomto směru provést komplexní dokazování. Pokud se ani poté nepodaří zjistit jiný zdroj příjmů povinného, je nutno zaměřit pozornost na to, zda se povinný bez důležitého důvodu nevzdal pro něj výhodnějšího a lépe placeného zaměstnání. Problémem bývá, že často ovšem v rozhodném období není možné existenci takové pracovní pozice, kterou by povinný mohl zastávat, dovodit. Pak ovšem zbývá věc posoudit podle zásady potenciality příjmů povinného s přihlédnutím k jeho schopnostem na straně jedné, ale také reálným možnostem na straně druhé. Těmito reálnými možnostmi je třeba rozumět situaci, která je v daném regionu na trhu práce, nelze-li spravedlivě požadovat po povinném, aby se ucházel o pracovní zařazení v jiném regionu České republiky. Předpoklad příjmů, které by povinný mohl dosahovat, musí vycházet z pečlivě zjištěných podkladů (nepostačuje paušální odkaz na

³ Hrušáková, M. *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství*, komentář. 4. vydání, 2009, C. H. Beck, Praha, s. 398.

„průměrnou mzdu“ nebo „statisticky zjištěnou průměrnou mzdu“). U statistických údajů je třeba mít na zřeteli, že existuje nejen běžný průměr, ale také vážený průměr a medián. Pokud je povinný absolventem střední nebo dokonce vysoké školy, v oboru dlouhodobě nepracuje a jeho věk se blíží 50, je rovněž málo pravděpodobné, že by splňoval kritéria pro přijetí do funkce ve středním nebo dokonce vyšším managementu firem obdobného zaměření, které poptávají (ač *expressis verbis* nevyjádřeno) především mladé pracovníky do věku 30-35 let, s praxí a schopností průběžně na svém osobnostním profilu intenzivně pracovat.

Do popředí tedy vystupuje otázka, zda se v rozhodném období povinný vzdal pro něho výhodnějšího zaměstnání a zda mu lze tento úkon klást k tíži, jinak řečeno, zda se pro povinného výhodnější zaměstnání vůbec nabízelo. Jiná je samozřejmě situace, kdy jsou v příjmu zaměstnance - povinné osoby prakticky celoživotně vykazovány částky životního minima. Je pak pravděpodobné, že zaměstnavatel povinnému „doplácí“ tzv. z volné ruky, jak tomu bývá také poměrně často. V tomto případě lze podle názoru autora vycházet z příjmů, které jsou dosahovány v daném oboru a konkrétním pracovním zařazení. Je totiž zcela v rozporu s logikou věci, aby soud v daném případě vycházel pouze z vykázaných příjmů, je-li nade vše pochybnost zřejmé, že na trhu práce jsou tyto profese oceňovány daleko více, než kolik vypovídá aktuální zpráva o příjmu.

Obtížně skrývaná prosperita

Obrácenou stranou téže mince jsou vysoce nadstandardní příjmy mnoha podnikatelů, kteří vykazují účetně buď minimální zisky, nebo ztrátu. V daných případech – a to bez výjimky – platí, že nelze vycházet pouze z předložených daňových přiznání, ale z komplexní prověrky účetnictví podnikatele, který je povinen u jednání soudu toto účetnictví zpřístupnit. Ve sporných případech není vyloučeno ustanovení soudního znalce z oboru ekonomiky, aby soudu zodpověděl otázku faktického toku finančních prostředků takového povinného. Je totiž třeba zjistit výši obratu, příjmu, stav majetku firmy, závazků a pohledávek. To předpokládá alespoň základní orientaci v daňové evidenci firmy, účetnictví firmy a evidenci plátce DPH.⁴ Účetní jednotky sestavují účetní závěrku a tvoří ji rozvaha (bilance) a výkaz zisku a ztráty. Je třeba položit důraz i na přílohu k účetní závěrce (přehled o peněžních tocích, cash flow, případně přehled o změnách vlastního kapitálu), audit, výroční zprávu atp. Nelze pominout nadhodnocené pohledávky, chybějící závazky, fiktivní kapitálové fondy nebo fiktivní rezervy na opravu majetku.

⁴ informace poskytl Ing. Václav Polok, Česká daňová správa, školení Praha, 14. 5. 2012

Soud pak posuzuje vždy celkovou hodnotu movitého a nemovitého majetku povinného (včetně kupř. výnosů z majetku, akcií, nemovitostí, automobilů, lodí, letadel apod.) . Je právem osoby oprávněné podílet se na celkové životní úrovni povinného. Je proto na místě pečlivě zjišťovat, zpracovávat a vyhodnotit v probíhajícím řízení nejen údaje z katastru nemovitostí, z obchodního rejstříku, z údajů účetní závěrky, ale také z dalších důkazů provedených v řízení. Lze totiž jen stěží uvěřit, že podnikatel, který zaznamenává v podnikání každoročně jen ztrátu, si pořizuje osobní automobily, jejichž cena je v řádu sedmimístných částek, tráví dovolené v exotických destinacích, případně tvrdí, že měsíční částka na živobytí u něj představuje méně, než je mzda jeho zaměstnanců. Samozřejmě je třeba zohlednit v každém konkrétním případě, jaký je předmět podnikání osoby povinné. Jiné zdroje budou dohledatelné u osoby samostatně výdělečně činné podnikající na živnostenský list. Jiné zdroje přichází do úvahy u společníka společnosti obchodního práva, přičemž je opět třeba diferencovat, zda se jedná o veřejnou obchodní společnost, společnost s ručením omezeným, jaký je majetek společnosti, převažující spektrum zákazníků společnosti, místo podnikání, způsob podnikání, počet zaměstnanců, a to i brigádníků, atp. Mnohdy je založena kumulace příjmů podnikatele z více zdrojů. Zde se otevírá prostor pro zohlednění konkrétních specifik dané věci, vždy v korelaci s otázkou potřeb osoby oprávněné. Vzhledem k tomu, že u povinných, kteří jsou velmi dobře situováni, přichází do úvahy stanovení výživného v částkách vyšších, než jsou aktuální potřeby oprávněného nebo oprávněných (běží-li kupř. o děti mladšího předškolního věku atp.), soudu se nabízí možnost – a je povinen takové možnost využít – aby tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, za odůvodněné potřeby dítěte považoval i tvorbu úspor zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání.⁵

V daných souvislostech autor poukazuje především na Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16.3.2006, sp. zn. III ÚS 511/05 k okruhu relevantních podkladů pro zjištění příjmů povinné osoby a Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7.3.2007, sp. zn. I ÚS 527/06⁶ k fakticitě plnění vyživovací povinnosti osobou žijící s oprávněnou ve společné domácnosti a k nutnosti posouzení celkové životní úrovně osoby povinné obecnými soudy.⁷

⁵ Zákon o rodině, úplné znění, dostupné na www.mpsv.cz, též v systému ASPI, aktualizace 473, blíže k tomu též KOVÁŘOVÁ, D., 2011, str. 21, 30

⁶ dostupné na www.nalus.cz, dále též v systému ASPI, aktualizace 473

⁷ podrobněji též nálezy Ústavního soudu České republiky sp. zn. I ÚS 624/04 ze dne 12. 4. 2005, I ÚS 299/06 ze dne 12. 9. 2006 a II ÚS 1619/07

Řízení ve věcech s cizím prvkem

Při rozhodování o výživném ve věcech s cizím prvkem, tam, kde je dána mezinárodní příslušnost soudů České republiky, je zpravidla zapotřebí zjistit výdělkové schopnosti a možnosti osoby povinné v cizině. Nejčastěji jsou tyto údaje zjišťovány – v obvodu bývalého Jihomoravského kraje, dnes zahrnujícím kraje Brno, Jihlava a Zlín – na Slovensku, v Rakousku, v Německu, Polsku, méně často pak ve Francii, Itálii zřídka pak i v zemích mimo jednotný justiční prostor Evropské Unie a to na základě bilaterálních úmluv. Zjišťovány mohou být přitom u osob povinných jak poměry velmi nepříznivé, hraničící s praktickou nemajetností, tak naopak ve srovnání s Českou republikou velmi stabilní příjmové poměry a vysoký standard životní úrovně. V těchto konsekvencích zpravidla záleží na iniciativě a kooperaci ze strany dožádaného soudu v zahraničí, který provádí výslech povinného. Prostřednictvím dožádaného soudu lze také provést další důkazy, směřující k prokázání obchodních a podnikatelských aktivit povinného, rozsahu jeho celkového jmění a podobně. Zůstává ovšem na invenci tuzemského soudu prvního stupně, jaké otázky učiní předmětem dokazování a také na formulaci dožádání adresovaného do zahraničí.

Teoretická východiska a zkušenosti z praxe v zahraničí

Cestou podrobného a pečlivého zkoumání všech skutečností rozhodujících pro stanovení výše výživného se ubírá i britská nauka.⁸ S tímto faktem lze být konfrontován jak u londýnského opatrovnického soudu prvního stupně, tak i soudů vyšších stupňů. Autor měl možnost pobývat v rámci stáže u prvostupňového soudu - Inner London Family Proceedings Court a účastnit se jednání soudce Nicka Crichtona, DJ. Běží bezesporu o osobnost, jejíž přesah nad rámec Velké Británie je zřejmý a která svoji pečlivostí, pracovitostí, elánem, ale současně i mimořádným taktem, příslovečnou britskou zdvořilostí a kultivovaností vede účastníky v první řadě k dohodě. Dohody je přitom dosahováno až v 80% věcí. Účastníci řízení jsou přitom příslušníky desítek národností a národnostních menšin, usazených v Londýně, různých náboženských vyznání, tradic a vždy i diametrálně rozdílných představ. Zarážející byl kupř. vysoký počet rodičů, kteří trvale užívají silné návykové látky a páchají na dětech násilí, s nimiž musel soudce v jednacím sále komunikovat.

Odvolací soud a současně soud rozhodující v prvním stupni v rodinně-právních věcech podle předmětu řízení, je Principal Registry of the Family Division. Zde měl autor možnost zúčastnit se jednání District Judge Roberts-ové (Principal Registry of the Family Division) a rovněž jednání Senior District Judge Phillipa Wallera. Ve sporech o

⁸ BAINHAM A., *Children – The modern Law*, Jordan publishing Ltd., Bristol, 2005, str. 378 a násl., zejména pak str. 405

stanovení výživného zde přicházejí v prvostupňovém řízení do úvahy alternativy, s nimiž se lze v tuzemském právním prostředí jen velmi obtížně setkat. Rodiče, nebo alespoň jeden z nich, nejsou zpravidla britští státní příslušníci. Běží o bankéře významných světových bank, lékaře prestižních světových klinik nebo vrcholový management nadnárodních společností. Pracují střídavě v Londýně, Torontě, Vancouveru, Sydney, Hong-Kongu, často cestují. Rodinná idyla bývá zpravidla založena na Sheen Lane v Richmondu nebo Kensington Palace Gardens st., nejprestižnějších adresách v Londýně. K chodu domácnosti a péči o děti najímají rodiče zaměstnance, jsou vlastníky sportovního, obchodního nebo dopravního letadla a zjišťování veškerých majetkových aktiv je pro soud otázkou nekonečných hodin práce, výslechů a slyšení znalců.

Dojde-li mezi partnery k odcizení a následnému rozchodu, při úvaze o výši výživného dětí a manželky pak zkoumá britský soud i příčiny, z jakého důvodu manžel opustil společnou domácnost, Zkoumáno je rovněž, jakým způsobem vyvažuje ten který z rodičů finanční příspěvek na výživu dítěte výkonem osobní péče o ně.

Závěr

V konečném důsledku tak nutno uvážit, že nové jevy v naší společnosti dozajista přinesou v otázce vyživovací povinnosti mnohé sporné teoretické, ale i aplikační problémy, k nimž je nutno zaujmout stanovisko.

Literature:

- BAINHAM A., Children – The modern Law, Jordan publishing ltd., Bristol, 2005, 811 str., ISBN 0-85308-939-6
- BOELE- WOELKI, K., a kol., European Family Law in Action, svazek III., Parental responsibilities, Intersentia, Antwerp-Oxford, 2005, 821 s., ISBN 90-5095-443-X
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol., Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář, 4. vydání, C. H. Beck Praha, 2009, 558 s., ISBN 978-80-7400-061-4
- KOVÁŘOVÁ, D., Rodina a výživné, Leges s.r.o., Praha, 2011, 151 s., ISBN 978-80-87212-84-4
- ŠÍNOVÁ, R., VALENTOVÁ L., Handbook of European civil procedure law, Univerzita Palackého, Olomouc, 2012, 175 s., ISBN 978-80-244-3207-6
- EUR-Lex 52011DC0060 Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů (agenda EU v oblasti práv dítěte, nezveřejněno) Brusel, 15. 2. 2011, KOM (2011)60 v konečném znění, kapitola 2.1 Justice

vstřícná k dětem. Nebylo zveřejněno v Úředním věstníku,
deskriptor Eurovoc „práva dítěte“).

Contact – email

jzrust@ksoud.brn.justice.cz

Vědecká redakce MU:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.; PhDr. Alena Mizerová
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. David Povolný; Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. RNDr. David Trunec, CSc.; prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

DNY PRÁVA 2013 – DAYS OF LAW 2013

Část V – Právo na výživné v. vyživovací povinnost

**Eds.: doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D.,
Mgr. Martin Kornel, Ph.D., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.**

Vydala Masarykova univerzita roku 2014
Spisy Právnické fakulty MU č. 473 (řada teoretická)

Ediční rada:

J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl, N. Rozehnalová,
P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

1. vydání, 2014

ISBN 978-80-210-6812-4